

A. 1247

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

PE 1472

**TÖÖLISTE
REWOLUTSIOONI
III AASTAPÜHAKS
7. 11. 17.- 7. 11. 20.**

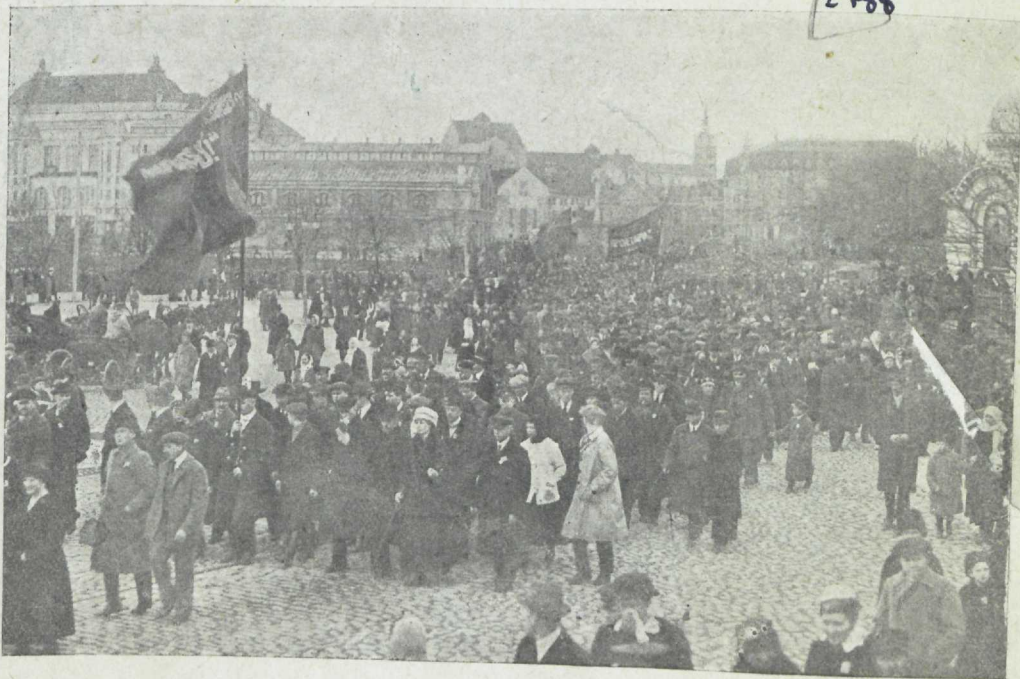
REKLAAM

Spetsiaalne fond

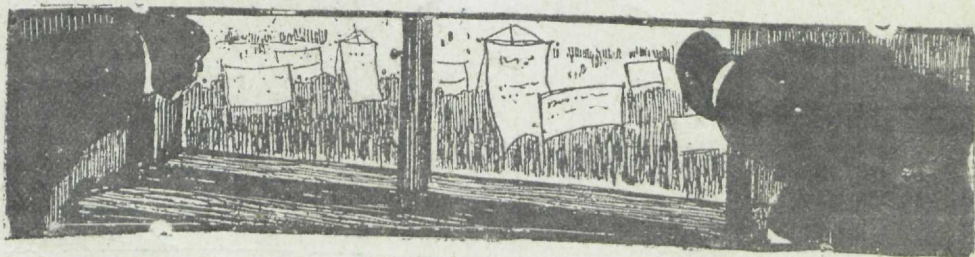
Klassiööitus

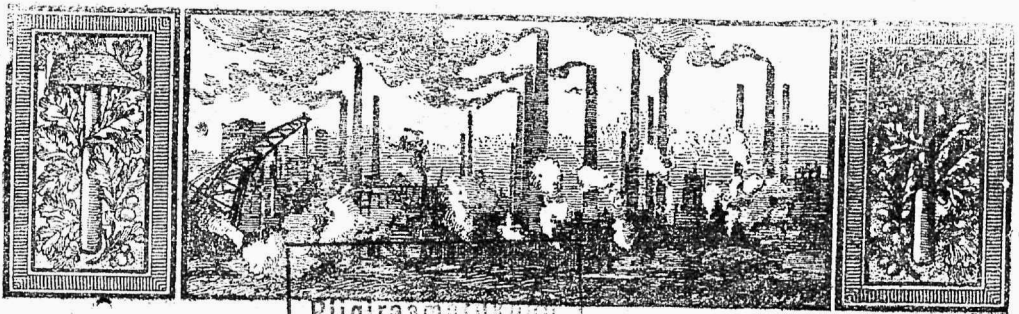
Teine aastakäik Nr 6-11 (18-23) Juuni-november 1920

ENEV
Raamatukogu
2788

Töölise rongikäik Tallinnas 1. mail 1920. a.

Kolme aasta järele.

Meie elame veel ja elame ästil
„Maraa“.

Kas ei ole see tõepoolest üllatus?

Meie elame veel! Kolm aastat on nõukogude Wenemaa elanud, wõidelnud, kannatanud — üksiku nõukogude riigina kapitalistlikes ilmas; ja... elab veel!

Wähed meist oleksid seda uskunud kolme aasta eest. Ka kõige suurematel optimistidel oleks waewalt niisuurat wõidujulgust ja niipalju lootust jatkunud.

Kahklmata, meil oli julgust, oli lootust, aga meie filmad waatasid selle juures igatsusega lääne poole, meie ootamise sealt abimehi, meil oli arwamine, et ilma nendeta meid imperiaalsuse sopsed lained warsti lannatawad.

Uga läänes ei ole liikumine, kõigest ootusest, kõigest wahutawast lainetusest oolimata veel revolutsioonini tõusnud; meie aga seisame püsti, elame, wõitleme, kannatame ja loodame kindlaste püsti jäädagi, loodame veel ästi elada.

Ei, meie ei salga kellegile, et meie seisuford raste on, kõige vähem iseendile. Meil on puudus, tibe puudus nii mõnestgi, nii paljudest adalitest asjadest ja ainetest. Meie korralduses on lugemata arwul puudusid, palju rohkem kui see meie armas oleks. Meie töörahwa toitmine ei ole kaugelegi rahuldaw, ja see alwab märksalt meie tööjõudu. Kehakatte ja jalanõude puudusel kannatab metsatöö, ja meid

ühwardab forterites külm, ning tööstuseasutused ja ettevõtted ei saa küttepuudusel korralikult töötada. Tarbeainete wanad tagawarad on otsakorral, uusi tuleb siige ahtralt juure.

See kõik on tõsi, walus tõde. See walus tõde sisaldab veel enamgi: puudust ja waeseksjäämist ka wainilisel alal. Põnew wõitlus ei nõua kindlust ja mehijust mitte ainult wäerindadel, waid niisamati ka seljataga. Wäerind elab ja seisab ülewal seljataguse najal. Esimese tugewus on teise nõrkuse puhul wähe wäärt. Uga lugege järele, kui palju tuhandeid, kümneid tuhandeid on näituseks üksainus punane Peterburi enesest wälja pumbanud, ära annud. Kõige paremaid, mis tal anda oli. Meid, kes suureks sirgunud ja tugewaks kaswanud tsarismuse wapustawate tornide käes. Meile asemele on tulnud ja tulewad uued, noored, lopsakad wõjsud, kes wana metsa warjul kiireste kaswawad, aga seal ka siijuliselt nõrgaks jääwad.

On's imestada, et meie oma korralduses paiguti endid wäga nõrgad tunneme oewat, et meie asutused eesujulikult ei tööta? Ei, imestada tuleks, kui see teisiti oleks.

Uga kes meist wõis oodatagi, et meie kommunistmuse wärawaist neljakuuse tollaga wõi kõige moodsama elektrirongiga sisse kihutame. Kui mitte ennem, siis nüüd vähemalt peaks meil selge olema, et kommunistiline fford kapitalistlike korra nahasse ei saa pageda, waid wiimase ennem eest põhjani peab purustama, ja et see purusta-

mine rahwaulkade kannatuse ja wiletsuse arwel sünnib, et see siuliselt kõige walmistamiseparaadi ja jaotamiskorralduse ajutise täieliku lagunemise näol sünnib. Sellest tuleb, sellest peab läbi rabelema.

Sägawate tuleb siin wajuda, nagu aigel raske töö puhul. Ja oiged ning ohked on möödapääsemata. Aga kas tohib asjatundja arst iganes nende järele otustada?

Aga kapitalismuse esimestel järkudel kommunistimuse põhjendajad selles suure ühiskondlises nähtuses, mis töölisklassile muuta, weelise orjusetempli ofale wajutas, mitte ainult wiletsat allawajumist ei näinud, waid selle rüppes uue elu, uue ühiskonnakorra idusid, uue korra loowa jõu algust tähele panid, nii et tohib meie nüüd, selle korra sünnitamise walude puhul, oma tähelepanefuga rippuma jääda sündimuse välispidi siimatoorkawate ja meie niiteldi jalgade ette ulatawate üksikasjade külge.

Nende üksikasjade all, sägawal ühiskonna põhjas tõusewad aga nuhenedes uue elu idud, tõmmataks põhjoooni uuele korraldusele, mille peal kapitalistlike majapidamise waremeist kommunistiline ühismajandus peab üles kaswama. Waadate neid wabrikuid, mille korstnad jälle tormawad, mille sisefond jälle müriseb ja keeb; kuulake, kuidas maa all, kaewandustes, uus elu algab; pidage silmas arwusid, mis weoasjanduse terwenemisest, wigaste wedurite ja wagunite parandamisest, uute ehitamisest kõnelewad; lugege teateid põllutööriistade parandamise ja ehitamise töökodade korraldamisest; wõrrelge andmeid toiduainete tagawarade kogumise kohta läinud aastatel ja tänawusel o ajal, ning tuletage meele, misfugused olid toitluseolud aasta ning kaks tagasi, ja misfugused nad nüüd on. Ja palju, palju muud . . .

Meil on arulu palju puudusi ja raskusi, aga meil atkab kaswama jõud, korraldus nendest üle pääsemiseks, meie näeme juba seda kaswamist. Ta ei ulata ammuigi weel meie tarbetele wastama, aga meil on tähtis ta oosht. Meie nägime kapitalistlike korra lagunemise oos suurel ulgal töödõudu linna

maale walguwat: tööstus purines, tööpuidus, nälg imutas ees, maal oli wõimalik tööd ja süia saada. Nüüd näeme korraldatud töökisteridasid maalt linna, linnas wabrikutesse sammuwat. See sünnib teisel kujul, riikisel korraldusel; kapitalistlike nälja asemel juhib töödõudu ühiskondline töökawa; kuid see on oosht, mis eelmisele wasta käib, mis eneses tööstuse uuestesündimist sisaldab . . .

Meie wõitleme, kannatame; kui wõerad meid waatama tulewad, wõib paljudelgi warsti tahtmine kaduda fauentis tingimistes elada. Rewolutsioon ei sisalda mitte ainult waimustatud wõitlust, waid ka wiletsust ja kannatust. Aga kui need wõerad siit lahkuwad, mis wiiwad nad koju kaasa? Kas ukkamõistwat otust Wene kommunistide „ullumeelse ühiskondlike katse“ üle? Kas oiatus oma kaaswendadele niisuguse katse eest?

Meie kolmeaastase wõitluse üks silmanähtawais tagajärgedest on see, et meie mitte enam seitsmehordsete müüride taga muust ilmaist lahus ei ole. Meie oleme teatawa mõedumi imperialistlike sulu läbi murdnud, oleme tee leidnud läbitäimiseks, kuigi see weel kitsas ja tülikas on. Aga ta laieneb iga päewaga.

On see läbitäimise wõimalus kinnitanud kapitalistide tõendust, et Wenemaa wiletsus Eäene-Eroopa töölised tingimata tagasi kohutab töölisediktatuura ja nõukogudewõimuse mitte teostamisest? On Wenemaa olude tundmaõppimine mõjunud rahustawa õlina lääne töölisklasside rewolutsioonilikumise lainetele? On ta eemale tõuganud Wenemaast need riigid ja maad, kes usalduses talle liginesid, et kaaswõitlejat ja toetajat leida oma wabadusewõitluses maailma rööwimperalistide wasta?

Küsiige seda Lloyd Georgelt, Millebrandilt, Giolitilt. Küsiige seda maailma börseringatelt, pangawürstidelt, kapitalismuse wõitlewatelt esitajatelt. Ja kui need waikiwad, siis saate wastuse Inglismaa töölistemiljonite streigilikumisest, mis mitte ainult kaheshillingilist palgakõrgendust ei sisalda, waid järjekindlast sihib majanduslikele ja

ühiskondlike revolutsioonide. Ja edasi kuulete otstust Itaalia tööstistest, kes revolutsioonilisel teel katseid tegid tööstuseettevõtete, mõisate, majade „üle võtmisega“, nõukogude sisteemi teostamisega näitlikul teel; ja Saksamaa miljonilist iseseisvate sotsialistide parteit, kes Halle kongressil suure enamusega otsustes tegi III Internatsionaaliga ühineda, s.o. nõukogudewalitsust, proletariaadidiktatuura ja kõike seda „ullumeelsust“, millega Moskva poole näidates kollitati, õigeks tunnustada ja omalegi eesmärgiks seada. Ja kogu sellest revolutsiooniliikumise tõusust, mille ees wana ilm wärisedes krampilikult wistleb.

Uga weel kaugemaltgi kostawad teile wastused kõrwu: Mesopotaamia orust, kus Inglise wägejõid täielik faotus ähwardab; terwest Wäite-Ulast, kus nõukogude Wenemaa wõitlus imperialistlike ilmariikide wasta rahwaid üles kihutab endid kurnaja imperialismuse kätteist wabastama; ja Indias, kus ifka kõrgemale tõuseb wool, ifka terawamaks lähewad abinõud Inglise kantsituwalitsuse maharapatamiseks . . .

Kõik need wastused, kõik need sügawad ja suured liikumised kõnelewad ühte ühist keelt: nõukogudewalitsuse mõtte, tööstisediktatuura idee ei ole mitte ainult enmast kaista jaksanud kõigi sisetiste ja wäliste kontrewolutsioniliste pealetungimiste eest, ta ei ole mitte ainult uue elu ülesehitamisele ja korraldamisele sammunud, waid ta on omale pooleoidmise ja tõekstunnistamise wõitnud miljonite ja miljonite poolt, kes oma orjakeete maharapatamiseks wõitlust peawad laialistes töörahwaj ja rõhutud kihide ridades, kes siitamaani oma seisukorrast mingit wäljapääsemise teed ei näinud.

See on nõukogudewalitsuse wõit, mida üksigi wõim ajalooist maha kustutada ei jõua, mis sinna jäädawalt seisma jääks, kui sinna ka enam ainuõigsi lehefülge juure ei lisataks.

Mille peal põhjeneb see wäline, silmanähtaw wõidukäit? Mis on ühendawaks sillaks nende wäliste wõitute ja sisetiste puuduse, wiletsuse, kannatuse wahel?

See ongi see sisetine uue elu kande-

jõud, mis kasvab, laieneb, kõweneb, ilma et see igakord silmale nähtaw oleks, et meie teda alaliselt waheldawas nähtustereas tabaksime. Seal on see iglaolewus — Wene küla, mille töösaadusest eestkätt kõik oleneb: inimene ei ela küll mitte üksnes leiwast, aga ilma leiwata ei saa ta siisgi elada, weel wähem revolutsionis wõita. Misugune määratu organiseerimisetöö on seal ära tehtud nende lühikeste aastate jooksul! Waewalt on meil sellest kõigest ainugi. Mitte ainult nõukogud, lugemisetoad, poolid, laste toetuse korraldamine ei kinnita seda, waid isegi elekter, mis revolutsioniga liinast maale on ulatanud. Kust tuli see liikumapanew jõud, see korraldaw käsi, mis selle iiglatöö korda saatis ja edasi juhib? Suurel osal liinast, wabrikust, neist ulkadeist, kes wana korra lagunemisel liinadest, sõjawäest, laewastikust üle maa laiali walguisid ja sinna seda seemet laiali kandisid, millest uus elu idanema ja kasvama hakkas. Kui asjatundjateist kuulame, et õige suure osa wallandukogude eesotsas just need wäljast ajutiseks wõi jäädawaks maale tagasi tulnud tegelased seisawad, siis saame aru revolutsionis sisetiste loomisejõu ja eluwõimu arenemisest. Ja kui seal juures silmas peame, kuidas parteiorganisatsioonides uus, kasvaw kommunistidepõlv pikkamööda üle jõuab eesalgsest agitatsioonis- ja propagandajajärgust ning ifka rohkem ja rohkem hakkab süwenema tegeliku elu küsimustesse, ühiskondlistesse nähtustesse ja eestkätt puundustesse, siis oleme kindlad, et see uus arenemine omale ka kohase korralduse leiab . . . rääkimata sellest, et sõjategewuse lõppemine tuhandete wiisi wanu, kõigist tulekahjeteist läbikäänud tegelasi tagasi toob ülesehitawa töö alale. —

Meie ütteime algul, et nõukogude Wenemaa siitamaani — kui paar lühikesee-ealist katset läänes kõrwale jätame — üksiku nõukogude riigina sisetiste ja wäliste wastastega on wõidelnud. Kuid ta ei ole algusest peale mitte ükski lahinguwäljal seisnud. Suurest streigitameist alates, mis Bresti lepingu puhul Saksamaad üle ujutas, kuni siitamaani on arusaaja organiseeritud töö-

listefogu wäljastpoolt Wenemaa wõitlust toetanud. Kui udune ka seal kõit see paistis, mis Wenemaal sündis, kui wihast soppa ka kodanline ajakirjandus — ja kodanluse suureks meeleaats ka sotiaalarvaandjate oma — kommunistide wõitluse ja püete kohta laialt loopis, tödlisteklass tundis loomusunniliselt, et selle wihasopa taga kapitalismuse surmaädaoht peitus. Ja ta sirutas oma käe wasta sellele pooltundmata jõule, mis ta weriwaenlast ähwardas. Inglismaa tödliste järeljätmata wõitlus oma walitsuse wasta, et see emast Wenemaa asjadesse ei peaks segama; laialine liikumine nõukogude Wenemaa wastastele sõjatarbete saamise takistamiseks ja palju muid wõimujaid eluawaldusi rahwuswaheliselt ühistundega seotud tödliste poolt on nõukogude Wenemaad ta wõitluses tegelikult ja moraaliliselt tuntawalt toetanud.

Nüüd, kolmeaastase, wõitluse järele läheb see liikumine dialektikaliselt laiemale alusele, laieneb ühikute maade ja riikide piiridesse, walmib koduste rewolutsioonidele, mis üleilmse rewolutsiooni teist järku kujutaksid,

et iljem jälle ühisesse suure nõukogude peresse koonduda.

Meed on meie wäljawaated kolmeaastase wõitluse ja kannatuste järele. Meie elame weel; meil tuleb weel, wõib olla, walustaste wõidelda, raskeid ohwrid kanda; aga meie oleme kõigest oolimata weel püsti, meie elame weel, ja meil on asja küllalt lootusrikkalt tulewiku waadata: meie saame kord weel ästi elada. Kuiwõrt wähe käesolewate ridade ülesandeks wõib olla nõukogudewalitsuse kolmeaastastest festiwusest täielikku ülewaadet anda — milleks raamatuid täis kirjutada tuleks — niiwõrt õigustatud oleme käsitatud suurejooneliste oosihide põhjal, mille peal wiimase aja rahulepingud, kaubanduslise läbitäimise põimimine jne ainult ilustawad näitused ja tõendusjed on, finnitada, et nõukogude walitsus aastast aastasse oma jalgealust on kindlustanud sees- ja välispidi,

ja nüüd selle idee wõidu peale julgem wõib olla kui kunagi. Nõukogudewalitsus ja tödlistediktaatur ei ole enam „Wenemaa asi“, see on üleilmse klassiteadlise proletariaadi lipufiri ja wõitluseüüd.

H. P.

Tödlisterewolutsiooni I. aastapäewa plakatitekt.

Friedrich Engels.

(Sündis 28. nov. 1820; suri 5. augustil 1895.)

Isesugune on selle mehe seisukoht töölisteliikumises. Kes ei tunneks tema nime? Kes ei tunneks „Kommunistlist manifesti“? Seda klassiteadliku töölisteliikumise aabitsat ja

„viit peatükki“, millega Marx ja Engels oma nime jäädawal iga arusaaja töölise südamesse on wajutanud?

Aga palju on neid töölisi, kes Engelsist weel peale selle midagi teawad? Ja ometi on selle mehe nimi 50 aastat töölisteliikumise ga kõige ligemas ühenduses seisnud. Ometi on tema töö selle liikumise teaduslase aluse wäljatöötamise alal suuremad kui ühelgi teisel, Marx wälja

arwatud. Weel enam: Marx ei oleks see olnud, millena meie teda tunne me, ta ei oleks suutnud seda korda saata, mis ta tegi — ilma Engelsita. Kui isewärki see kõlab, aga ometi on see tõsi, et Marx waewalt oma „Kapitali“ wäljatöötamisel niikaugale oleks jõudnud, kui teda mitte Engels

oma... kapitalistlase äri sissetulekus tihti ei oleks toetanud.

Osalt see seletabgi Engelsi isiklist warjulejäämist liikumises. Kui wõrt suur ja tähtis ta osa teadusliku

sotsialismuse wäljatöötamisel ja laiadele ulkadele kättesaadawaks tegemisel niiästi otsekohe kui ka kaudselt oli, Engels jäi kõige selle juures Marxi laia selja taha warjule, jäi nägemataks ja tundmataks laiemale ulkadele. Kui sinna juure weel ta isiklikku tagasioidlikkust arwata, siis saame aru, kuidas see säraw tuletorn kaua aastaid, esiti ühes Marxiga ja iljem üksipäinis wõis töölisteliiku-

mise rada walgustada ning wõitlejate jalga õigele teele juhtida, ilma et teda ennast ligemalt oleks tuntud. Ja kuna Marxi kohta suurel ulgal eluloolist ja tegewust indawat kirjandust leidub, muuseas niisuguseid suurepäralisi töösi nagu Fr. Mehringi oma, ootame Engelsi täielikumat elulugu ja süga-

wamat tööde indamist seni asjata. Loodame vähemalt, et mõne seesuguse töö weel tänawu — Engelsi kahekordsel juubeliaastal — saame, mis igatahes sotsialistilise kirjanduse rikastamisel seni puuduwat lüli täidaks.

*

Elulooliselt — ja tähtsal mõedul ka iseloomuliselt — on uuitaw, et saatus need kaks waimuwenda, sõna kõige otsemas ja paremas mõttes, lahus teedelt kokku juhtis. Marx, nagu teada, walmistas ennast õigusteadlaseks, ühtaegu ka mõtteteadust uurides; tema tulewikueesmärgiks oli õpetlase elukutse.

Engels, sellewasta, sündis äriilmas, wabrikandi pojana (Barmenis, 28. now. 1820), sai ariduse realkoolis, kus suuremat rõhku looduseeaduse peale pandi, ja astus weel enne kui gümnaasiumi sai lõpetada — kuhu ta ülikoolile ette walmistama oli läinud — tegelikku elusse, nimelt ühte Breemeni kaubaärisse (1838. a.).

Töö kaubamajas, kuhu ta 1841. a-ni jäi ja iljem, pealeselle kui ta 1. järgu wabatahtlikuna Berliinis aasta aega sõjawäes teeninud, Inglismaal Mantshestris ühes kiutööstusewabrikus, kus tema isa osanikuks oli, juhtis teda loomulikult aegsaste majanduseeaduse alale, millega ta juba warakult teaduslikult tegemist tegi. Aga selle kõrwal täiendas ta ennast edasi looduseeadustes ja uuris oolega mõtteteadust.

Niikaua, kui ta Saksa waimuilma wärawate taga wiibis, keerles ka tema silmis kogu ühiskondline elu ideede ümber, nagu seda selleaegne kõige moodsam mõtteteadus Saksamaal (Hegeli oma) õpetas. Inglismaale jõudes (1842) awanes aga silmade ees ühiskonna klasside wõitlus oma täies ulatuses. Tshartistide liikumine oli parajaste täies oos, ja Engels ei püsinud paljalt uuitatud pealwaatajaks jääda. Ta astub selle wõitlewa erakonna äälekandja „The Northern Star'i“ (Põhjanaela) kaastööliseks, ühtaegu ka Robert Oweni lehes „The New Moral World“ (Uus kõlbluseilm) töötades.

Kaheaastane Inglismaal töötamine oli Engelsi waimlise arenemise kohta määratu — ja otsustawa — tähtsusega. Need aastad juhtisid ta tähelepaneku lõpulikult sinna alale, kuhu nad terweksj eluajaks jäid, nimelt klassiwõitlusesse. Ühestküljest täiendas ta siin oma seniseid waateid, mis ta Prantsuse utopistidelt sotsialismuse kohta omandanud, Oweni utopismusega, teisestküljest õppis ta tundma tööliste-klassi organisatsiooni ja wõitlusejõudu, nagu see tshartismuses esines. Ta ei jäänud aga ei ühe ega teise külge ühekülgselt rippuma, waid nägi ja tarwitas kummagi woolu edulisi jooi uute waadete ülesseadmiseks.

Juba 1844. a. oli ta (muuseas „Saksa-Prantsuse aastaraamatutes“, mis Pariisis Marxi ja Ruge toimetusel ilmusid) majandusliste küsimuste kohta artiklid awaldanud, mis küll weel kodanliste majanduseeadlaste wassingutest wälja ei ulatanud, milles aga juba — esimest korda — katset tehti sotsialismust majanduseeadusega põhjendada. Kui ta selsamal aastal Inglismaalt Saksamaale tagasi sõitis, puutus ta Pariisis isikliselt Marxiga kokku, ja seal kõitsid nad selle sideme, mis neid eluajaks kokku ühendas. Marxil seisid siis esimesel paigal weel mõtteteaduslikud küsimused, ja ühes Engelsiga neid läbi arutades otsustasid nad üheskoos kirjatööd awaldada, kus nad endid Hegeli „koolist“ tahtsid lahti ütelda ja nimelt Hegeli dialektikalise idealismuse asemele dialektikalise materialismuse seada.

See kirjatöö, mis suuremal osal Marxi tööd sisaldas, ilmus 1845. a. Mõtteteaduses oli see suur pööre idealismusest materialismusele ja nimelt ajaloolisele materialismusele, kuigi Engels isegi tunnistas („Ludwig Feuerbach'i“ eessõna lõpul) et nende majandus-ajaloolised teadmised sel ajal weel wäga puudulikud olid. Kahtlemata suurt mõju awaldas aga see mõtteteaduse alal kinlale materialistilisele seisukohale jõudmine Engelsi iseseiswa kirjatöö peale, mida ta juba Inglismaal olles kawatsenud ja selleks seal materjali kogunud, ja

mis ta nüüd Barmenis 1844. a. walmis kirjutas. See oli „Töolisteklassi seisukord Inglismaal“, mis järgmisel (1845) aastal trükkist ilmus.

See kirjatöö on mitmetpidi tähtis: esiteks nende waadete poolest, mis kirjatöös äwaldatud, teiseks aga sellepoolest, et ta meile wõimaluse annab Engelsi waimliste wõimete üle otsustada—kui ta iseseisew kirjatöö—, kuna iljemate tööde juures Engels ennast alati tagasioidlikult Marxi seljalahha puetab ja sellepärast nende ühisest waimutööst raske on ühe ning teise osa wälja koorida. Meil tuleb sellepärast just selle kirjatöö juures eriti mõne reaga peatada.

Kautsky nimetab seda tööd õigusega esimeseks teadusliku sotsialismuse kirjatööks, mitte ainult sellepoolest, kuidas ta töölisteliikumist ja sotsialistlisi utopiaid indab, waid ka Inglismaa tööliste seisukorra kujutamise poolest.

Utopistide nõrkus seisis nimelt selles, et nad küll ilusad aated ja eesmärgid üles seadsid, aga nende aadete teustamiseks mingit tõelist ühiskondlikku jõudu ei näinud, peale—ea tahtmise seniste jõukate ja wõimumeeste poolt. Wiletsus, waesus, puudus olenesid nende arwates inimeste arusaamatusest ja pahadest püüetest, mida ea eesmärgi ja kaswatuseteel tarwis parandada. See oli ilus ettekujutus, muud midagi, ja Engels oli sellest täieste läbi murdnud, kui ta ütles: Oma praegusel (s.o. utopistlisel) kujul ei wõi sotsialismusiialgi töölisteklassi üleüldiseks omanduseks saada.“

Engels tungis wiletsuse ühiskondliste juurteni ja nägi seal enam kui ainult puudust ja kannatust; ta nägi selle kõrwal ka kannatajate ulkade seas uut elu tõuswat, uut jõudu kaswawat, ja sai—kuigi wast weel ilma teoorialise põhjendusega— aru et just see ja ainult see jõud wõis olla, mis sotsialistide poolt ülesseatud eesmärgile wõis wiia. Engels ühendas esimest korda klassiwõitluse, kui ühiskondlise arenemisenähtuse ajaloolise materialismusega ühestküljest, ja jõudis seega teisestküljest otsusele et

„sotsialismuse, kui ta wõita tahab, kas wõi ainult silmapilguksigi peab tshartismuse waatepunktile (s.o. tegeliku töölistewõitluse pinnale, H. P.) alla astuma. Ainult siis, kui sotsialismuse tshartismusega ühineb, ... saab töölisteklass Inglismaa tõeliseks peremeheks.“

Siin on ühendatud need kaks poolt, mis seni üksteisest eemale olid jäänud ja sellepärast soowitud tagajärgi ei toonud: sotsialismuse, mis töölisteklassiga ainult ta aitamise mõttes tegemist tegi, ja töölisteliikumine, mis omale weel ühiskondlise korra põhjalikku uuendamist eesmärgiks ei seadnud. Engels wiis need kaks kokku, ja seadis üles uue waate: töölisteliikumise sotsialistlike eesmärkidega, s.o. uue aja sotsialistlike liikumise põhimõtte.

Engels jõuab oma kirjatöös igatahes ainult rewolutsioonini, mis töölisteklassi rahutusest ja organiseeritud liikumisest peab järgnema; ta ei põhjenda seda weel ajalooliselt majanduslise arenemise õpetusega, ega ulata, teisel otsal, uue ühiskonnakorra kujutuseni. Aga ka nende õpetuste wäljakujunemise kohta on raamatul oma mõju olnud, kuigi ainult kaudne. Sest kindel on et just Engels oma kirjatööga ka Marxi tähelepanekut töölisteliikumise kui uue ühiskondlise jõu peale juhtis. Ja kui Engels iljem seletab ja kindlalt tõendab („Kom. manifesti“ eessõnas) et põhimõtte, mis „Kommunisti“ läbi käib ja kus töölisteklassi osa ühiskondlise korra ümberloomisel juba kindlalt ära tähendatud, „ainüksi ja täielikult Marxi oma“ olewat, siis see kinnitus küll wast nende põhimõtete kawastamise ja wormuleerimise kohta wõib õige olla, aga sisuliselt siin igatahes ka suur osa Engelsi tööd leidub. Ta isegi tähendab selle kohta (manifesti ingliskeelse tõlke eessõnas): „Sellele põhimõttele olime meie Marxiga mõlemad juba mõnda aastat enne 1845. a. lähenenud“ ... Ja mis just töölisteklassi ajaloolisesse tähtsusesse puudub, siis oli Engelsi seisukoht siin 1844. a. weel, ta kirjatöö kokkuseadmise ajal, kahtlemata selgem kui

Marxil, kes küsimuse juure, nagu tähendatud, teisest, nimelt mõtteteaduse küljest ligines. —

*

Neist näitustest selgub Engelsi osa Marx-Engelsi õpetuste väljatöötamises juba esimestest sammudest peale, ja kuigi meil pärastpoole enam võimalust ei ole seesugust terawat wahet teha nende õpetuste väljawoolimise juures, siis ei ole ometi ei üks ega teine neist salanud, et Engels ka iljem selles tegew on olnud, rääkimata sellest et ta meisterliku osawusega oskas õpetuste põhimõtteid laiadele ulkadele arusaadawaks teha ja sellega neid kaugemale kanda, kui see Marxi suurte tööde kaudu võimalik oli. Kuid sellest alamal pikemalt.

1845. aastast algab Engelsil kibe rewolutsionäär töö. Barmenist, kus tal õhk liig raske, lämmatawalt wanameelne, kolib ta Brüsselisse, kuhu Marx, peale Pariisist wäljasaatmist elama oli asunud. Siin astusid nad otsekohe oma waadete teorialisele põhjendamisele, aga ühtlasi ka töölisteklassi organiseerimisele, mille wajakadus teoriast järgnes. Kui tõsised rewolutsionäärid ei jäänud nad ainult teorialise tõe leidmisega rahule, waid astusid ka kohe selle teostamisele. Nad koondasid oma ümber eestkätt Brüsseli Saksa töölised, astusid aga warsti ühendusesse ka Belgia, Prantsuse (Pariisi) ja Inglismaa töölisteorganisatsioonidega, niisama nagu nad elawalt ühendust pidasid Saksamaa käremeelse kodanlusega. Oma waadete laialilautamiseks asutasid nad Brüsselis saksakeelse ajalehe „Meie sidemed“, ütleb selle tegewuseaja kohta Engels ise, „käremeelsete poliitikaliste organisatsioonidega ja ajakirjandusega wastasid täitsa meie soowidele.“

Kõige tähtsamate tagajärgedega oli nende ühendus rahwuswahelise salajase organisatsiooniga, mis ennast „Õiglasteliiduks“ nimetas ja Londonis awaliku tööliste arusearimise seltsi warjul töötas, aruseltsisi ehk osakonde aga ka Belgias ja Saksamaal asutas. Selle liidu olid Saksa pagulased Pariisis asutanud, aga peagi

koondas ta enda ümber ka teiste rahwuste rewolutsioonilised pagulased ja kaswas kiireste niiästi ulatuse kui ka mõju ja, mis niisama tähtis, sisulise selguse poolest. 1847. a. tuli liidul sisemine otsustaw pööre. Juhtiwad tegelased, kes Marxi ja Engelsi õpetustega tuttawaks saanud, kutsusid neid endid liidust osa wõtma, et sealtkaudu neid õpetusi rewolutsiooniliste tegelaste ridadesse kanda. Engels wõttisgi ettepaneku wasta ja sõitis suwel 1847 Londonisse liidu kongressile, kus see organisatsioon omale uue sisemise korralduse löi ja uue nimetuse wõttis — Kommunistideliit. Sellena on ta töölisteliikumise ajaloos üleüldiselt tuttawaks saanud, kui Internatsioonaali eelkäija. Sest siin see oli, kus Marx ja Engels liidu järgmise kongressi otsuse järele, mis sama aasta nowembris ja detsembris ära peeti, oma „Kommunistlise manifesti“ kokku seadsid, mis liidule teorialiseks põhialuseks oli määratud, kuid aluseks sai rahwuswahelisele töölisteliikumisele üleüldse.

Järgmine, rewolutsiooni aasta kutsus ka Engelsi tagasi Saksamaale, kus ta ühes Marxiga Kölnis „Uue Reini ajalehe“ juures töötas, kuni see tagurluse surwel järgnewal 1849. a. kinni jäi. Kuna Marx siit Pariisi kasutati, ruttas Engels Lõuna-Saksamaale, et tegelikult rewolutsiooniwõitlustest osa wõtta, milles Baden ja Pfalz riigi põhiseadust Preisi tagurluse wasta kaitsesid. Wastaakamine suruti aga maha, ja Engels põgenes Sweitsi, kust ta iljem Londoni sõitis, kuhu ka Marx Pariisi kaudu oli jõudnud. Siin katsüsid nad wee mõnda aega rewolutsioonilisi jõudusi koondada, aga juba järgmise (1850.) a. sügiseks oli neil selge et rewolutsiooniliikumine sedakorda soiku oli jäänud. Nad seletasid awalikult: „Seisukorras, kus kodanlise ühiskonna walmistawad jõud nii kõrgele õitsejärjele on jõudnud, kui see käesolewates tingimistes üleüldse võimalik, ei wõi tõelisest rewolutsioonist juttugi olla. Rewolutsioonid on võimalikud ainult seal, kus mõlemad tegurid, s.o. walmistawad jõud ja walmistamise ühiskondlised wormid üks-

teisega wastaolusse sattuwad“... tõde, mis nüüd need „marksistid“ põhjalikult näiwad unustanud olewat, kes praegust rewolutsiooni sellepärast ei taha õigeks tunnistada, et nüüd—üleüldine wiletsus walitsewat, waimistamine madalale olewat langenud ja proletariaat majandusliste ülesannetega ei wõiwat walmis saada (Kautsky).

Marx ja Engels tegid sellest arusaamisest kohase järelduse: Marx süwenes teaduslikkudesse töödese, Engels pööras tagasi Mantshestrisse, kus ta isa wabrikusse tööle astus. 1864. a. sai ta ise äri kaasomanikuks, milleks ta 1869. aastani jäi. Siis lahkus ta lõpulikult ärielust ja asus Londonisse elama.

Aga äritegewus ei wähenanud Engelsi uwi rewolutsioonilise elutöö wasta. Kuigi ka tema surweaastaid, kus igasugune liikumine mõneks ajaks soiku jäi, suurel osal enda täiendamiseks tarwitas, oli ta ometi alaliselt Marxiga kirjawahetuses ja wõttis tegelikult osa nende ühiste õpetuste wäljatöötamisest. Ja niipea kui Eroopa proletariaat end jälle liigutama akkas, kui kuuekümnendate aastate algul side tekkis mannermaa ja Inglise tööliste wahel, millest 1864. a. Londonis „Rahwuswaheline Töölisteühisus“ — üleüldiselt I Interaatsionaali nime all tuntud — elusse tõusis, oli ka Engels jälle tegewusest osa wõtmas.

Kui Internatsionaal seitsmekümnendate aastate algul elulõpule akkas lignema, oli jällegi Engels, kes ühes Marxiga seda ette nägi ja Haagi kongressil (1872) ettepaneku tegi Internatsionaali ülemnõukogu Ameerikasse wiia. Wististe oli just Engels, kes selle ettepaneku taga seisis, ja kel sellega oma tagamõtted olid. Ette nähes et Internatsionaali töö Marxilt ka edaspidi palju jõudu nõuaks, kuna see jõud aiguste mõjul juba silmanähtawalt nõrkema akkas, suured teaduslikud tööd — eestkätt „Kapital“ — aga alles pooleli olid, püüdis Engels, maksu mis maksab, Marxi järelijäänud jõudu teaduslikule tööle oida, mis sel silmapilgul talle tähtsam ja tarwilikum paistis olewat, kui

jõuraiskamine nende sekelduste peale, mille tallermaaks Internatsionaal bakunistide armust oli muutunud.

Käesolewa artikli piirides on wõimata üksikasjaliselt peatada kõige tegewuse juures, mis nüüd järgnes ja mis peaausjalikult kirjanduse alal seisab. 1870. a. peale, kus Engels Londoni elama asus, algab sel alal Engelsi wiljakam elujärk mis kuni ta surmani wältab, wanaduse-nõrkusest oolimata. Ainult üleüldiselt tuleb tähendada, et tööwiljakuse otstarbel Marxi ja Engelsi wahel teatud tööjautus walitses, mille järele nende põhiõpetuste wäljatöötamine ja teaduslik põhjendamine Marxi ooleks oli, kuna Engels neid õpetusi populariseeris, neid lihtsamal kujul laiali lautas ja neid wälise pealekäämise wasta kaitses.

Engelsi oma iseseiswatest tööddest oleks sellest ajajärgust nimetada: „Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft“, üleüldiselt „Anti-Dühringi“ nime all tuntud, kirjatöö, mis, wõib olla, rohkem weel Marx-Engelsi õpetuste laialilaotamiseks on kaasa aidanud kui Marxi „Kapital“. Ilmus 1878. a. — „Der Ursprung der Familie, etc“ — 1884. — „Ludwig Eeuerbach“, 1888.

Kõige raskem tööaeg algas aga Engelsil õieti Marxi surma järel, kus tal, nagu ta ise naljatades tähendab, esimest wiulit tuli mängima akata, mida seni Marx oli mänginud. Oma 63-aastasest wanadusest ja kaswawast nägemisenõrkusest oolimata tuli tal siin töösid teha, millega, nagu Kautsky sel puhul õieti tähendab, wacwalt mõni täis noorusejõudu toime oleks saanud.

Kõige suurem ja tähtsam neist tööddest oli Marxi päranduse ilmalesaatmine. „Kapitalist“ oli Marxi elu ajal ainult esimine köide ilmunud, teine oli ligikaudu walmis, kuid mõndagi tuli Engelsil sellejuures weel siluda, Marxi näpunäidete järele täiendada, palju märkusi oma poolt juure lisada. Kolmas köide aga oli õieti alles loomisel, suurel osal weel ainult kawades, osalt kokku kogutud, osalt weel laiali pillatud märkustes ja üles-

tähendustes. Neid tuli koondada, korraldada, ahelasse lülida, puudu-waid jatkusid wahele taguda, terwele teooriaaonele lõpulik ilme ja wälimus anda.

Ja kui see üks oleks olnud! Kahaksa- ja üheksakümnedatel aastatel akkas sotsialismus kiiret wõidukäiku sammuma. Laienes ka kiireste sots. kirjandus. Marxi ja Engelsi töösid tõlgiti paljudesse keeltesse. Ja et Engels neist õige mõndagi oskas, siis oli raske wasta panna, kui ettepanekuid tehti tõlkeid läbi waadata. Nii tuli tal muuseas rewideerida „Kapitali“ I köite ingliskeelset tõlget, aga ka mõnegi teise töö ees leiame märkuse, et Engels tõlke läbi waadanud. Selle kõrwal tuli alaliselt kirjawahe-tuses olla sots. liikumise tegelastega, kes kõigilt maadelt Engelsi, kui selle liikumise waimlise isa ja juhi poole waatasid ja raskemates küsimustes tema poole pöörasid.

Suure töö kohane oli ka tasu. Enam kui wiiekümneaastast tööd kroonis saatus sellega, et Engels oma wana-dusepäiwil mitte ainult walmis teo-rialikku ehitust ta täiuses oma ees ei näinud, waid et ka tegelikult täide oli läinud see eesmärk ja ülesanne, mis ta wiiekümne aasta eest oma esimises suuremas töös oli ülesseadnud: töolisteliikumine oli kaswanud sotsia-listliseks liikumiseks. Mida Marx oma silmaga enam näha ei saanud, seda näha läks Engelsil õnneks: 1889. a. tõusis Pariisi kongressil nende tege-liku elutöö—I Internatsionaali—ware-metel elusse Teine Internatsionaal, laiem, suurem, wõimsam kui esimine oli olnud, täis jõudu ja lootust nende ideaalide teustamiseks, mille kuuluta-jad Marx ja Engels oma eluaja olid olnud. Ja 1. mail 1890 wõis 70-aas-tane Engels, oma waewarikka töö peale tagasi waadates ja waimliselt esimist rahwuswahelist I. mai meele-awaldust nähes, rahuldalt üüda:

„Tänase päewa waatemäng awab kõigi maade kapitalistide ja maaoma-nikkude silmad selle kohta, et täna kõigi maade töölised tõeliselt on ühinenud... Seisaks ometi Marx weel tänapäew minu kõrwal, et seda oma silmadega näha!“

Ainult ühte asja tuleks weel nime-tada: Marx ja Engels ei olnud mitte ainult teadusliku sotsialismuse põhja-panijad ja selle õpetuse teorialise oone ehitajad, nad olid ka oma aadete eest wõitlejad, olid rewolutsioo-nilised wõitlejad ja jäid selleks surmani. Seda on tähtis just nüüd meele tuletada, kus igasugused sot-siaaläraandjad Marxi ja Engelsi mõ-teid ja sõnu moonutades püüawad näidata, nagu oleksid need põhjus-annud selle kodanlusega kokkuleppe-poliitikale, millega nüüd sotsiaalpeti-sed töolisteklassile poomisekõit keeru-tawad. Arwame et küllalt on, kui selle kohta kinnituseks toome paar lauset ühe suurema kõrwalekalduja endisest sellekohasest otsusest Eng-elsi kohta. See seisab G. Pleha-nowi eessõnas Fr. Engelsi raamatu „Ludwig Feuerbach“ wenekeelsele tõlkele.

„Isand Berdjewi dekreetidest“, kirjutab Plehanow 1905. a., „selgub, milles Engelsi ilmawaate peapuudus—praktikalise mõistuse seisukohast—seisab. See on nimelt selles et ta sotsiaalset demokraatiat ei luba kodanlikeks demokraatiaks muu-tada. See aga on wäga uuitaw. Ja nii paneme selle must walgele.“

Meiegi peame seda meeles. Ja kui nüüd sotsiaaläraandjad meie Eng-el-siga tahawad oma „tõsist demokraa-tiat“ põhjendada tulla, siis juhime neid... Plehanowi juure. ¶

Engels oli ja jäi rewolutsioo-nääriks, ja niisugusena jääb ta iga-weste eeskujuks rewolutsiooniliselt wõitlewale töolisteklassile.

H. P.

Internatsionaali tekkimine.

Internatsionaali mõte õigus õhus juba ammu enne Marxi. Ekslik oleks arvata et see ainult meie geniaalse õpetaja iilesleidus on. Töötajate rahvuswahelise ühenduse vajadus argues iseenesest wastaolubest, mis olemas olid ja itka enam ja enam terawnesid walitfewate klasside ja proletariaadi wahel, kes iihiskonna redeli alamal astmel asus.

Alga piie rahvuswahelikkuse poole, tööliste wemmaliku iihenduse poole, kaudis juhustift, mitte aga teadwusliffit iseloonnu. Teadwusliffus sel jumekal kujul, misfugufena ta oma ilmutamifeks Marxi näol prohwetit ja mõttetarka leidis, ei olnud töölisteulkaades weel ärganud, kuigi talle mõnede ifikute tegewufega ja teoorialiste töödega teed tafandati.

Ilma kodanliffe oluforrata, mis kapitalismuse tekitas, poleks iiheltpoolt proletariaadi olnud, teifeltpoolt aga ei oleks olnud rahvuswahelikkust.

Tööstust arendades nurettes kapitalismuse kodanliste kommete laialilagunemife eest üle kõigi maade. Walmistades torukübaraid Inglismaal wõi Sakfamaal Croopa riidealpidi jaoks, paiskas kapitalismuse iihhtaegu selle mõnuta, edwistawa peakatte iilearufe tagawara ifegi Keft-Afrikasse, ja alasti mustnahad akkafid efiti torukübaraid kandma, ja fiis alles omale piifsa nõutama. Niifama ilmusid mustanahalifed daamed erooplafte afumaade linnades ainult paljas korfetiis.

Alegamööda imbus selmoel kodanline kultuur fiffe, ja kapitalifiline tööstus fai metfifitutel, poolmetfifitutel ja mahajäänud maadel tarwilikkus.

Kui aga kapitalifistid oma faagiahnitfemifil turufid üle ujutafid, mis juba nende päralt olid, ja kui kas wõi nende-

famade torukübarate ja korfettide iilelignie kaubawalmistamine algas, fiis akkafid nemad, kes seni kui see kafulik oli, iihiste uwide päralt kokku olid oidnud, iiksteifega fõdima, fefit kätte jõudnud kaubandusliffid ja tööstusliffid kriififid lahutafid neid, ja kaubandus-tööstusline wõifflus wahelbas sõjaliffe wõifflufega.

Sõdiwad riigid paiskafid miljoniid waeftrahwafit tapale, keda kapitalifistid rõhufid maal, wabrikutes ja tehafetes, ja maa all — kaewandustes, äwitaifid neid lahinguwäljadel, seni kui „jõudude tafakaal“ ja uued turud kätte faadi ja ära wõideti.

Äwitamine lahinguwäljadel lõppes arilikkult kümnets, iihelsteifkümnets aastaks; selle eest algas aga — kuigi aeglafem — proletariaadi äwitamine wabrikutes, ja majandusteadlane Ricardo leidis ifegi „raudfse“ feadufe iiles, mis töölifit faatuslikult fundis terve oma tööpalga ära fõöma, et mitte kofe nälga furra. Kui tööline korraga oleks afanud kahe-wõrra rohkem palka faama, fiis oleks selle feadufe järgi kõigi ädaliste tarbaimete innad ka pidanud kahekordfetes muutuma, nii et tööline mitte kunagi kapitali ifte alt poleks fuutnud wabane-

da. Kapitalifistide rahvuswaheline iihendus, kes oli üwitatud kodanliffe korra laialilagunemifefit üle terve maailma proletariaadi rõhumife kaudu, kattes aegajalt waenu päralt ja tappis ennafit kui juft mitte awaliku sõja läbi, fiis ometi igawefe wõifflufega. Mis proletariaadi uwide iileiildufesefe puudub, fiis ei wõitnud proletaarlane mitte midagi rahvuswahelifefit fõdadefit. Sõja-faaf ja kõif kafu läks kapitalifistide tasfudesefe. Kõige paremine õnnestanud fõdadefit ei faanud tööline peale aawade

ja furma muud midagi. Ra see on õige et ta nurjaläänud sõdadega mitte midagi ei kaotanud, peale terwise ja elu.

Kapital ei saanud töölisi muul teel rõhuda, kui et ta neid ühte kohta koon- das ja seega tahtmataki organiseeris. Säherduse wastameelst organiseerimise wiljana tulid omafoodu eestkätt töö- tõrked ja wastaaklamised nähtawale, protesti näol proletariaadi raske seisu- korra wasta, kusjuures eialgul tead- wufeta töölisteulgad peagi läbi imbu- wad arusaamisest, et waja on lahti saada rõhuwast kodanlikest korrast.

Ja et töölised kõigil maadel üheses ja neisjamades furwe- ja rõhumise- tingimistes elasid, siis oli kerge asi pro- letariaadi ärganud ingede wahel enam wõi wähem pidawat rahwuswahelikkuse filda luua.

Ühe oobiga ei saa midagi üles ehi- tada. Kõigi maade töölistel olid ühe- sugused uwid, s.o. keegi ei olnud oma seisukorraga rahul, nad kõik ihkafid oma elu paranemist ja kõik akkafid selgu- sele jõudma, et nad weeks on kuradi westile, ja et nad ainult siis kergelt wõiwad ingata, kui see westi nende kätte läheb. Seda aga on wõimalik korda saata ainult ühise jõupingutusega ja ühi- nemisega.

Minewa aastafaja kolmekümmendatel ja neljakümmendatel aastatel tekkis Saksa- maal „Wiha alla langenute“ ühifus, pärastpoole aga „Diglaste“ ühifus. Kuigi need ühifused käsitöolistest olid asuta- tud, olid nad kodanlik-demokraatlikud, sest nad püüdsid „kõigi inimeste“ wenna- sust kätte saada, ja nende üüdsõnaks oli: „Kõik inimesed on wennad“, kes „tirannisid kikutama“ peawad.

„Diglaste“ ühifus, mis 1839. aastal Londoni wiidi, kuna ta enne seda Pariisis asus ja sealt kodanlike walit- suse poolt wälja aeti, oli oma lipu- kirjaks wõtnud: „Kõik inimesed on wen- nad“, ja see tema lipukiri trükiti liikme- kaartidele kahesümnel keelel.

1844. aastal asutafid itaallased, sak- lased ja poolakad Londonis wenna- likkude demokraatide ühifuse enam kaju- nemud proletaarlike iseloomuga. See oli juba kommunistlikest ideedest läbi imbu- nud. Waja meele tuletada et kapita-

lismuse klassikalisel maal — Inglis- maal — proletariaat juba kolmekümmen- datel aastatel eneses rahwuswahelise tuifsoone tuifsumist tundis, siis kui ta kangelasemeelne wõitlus walimisediguse, rahwa charta eest algas, Englise konsti- tutsiooni laiendamise eest selles sihis. (Sõnast charta tuli walimisediguse eest wõitlejate nimetus chartistid, l.: tshar- tistid.)

Wennalikud demokraadid wõtsid oma seffa paljud filmapaistwaid tshartisti, ja 1847. aasta septembrikuul pööras see ühifus üleskutsega Croopa demo- kraatia poole, rõhutamades rahwuswähe- lise kongressi kokkutsumise wajadust eelolewa demokraatlike rewolutsiooni küsi- muste läbiarutamiseks. Mary tuligi sel ajal Londoni ja akkas ühel wenna- likkude demokraatide pidulikil koosole- misel rahwuswahelise töolistekongressi mõtet õhutama.

Kawatsetud kongressist ei tulnud aga midagi wälja.

Inglismaal oli rewolutsiooniline kääri- mine 1848. aastal nii suur, et 10. aprillil isegi katset tehti rewolutsioonilist wasta- akkamist wälja kutsuda, mida tshar- tistid jutlustafid. Uga liikumine aeti nurja.

1849. aastal kutsufid wennalikud demo- kraadid üles „kõigi maade töölisi ühi- nema“. Uga wennalikud demokraadid kadufid peagi, kuigi rahwuswahelikkuse mõte Inglismaal ei kustunud.

54. aastal tulid tshartistid Man- tshestris kokku ja nimetafid oma koos- olekut „töolisteparlamendiks“, kelle au- liikmeks muude seas Mary waliti, kes leidis et „juba säherduse parlamendi paljas olemine maailma ajaloos uut ajajärku tähendab“.

Muuseas korraldati tshartisti Jones'i ettepanekul „Terwituse ja protesti“ komi- tee rewolutsioonäärile Barbès'le ja Na- poleon III-le, kellede tulekut London ootas. See komitee muutus peagi tea- tud mõttes rahwuswaheliseks organi- satsiooniks ja teda akati rahwuswähe- liseks komiteeks nimetama. Tema oli sanuti korraldatud nagu wennalikkuude demokraatide ühifus ja nagu pärastpoole seda Internatsionaal oli.

1855. aasta weebruarikuul korraldati Londonis Brantfufe rewolutsiooni mäles-

tufeks miiting, kus Jones ütles: „Inimesesoo rõhjad on ühinenud isegi siis, kui nad üksteisega sõdiwad, nad on ühinenud rahwaste wiletsuses- ja orjusespidamise asjus. Iga demokraatia iisikult on wast jõuetu et oma pealt iket ära eita, aga iihiselt omandawad nad kõlblike jõu, mitmekordse jõu, millele iisgi asi ei suuda wasta panna.“ Ja selfamal korral ütles ta: „Inimesesõugu jaguneb orjadesse ja ifandatesse, ja seni kui kapital töö üle walitseb, wõite teie poliitikalisi seadusi maksma panna, misjaguseid iganes tahate, wõite wabariigi wõi isewalitsuse sisse seada — inime jään jääb orjaks.“

Siis kuulutati aasta lõpul teisel miitingul kõigi rahwaste enesemääramise õigus wälja; niisama pandi ka maa, raha ja kaubanduse natsionaliseerimine ette.

Negajalt andis rahwuswaheline komi-

tee manifesti wälja, ja neis sähwatafid liginewa äisse piiseldöögid, tulewase rewolutsiooni sädemed, mis „üleilmiselt korda peab minema, sellepärast et tema läbiwimisel iisemeelsuse seadus tarwitusele wõetakse“.

Muuseas oli 50. aastate lõpul „Rahwuswaheline iihisus“ olemas, aga liikumise ajalooos pole tema kohta peaaegu mitte mingisugusid kindlaid teateid järele jäänud.

Uhe sõnaga: ei tulnud Internatsionaal, mis 1864—1866. a. asutati, Marxi peast mitte walnis kujuk wälja, nagu Minerwa Juupitri peast, waid oli wiimaseks liiks pikas elunähtuste ahelas, mis oma elujõudu ammutasid tegeliku elu tingimistest, niisugustest iihiskonna wastaoludest, millel ainult iis wäljapääsemistee wõis olla — tööliste rahwuswaheline iihendus.

M. Tshunofow.

7. 11. 18. plakaatidest.

Kommunistlise Internatsionaali 2. kongress.

Üheks tähtsamaks, kui mitte kõige tähtsamaks sündmuseks rahvusvahelise poliitika alal läinud suwekuudel oli kahtlemata Kommunistlise Internatsionaali 2. kongress, mis 19. juulil Peterburis awati ja juuli lõpu- ning augusti algupäewadel Moskwas ära peeti. Ajalooline tagasein, mille põhieliks üleilmne proletaarline rewolutsioon on, ja selle suure ühiskondlise murrangu arenemisejärk, kus otsekohene klassisõda üle Wenemaa piiride akkab laiali wajuma, idas rahwaste wabanemise wõitlust wõerastest kurnajatest, läänes proletariaadi wõimuwõtmise küsimust ligemasse päewakorda seades, — see tagasein andis kongressile ta sisemise ja wälise ilme, määras ta ülesanded ja tegewusekawa. Sellest ühiskondlisest alusest välja kaswas kõigepealt kongressi suur ajalooline ülesanne —

kogu ilma rewolutsioonilisi jõudusi koondada, sest ainult rahvuswahelises ulatuses, üleilmselt ühendatud jõududega on wõimalik wasta panna ja ära wõita seda tormijooksu, mis imperialism rahvuswaheliselt organiseeritud kujul ähwardawa rewolutsiooni lämmatamiseks ette walmistab. Kuus aastat imperialistlist ja klassisõda ja Kom. Internatsionaali wõimas kihutustöö enam kui aasta jooksul suu, sule ja . . . suurtükkidega on laiad töörahwaulgad sellest tõeasjast arusaamisele wiinud, ja tagajärg tuli nüüd kongressil nähtawale. Kõigepealt kongressi ulatuses, ta wälises ilmes.

See oli üleilmne kongress sõna otsekoheses mõttes. Ta esitas rewolutsioonilist töörahwast pea terwest ilmast, algades ühel käel Ameerika Ühisriikide ja Mexikoga ning lõpetades teisel pool Korea, Iina, Ida-

India saarte ja Austraaliaga. Kaugeemale edenenud kapitalistiliste maade kõrwal, kus töolisteliikumisel juba pikem ajalugu seljataga, olid kongressil esitatud ka mitmed maad ja riigid, kus proletariaadi wõitlus weel kindlat teadwuslikku kuju ei ole saanud wõtta, vähemalt mitte laias ulatuses, nagu India, Ollandi-India asumaad jt. Ilma liialdamata ja õigusega wõis ütelda: mis ilmas iganes proletaarliselt rewolutsioonilist olemas, see oli püüdnud Moskwas enesest elumärki anda, oli püüdnud Kom. Internatsionaali kongressil esineda, kõigist teeraskustest, kõigist läbipääsemise kitsendustest oolimata, mis imperialistid oma suluga kõigil ilma kaartel ette seadsid. Sest need rõõwikud said wägaasti aru, missugune määratu tähtsus Moskwa kongressil on, kuigi nende palgatud tindiorjad lugejaid samal ajal püüdsid uskuma panna, nagu wõiks selle kongressi peale käega lüüa. Aga ei üks ega teine ei suutnud wähendada sügawat mõju, III Internatsionaali mõju ja ulatuse wõimsast kaswamisest, mis ise äranis terawalt silma paistis 1. ja 2. kongressi wõrdlemisel, ehk waheae küll ainult pisut üle aasta ulatas. Siis organisatsioonide esitajate kogu, kes esialgu osalt weel kahtles, kas on juba paras silmapilk III Int. asutamiseks kätte jõudnud, wõi on see weel warajane samm; nüüd miljonite organiseeritud tööliste esitajad üle terve ilma, kindlas teadmises et proletariaat ainult kommunistmuse lipu all ühendatult wõideldes oma orjaahelat wõib purustada.

Mitmekesisele wälisele ilmele watas ka mitmetaoline sisu. Arusaadaw; igal maal on oma ajaloolised, rahwuslised, kultuurilised arenemise iseäral-

dused, mis ka töolisteliikumises endid awaldawad. Pealeselle ei leidu kahte maad, kus töolisteliikumine ühel ja selsamal edenemiseastmel seisaks; isegi kaugemale jõudnud kapitalistlistel maadel näeme nende astmete wahel weel päratu suurt wahet. Teine Internatsionaal, mis tegelikult mitte üks organisatsioon ei olnud, waid ainult ulga üksikute iseseiswate organisatsioonide nõrgaste seotud liit, tegi wäga wähe nende wahede tasandamiseks, ja nii ilmusid saadikud III Internatsionaali kongressile kohaliku mitmetaolise etteawalmistusega, kohalikkude uwide, waadete, arwamiste ja eelarwamistega.

Seal näeme ühel äärel Wenemaa K. P. esitajaid, kel igakülgne pikk ja raske elukool seljataga: 15 aastat wõitlust seespool igasuguste kalduwuste ja paendlusega, wäljaspool ränga tsaristlise surwega; kolm läbielatud rewolutsiooni, nende wahel werised tagakiusamised ja wiimaks kaheksa kuud wõitlust sotsiaaläraandjatega, ja lõpuks ligi kolmeaastane nõukogudewalitsuse praktika. See on rewolutsiooni elukool, mille sarnastgi ligilähedalt ühelgi teisel parteil kusaigil maal ei ole. Teisel käel esitajad parteide poolt, kes alles eila weel II Internatsionaali ridades Wilsoni ees põlwitasid ja tema surnultsündinud „rahwasteliidust“ proletariaadile õnnistegijat lootsid tõuswat. Nende kahe äärmuse wahel warjundisi ja lahku-minewaid woolusi igalt maalt, rääkimata nendest maadest, kus liikumine üleülitse weel mitte proletaarlise rewolutsiooni ooshti ei awalda.

See etteawalmistuse mitmekesisus andis ennast tunda juba kongressi eel, muuseas küsimuse juures, keda kongressist osa wõtma lasta. Siin tuli nähtawale kaks lahku-minewat woolu: üks, mille eesotsas Wenemaa K. P. seisis ja mis wõimalikult kõiki rewolutsioonilisi töölisteulkasi kongressile tahtis koondada; teine, mida nende maade esitajad kandsid, kus kas marksismus dogmaks kiwinemise kalduwust awaldab, wõi kus terawalt päewakorral seisab wõitlus paendliste juhtidega, kes laialisi, isegi suurel

osal rewolutsioonilisi ulkasi kõikuwal, paendlisel teel weawad. Esimine wool nägi neid ulkasi ja pidas tarwiliseks neid maksku mis maksab kaasa tõmmata, sest ilma ulkade toetuseta rewolutsioon wõita ei saa; wiimane otsustas organisatsioonide üle nende juhtide ja wiimaste poliitika järele, ja seda kartes, selle wasta wõideldes oli ta walmis ka nende juhtide järel kogunud töölisteulkasi eemale tõrjuma. Wõitjaks jäi siiski suure enamusega esimine wool, ja nii said kongressil otsustawa ääleõiguse sarnased ulgalised ja sisuliselt rewolutsioonilised organisatsioonid, nagu sindikalistid, Ameerika maailma tööstusliste tööliste union (I. W. W.) ja Inglise Shop stewards committee'd.

Kuna III Int. juba algusest saadik ka organisatsiooniliselt sootuks teistsugusele seisukohale asus kui II, s.o. iseseiswate, ainult nõrga keskasutuse kaudu ühendatud organisatsioonide asemele kindlaste ühteliidetud ühist üleilmset organisatsiooni tahab luua, siis tuli tal õieti esimestest sammudest peale aluspõhi panna, mille peal kõiki neid lahku-minewaid wateid, arwamisi ja eelarwamisi wõiks ühendada ja kust wõimalik oleks edasi ehitada ühise oone rajamise poole, kuhu kokku koondada terve ilma rewolutsioonilist jõudu. Selleks aluspõhjaks oli küsimus

kommunistlise parteitäh-tsuselst proletaarlises rewolutsioonis.

See päewakorrapunkt tõstis üles küsimuse poliitikalise wõitluse kohta üleüldse; sest teatawaste seisawad niia sti sindikalistid kõigil maadel, kui ka Ameerika I. W. W. ja Inglise Shop stewards poliitikawõitluse wasta eitawal seisukohal, ja see küsimus oli tarwis algusest peale ära lahendada, oli waja wastamisi selgusele jõuda selles põhiküsimuses, enne kui teiste juure edasi wõis minna. Et siin mõtete kokkupõrkamisi pidi tulema, oli ette näha, aga et neist siiski nii kergeste üle saadi, seda oli wähem loota, iseäranis kui teada oli et kohtade peal parteidel nende organisatsioonidega peaasjalikult just selle

küsimuse alal terawad kokkupõrkamised ja wastastikkused õerumised alaliselt ette tulewad. Kui aga komisjoni aruandja teatas (kõik küsimused arutati eestkätt nimelt komisjonides igakülgsest, kõigi woolude esitajate poolt läbi) et Int. täidesaatwa komitee poolt ettepanud põhilased komisjoni — väikeste parandustega — ühel äärel wasta wõetud, ka nende organisatsioonide esitajate poolt, kes poliitikawõitluse wasta eitawal wõi oolimata seisukohal seisawad, siis wõis näha et kongress mitte asjata tööd ei tee, waid et ta tööl tagajärgi on, et ta oma ülesannetega walms suudad saada.

Poliitikawõitluse wadjaduse õigekestunnistamisega oli loodud ühine alus, mille peal jõudude koondamist ja korraldamist wõis algada. Esimisenä tui sel alal päewakorrade

a s u m a a d e (j a r a h w u s e) k ü s i m u s .

Seda küsimust oli II Int. kogu aja kõige pealiskaudsemalt käsitanud. Ta oli imperialistlike riikide asumaapoliitikat — asumaade kurnamise ja imemise poliitikat — niisamati ka rahwuslise surwe poliitikat arwustanud ja ukka mõistnud, kuid see oli ka peaaegu kõik; oma iseseiswat rewolutsioonilist programmi tal sel alal ei olnud, sest oma kokkuleppe kalduwuste juures ei innanud II Int. kaugeltgi õieti seda tähtsust, mis asumaadel, kui rewolutsiooni teguril, eesolewas suures ühiskonnapööres pidi olema; oopis sellewasta: imperialistlike riikide tööliste klassi ülewalmistamiseks paistis neile senise wahekorra alale jäämine nim. riikide ja asumaade wahel — kuigi wast „parandatud“, reformeitud, kujul — otse loomulik ja tarwilik olewat.

Kom. Int. 2. kongressi ees seisis see küsimus sootu teises walguses. Siin oli algusest peale selge, et asumaade liikumine käesolewas suures murrangus määratu tähtsat osa mängib, üks tähtsamatest teguritest pööre läbiwiimisel on. Asumaade kurnamine ei ole mitte ainult otsekohe imperialistlike sisteemi üks kindlamatest alustugedest, waid ta kindlustab seda ka

kaudselt, wõimalustandes imper. maade tööliste klassi arusaamist alwata ja seega rewolutsiooniliikumise kaswamist neil maadel takistada ja kammitas oida. Sellest selgub asumaade liikumise arutu tähtsus — ükskõik kas see liikumine proletaarline on wõi mitte — käesolewa proletaarlike rewolutsiooni kohta. See seletab ka, miks kongress selle küsimuse oma päewakorras esimesesse ritta üles seadis, kuigi ta täiel ulatusel wasta ei wõtnud asumaade esitajate wäidet, nagu oleks asumaade liikumisel prolet. rewol. kohta otsustaw mõju ja tähtsus.

Resolutsioon, mis kongressil wasta wõeti, seadis selles küsimuses üles kaks ülesannet: esiteks kindlat ja korralikku ühendust luua asumaade rewol. liikumise ja Kom. Int. wahel ja selle liikumisele selged juhtnõõrid üle seada, ja teiseks imperialistlike maade tööliste klassi kohustada oma asumaade liikumist toetama. — Esimese ülesande täitmisele pandi kongressil tegelik alus: K. I. täidesaatwast komiteest wõtawad idamaad kahe esitaja kaudu osa, kelle läbi nad alalises ühenduses seisawad Internatsionaaliga ja kogu ilma rewol. proletaariaadiga, kuna asumaade liikumises eneses kindel joon tõmmati kodanlike iseseiswusewõitluse ja proletaarlike liikumise wahel. ¹

Resolutsioonis tähendatud teine ülesanne käib eestkätt Inglismaa tööliste kohta, kes senini suurel osal

¹ Järgnewaks tähtsamaks sammuks idamaade liikumiste ühtlustamisel ja proletaarlike rewolutsiooni jaoks kasutamisel oli nende maade proletaarlike kihtide esitajate kongress, mis K. I. täidesaatwa kom. eestwõttel 1—8. sept. Bakus ära peeti ja millest ligi 2000 esitajat Indiast, Persiast, Turkestani, Buhaarast, Armeenias, Türgimaalt osa wõttis. Selle kongressi taga seisid ja kuulasid ta sõnu miljonilised idamaade töörahwaulgad, kelle nimel ja kelle poolt kongressile kogunud esitajad — Internatsionaali üleskutsel — lääneriikide imperialistlike walitsusele idas p ü h a s ö d a kuulutasid ja wandusid. Kuiwõrt imperialismus selle liikumise ees wäriseb, paistab muuseas juba sellest, missuguse jõupingutusega ta nüüd uueste nõukogude Wenemaad kägistama ruttab, kus ka idamaade rewolutsiooni juhtiw keskkoh — III Internatsionaal — asub.

just India ja teiste [Inglise asumaade tööraha kurnamise arwel võisid lähedamalt elada ja kodanluse silmis „mõistlikku“ poliitikat ajada, s.o. kodanluse sabas sörkida ja „kodu-rah“ pidada. Sellele poliitikale peab kom. partei igal maal, kus kapitalistid endid asumaade wereimemisest nuumawad ja ka töölisi kerjakoorkestega rahuldada püüawad, lõpu tegema. Kom. partei peab tööliseulkadele selgeks tegema, et asumaade kurnamise pikendamine ainult nende endi kurnamise ja orjapõlwe jätkamist tähendab ja ümberpöördult: asumaade tööraha wabanemine ja imperialistide walitsuse kukutamine asumaadel on mõjuwaks abinõuks selle walitsuse murdmisel ka kodu. —

Teine päewakorrakpunkt selsamal rewol. jõudude koondamise alal puudutas Kom. Int. enese „sisemisi asu maid“, rewolutsiooniliikumise tagawarawägesid ja sisaldas

Kommunistlisesse Internatsionaali wastawõtmise tingimisi.

II Internatsionaali lagunemisega oli see küsimus lühikese ajaga sügawa tähtsuse omandanud: ulk parteisi on II-st Internatsionaalist wälja astunud ja osalt juba ametlikult teatanud, et nad Kom. Intern-iga tahawad ühineda, osalt on nad alles sinna poole arenemas ja „katsuwad maad“. Kuigi aga üleüldine tööliste wool K. I. poole tungib, ei ole siin siiski kaugeltgi ühtlase koguga, ühtlaselt kalduwa wooluga tegemist; oopis sellewasta—meie näeme siin kahte wastapidist woolu: üks neist, laiased tööliseulgad, arenewad kiiremal wõi aeglasemal käigul, kuid siiski järjekindlalt K. I. poole; teine wool, paendlikud ja äraandlikud juhud, kisuwad kõige jõuga, salaja ja awalikult, tagasi II Int. poole, ega tihka kuidagi lahkuda awalikkudest sotsiaaläraandjatest, kes kodanlusega käsikäes töörahwast wägistawad. Et wiimane wool organisatsioonides juhtiwalt kohal seisab, siis takistab ta mõjuwalt esimise oosihi nähtawale tulekut ja raskendab tööliseulkade ühinemist K. I-ga. Kuna aga ühinemise tung iga päewaga tu-

gewaniaks kaswab ja juhud teda enam kinni pidada ei jaksa, küll aga nende mõju tööliste kohta kaduda ähwardab, kui nad oma wastapunnimist ei jäta, siis—teewad nad apu supi juures magusa näo ja — kõmbiwad K. I. ukse taha sisselaskmist nuruma, ilma et nad endid II Int. Wana-Aadama aputaig-nast kasida mõtleksid. Eelseiswates suurtes wõitlustes wõib aga proletariaat ainult siis wõitjaks jääda, kui ta sisuliselt ja organisatsiooniliselt wankumata seisab; paendlaste peale ei wõi ta aga iialgi kindel olla. Arusaadaw siis, et igasugune paendlik olus, iseäranis kui ta juhtiwale kohale jääb ja tal ulkade seas teatud mõjuwõim on, wõitluse silmapilkudel äärmiselt kardetawaks ja ädahtlikuks wõib saada. See sunnib kom. parteisi selle oluse wasta kõige kindlamat taktikat tarwitama, ta wastawõtmisel äärmiselt ettewaatlik olema, teda kõige jõuga endast eemal oidma.

See seisukord määras K. I. üleüldise seisukoha nende organisatsioonide wasta, kes K. I-ga ühineda soowiwad: laiali lahti ukсед rewolutsioonilisele proletariaadile, aga seitsme riiwiga nad kinni paendlikkude juhtide ees! Selle üleüldise juhtimõtte seadis kongress üles ja andis eeskirjana K. I. täidesaatwale komiteele, kes iga üksiku partei wastawõtmisel selle järele peab talitama. Ainult need parteid leiawad wastawõtmist, kes endid igasugusest äraandlikust ja paendlikust olusest on puhastanud. Ei ole seesugust puhastusetööd ilma partei lõhkumiseta wõimalik ette wõtta, siis ei pea rewolutsiooniline wool lõhkumise eest tagasi kokkuma; on ju äraandjad ja paendlased siamaani tööliseulkasi „partei lõhkumise“ patuga kollitades ja neid „üksuse“ ebajumala ette põlwitama sundides oma tahtmist täitma, oma järel jooksmata pannud, ja sedasama püüawad nad ka K. I-ga ühinemise küsimuse juures teha. Niisugusel lool wiib tee K. I. juure üle juhtide, kes paendluse mäda-soose maha jääwad siplema...

Mitte aga ainult K. I. sisse astuda soowijate organisatsioonide kohta ei käi see parteilise puhastamise nõue,

waid niisamati käib see ka nende parteide kohta, kes juba K. I. wasta wõetud, kes aga ammugi endid weel mitte paendlusest ei ole puhastanud, kõike endist paendlikku olust maha ei ole raputanud. Mitte ainult Saksamaa iseseiswatelt ei nõuta, et nad Kautskyd, Hilferdingid, Crispiendid jt Noskega, Scheidemanniga ja Ebertiga wennastama tuleks, kui partei K. I-ga ühinema tuleb, waid sedasama nõutakse ka K. I. lipu all seiswalt Itaalia sots. parteilt, et ta oma Turatid, Modiglianid jt, kes Wilsoni „rahwasteliidu“ wärdja ees põlwitawad, endast wälja praagiks, niisama Rootsi, Norra jt parteid oma Kautskyd ja Turatid, kellest kusagil puudust ei ole. Selgus ju kongressil sellekohastest aruannetest et näit. Rootsi, Daani, Prantsuse jt parteide esitajatest parlamentides ainult tibatilluke arw kommunistisi on, ja isegi Itaalia sots. partei esitajatest parlamentis terwelt 30% reformistide, s.o. paendlaste ulka kuulub, kelle koht igatahes mitte III Int. lipu all ei ole. Kindlaste lahkü oma paendlastest, tugewaste ühte kõigi teiste maade rewolutsiooniliste töolistewägedega — see peab olema K. I. kaswamise juhtnõör, millega wiimaks peaaegu ka kõik need leppisid, kes algul kõlbmata juhtide poliitika pärast walmis olid ka nende juhtide taga seiswaid rewolutsioonilisi töölisteulkasi kõrwale paiskama.

Kongressi päewakorra keskkoha, mis meile wast kõige lihtsamad oleksid paistnud, mis aga siiski kõige sügawamat tähelepanemist, kõige elawamaid läbirääkimisi ja kõige mitmekülgsemat sõelumist komisioonides, kõige terawamaid waadete kokkupõrkamisi üleüldistel koosolekutel sünnistasid, olid

parlamendiwõitlusest osa wõtmise ja ametiühisuste küsimus.

Ühestküljest ulatasid need küsimused tagasi kongressi aluspõhja juure — poliitilise wõitluse wadjadusesse, mis muuseas ju ka parlamendiwõitluses teguneb; teisestküljest sisaldawad need küsimused püiet rewolutsioonilisi töölisteulkasi (ametiühisustest) ühisesse Intern. peresse koondada; üleüldiselt

aga käib üks kui teine küsimus wõitluse taktika küsimuste ulka.

Teatawas mõttes on see kaks küsimust sisuliselt üksteisega õige lähedas ühenduses: siin kui seal seisab küsimus selles, kas peawad kommunistid käesolewas tegewas rewolutsiooniwõitluses töötama neis asutustes ja organisatsioonides, mis kodanlikes korras loodud ja mitte rewolutsiooni poole ei tüüri, kuna suured töölistewäljad siiski nendega seotud on; nimelt, kas wõtta osa wõitlustest parlamentides ja parlamendi ümber, teades et parlamendil ainult kodanlise korra kindlustamise ülesanne on, ja kas töötada kaasa neis wanades ametiühisustes, unionides, mis oma tagurliste ja äraandlikkude juhtide kaudu täielikult kapitalistide tööriistaks on muutunud.

Töölisteulcade kõige raskemad pettumused on just selle kahe küsimuse alal läbi kannatatud, siin pesinewad töölisteliikumise sügawamad põuepatud, siin on meil tegemist kõige suuremate äraandmistega, kõige walusamate aawadega. Wõi kes ei mäletaks seda kuulmata äraandmist, millega Saksamaa sots.-dem. partei sõja algul parlamendis toime sai. Ametiühisused aga õnnistasid seda parlamendipetiste sammu taga järel, ja praegugi weel on neil petistel ametiühisustes tugewam tugi ja jalgealune. Prantsusmaal oli töölisteesitajate äraandmine parlamendis ammune ja alaline nähtus. Millerand oli esimine sotsiaaläraandja, kes kodanlisesse walitsusesse puges — ammu enne sõda juba. Inglise unionid on aastakümneid pimedispidi oma juhtide järel sõrkinud, keda jälle kodanlus juhib. Töölisteorganisatsioonide poolt parlamenti walitud esitajad jatkawad seal sedasama poliitikat, mis nad unionides kogu aja ajanud, see on kokkuleppe-, tööliste uwide äraandmise poliitikat. Ameerikas on asi weelgi ullem: sots. liikumine on seal alati armetu nõrk olnud, ei ole ta arusaamist ja klassiteadwust ka unionides suutnud kuigi kõrgele tõsta, nii et wiimased otsekohe ja täielikult kapitalistide mõju all seisawad ja nende tööriistadena kõige jõuga töö-

listeulkade rewolutsioonilisele kasvatusele ja rewol. organisatsioonidele wasta wõitlewad.

Loomulikult pidi niisugune seisukord töörahwaukasi nende asutuste ja organisatsioonide wasta kõige suurema umbusaldusega täitma. Mitte ainult et nende wasta külmaks jäädi ja nende peale käega löödi, sest mis muud oli arusaajal töölisel neilt äraandjatelt ja kodanlusepalgalistelt oodata kui uusi ahelaid, kurnamiskõwendamist. Weel enam — astuti otsekohesesse wõitlusesse nende asutustega, et neid alaloidluse ja edukustuse kantsisi wäljastpoolt purustada. Kindel ja selge oli rewolutsioonilistel töölisteulkadel kõigil maadel see, et ilma nende tööliste wõitmata, kes weel parlamendi küljes ripuwad wõi tagurlistes ametiühisustes liikmeteks on, töölisteklass kodanlusewalitsust murda ei jaksa; küsimus seisis ainult selles, lahkumineku tekkiwad ainult selle kohta, kuidas neid töölisteulkasi sealt rewolutsioonile wõita. Ja nähes et need asutused ja organisatsioonid seespidi sedawõrt oma otstarbe kohaselt ästi organiseeritud olid, et sealt küljest neid lõhkuda peaaegu lootuseta töö näis olewat, kaswas ja kõwenes laialine arwamine, et seda lõhkumisetööd nimelt wäljastpoolt tuleb toimetada, töölisel sealt wälise tegewuse ja kihutusetöö läbi eemale kiskuda.

See arwamine waldab laialisi töölisteulkasi — ja tihti õige rewolutsioonilisi ulkasi — niisugustes suurtes organisatsioonides, nagu eespool nimetatud I. W. W. Ameerikas, sündikalistid Prantsusmaal, Saksamaal, Ispanias, Shop stewards Committeees Inglismaal, kes niiästi parlamenditegewust eitawad, kui ka wanade unionide wasta wõitlewad, ja nende asemel osalt uued organisatsioonid loowad, mille ümber rewol. olust tahetakse koondada. Igatahes ei waata kaugelgi kõik need organisatsioonid ühtewiisi täh. küsimuste peale; üks peab ühte, teine teist külge tähtsamaks; ainult üleüldised eitawad jooned on enam-wähem ühised.

Parlamenditegewuse wasta toodi

peaasjalikult kahte põhjendust ette: esiteks seda et parlament kodanlise walitsuse aparaat on, millel ülesandeks kodanlusewõimu kindlustada, mispärast wõimata olewat teda rewolutsiooniliseks tööks kasutada; teiseks tähendati korduvalt selle tegeliku nähtuse peale, et töölisteasitajad parlamendis kodanluse mõju alla satuwad ja kokkuleppe, s.o. äraandluse teele kalduwad.

Niiästi ühe kui teise põhjenduse wasta astusid iseäranis terawalt ja tegelikkude wastatõendustega warustatult Wene seltsilited wälja, kes enamlaste duumaaegse tegewuse ja Liebknechti wäljaastumiste najal asjalikult näitasid, et ka parlamendis — isegi tsaari- ja sõjaaegsetes tingimistes — wõib rewolutsioonitööd teha. Ja mitte ainult wõib, waid peab tegema. Sest seal, kus weel suured töölistelugad walimistele lähewad, näitab see et nad weel parlamendieabajumalasse usuwad, temalt paremusi ootawad; neile ulkadele on ainult parlamendi seestpoolt wõimalik selle ebajumala walskust ära näidata, nende usku tema wasta kõigutada, neid paremale arusaamisele ja õigele wõitlusetele wiia. Ja see on paratamata tarwilik rewolutsioonitöö. Igatahes ei seisa see mitte kodanlusega kokkulepete sobitamises wõi temaga seaduseparagrahwide peensuste kallal targutamises, tarkade kõnede pidamises jne, waid igal sammul kodanluse paljastamises, parlamendi kui kodanlusediktatuura abinõu alastikiskumises, tema wasta lugupidamise äwitamises, seega parlamendi enese lõhkumises. Seda lõhkumist on tarwis teha ja on wõimalik teha, ja seda peab tegema. Kui aga töölisteasitajad parlamendis libedale kokkuleppetele langewad, siis ei ole selles mitte parlament, waid . . . partei süüdi, kes seesmiselt sedawõrt nõrk on, et ta oma ridades, oma esitajate kohta kindlat parteidistsipliina ei suuda maksma panna, äraandjaid wälja eita ega kaldujaid korra juure kutsuda. On aga partei wõi muu organisatsioon ise seesmiselt sedawõrt nõrk, siis ei wõi tal igatahes mingit lootust olla mõnel teiselgi teel,

wäljastpoolt ligi ulatada neile tööliste, kes oma arusaamisega veel parlamendi küljes kõlguvad. Tihti tuleb esitajate libisemine parlamentides selle nähtuse arwesse panna, et sinna „kirjatarkasi“, adwokaatise ja teisi aritlasi armastatakse saata, sest et neid osawamaks peetakse kodanlusega sõnasõda pidama. See on niikaua õige, kui parlamenti ainult sõnasõjaks tarwitatakse, kaugemale aga mitte, igatahes mitte rewolutsioonitöö ülesannete jaoks. Sinna on kindlad, arusaajad, klassiteadlikud, rewolutsioonilised töölised kõige sündsamad, ja just neid eestkätt tuleb sinna saata.

Nii kaob parlamenditegewuse wasta ettetoodud wäidetest üks kui teine, ja kui neid põhjendusi ligemalt tähele panna, siis näeb et nad mõlemad otsitud on — selleks et omaenese sisemist jõuetust wabandada. Selle jõuetuse juures ei ole muidugi ka parlamenditööl suuri tagajärgi loota, aga jõuetust ei parandata mitte sellega, et suurte ülesannete eest kõrwale põigatakse ja isegi wäiksed tagajärjed kätte püüdmata jäetakse. Seega aga kõrwale eidetakse ka abinõu, millega wõimalik oleks jõudu kaswatada.

Mis parlamenditegewuse kohta õige on, see maksab üleüldistes joontes ka ametiühisuste kohta, wõi õieti enamgi veel, sest wiimaste juures on meil ikkagi proletaarliste organisatsioonidega tegemist, kuigi osa nende liikmetest tööliste klassi aristokraatia liiki kuulub. Kui Ameerikas ja Inglismaal rewolutsiooniliikumine unionides veel ei ole maad wõtnud, kui need organisatsioonid veel kodanluse mõju all seisawad, osalt koguni kodanluse tööriistadeks on, siis sellepärast et rewol. liikumine maal üleüldse veel wäga nõrk on. Kui Ameerikas kommunistlised parteid näit. ainult 10—20 000 liiget on, 100 miljoni elaniku kohta, siis ei ole imestada et ametiühisustes alaloidline meeoleu walitseb. Aga ametiühisustes on organiseeritud 4 miljoni töölise, peaaesjalikult ameeriklased. Meeletus oleks mõelda Ameerikas ühiskondlist pöört teostada ilma nende ulkadeta wõi kogun

nende ulkade wasta. Neid aga rewolutsioonile wõita wäljastpoolt, teiste organisatsioonide kaudu, kus suuremal osal wäljamaalased liikmeteks, keda ameeriklane üleüldse madalalt indab, oleks veel suurem meeletus, sedaenam, kui wäline organisatsioon otse unionide äwitamist kuulutab. Nii et seisukord arusaajaid töölisi igast küljest sunnib ametiühisustesse jääma ja seal rewolutsioonilist kaswatusetööd jatkama, kui wisa ja raske see ka oleks, ja kuiwõrt veel raskem unionide „äwitajatel“ I. W. W. meestel selle töö wadjadusest aru saada ja seda õigeks tunnistada.

Üleüldiselt tuleb tähendada et see ainult kõige suuremast arusaamatusest tunnistust annab, kui üheltpoolt rewolutsiooni lahtipuhkemise ligidusest kõneldakse, teisestküljest tööliseulgaad veel parlamendi ja wanade ametiühisuste kaudu kodanluse mõju all kinni, osalt koguni kodanluse käsitutena tegewuses on, ja kui nende wabastamiseks sellest olukorrast veel oopis waleradadel rännatakse. Siin tuleb rewolutsiooniwõitluse kandjalt kom. parteilt, kindlaste nõuda et ta mitte parlamendist ja wanadest ametiühisustest eemale ei jääks, waid, wastapidi, just sinna sisse püüaks tungida ja seal oma rewolutsioonilise tööga tööliseulcade silmi awada. Kus iganes suured tööliseulgaad koos, seal on ka kommunisti paik, seal ta tööpõld.

Sellest waatekohast wäljamines otsustati ära ka üks küsimus, mis eriti Inglismaa kohta käib, nimelt inglise organisatsioonide seas suurt waidlust tekitanud küsimus: kas wõib inglise kom. partei jääda Labour Party'sse, mis koos seisab ulgast organisatsioonidest, muuseas unionidest, kes oma suure enamusega L. P. taktika ära määravad, kuid kus igal üksikul organisatsioonil ikkagi omakohta täielik tegewusewabadus ja pealeselle ka täielik arwustamisewabadus L. P. üleüldise poliitika ning tegewuse kohta on. Kuigi siin kom. partei alati — isegi suuremal osal — kokku leppida ei saa enamuse otsustega, enamuse seisukohaga, siis ei seo need otsused ja arwamisewadused ometi ta enda tegewust,

kuna sellewasta L. P-st lahkumine otsekohe enese äraeraldamisest suurtest organiseeritud töölistekogudest tähendaks, mis igatahes lubamata on. —

Ülemalkäsitatud seisukohtadest näeb, et kongressi rõhuw enamuse järjekindlalt kõiki rewolutsioonilisi töölisteühikuid Internatsionaali ümber kokkukoguda, K. I. lipu alla liita püüdis, ja kom. parteidele kohtadel ülesandeks tegi kõiki abinõusi tarwitada nende ulkade rewolutsioonile wõitmiseks, kes weel arusaamisele ei ole jõudnud — kui see ka üle kodanlise riigi asutuste waremete sünniks. Iseenesest mõista et kongressil peetud waidlused ja põhjalikud arutused kõiki sissejuurdunud arwamisi ja eelarwamisi korruga äwitada ei jõudnud; kuid wiljata ei jäänud nad siiski: sisuliselt said need eel- ja eksi arwamised ometi surmaoobi, kõik põhjendused, mis nende kaitseks ette toodi, löödi puruks, ja kongress andis oma rõhuw enamusega wastuwõetud resolutsioonides töölisteklassile kindlad ja selged juhtnõõrid kätte, millest kinni pidades rewolutsioonilised ulgad elunduetel ise paratamata õigele teele, õigele taktikale tulewad. See laialine materjal, mis kongressi protokollide kaudu töölisteulcadele kätte läheb, ei jäta igatahes mõju awaldamata, sedaenam et see materjal mõjuwõimsa III Int. poolt tuleb, kelle sõnu terve ilma töörahwas tähpanelikult kuulab, rääkimata sellest et kongressi järelkajana nende küsimuste kohta elaw mõtetewahetus koosolekul, ajakirjanduses jne järgneb. —

Tähendatud küsimuste lõpetamisega oli kongress oma raskusepunktist üle jõudnud; edasi näis tee nagu pärimäe alla minewat. Kas oli see energia ärakulutamine eelmiste küsimuste juures, wõi tählepäheks tõrjumine teiste küsimuste juures, mis enam nii tähtsad ei paistnud olewat, wõi ei sünnitanud järgnewad küsimused tõepoolest enam sügawaid mõtelaikuminekuid—kuigi nad osalt wäga tähtsad olid—lühidalt: töö läks nüüd märksa kiirem ja ladusamine edasi. Nii wõeti ühemeelselt ja wäga wähest muudatustega wasta K. I. täidesaatwakoomitee poolt ettepanud resolutsioon

nõukogude asutamise tingimiste kohta.

Nõukogude walitsuse mõte, nõukogude asutamise wajadus on nähtawaste sedawõrt rahwuswahelise proletariaadi üleüldiseks ühisomaduseks kaswanud, et selle kohta wastaarwamisi üleüldse enam üles ei kerkinud; arutada tuli seda küsimust seega ainult mõtte teostamise küljest: millal ja kus nõukogude asutamine kohalik, kus ta kohatu on. Seda aga oli ädaste tarwis, sest mitte alati ja mitte igal kohal ei ole nõukogud iseenesest rewolutsiooni edasikandjad, waid ainult seal, kus tingimised neid tarwilikud ja rewolutsiooni tööriistadeks teewad. Asutatakse neid aga seal, kus rewolutsiooni tõusuwoogu ei ole, kus ei ole eeltingimisi rewolutsiooniliste tööriistade tarwitamiseks—ja nõukogud on ainult rewol. tööriistad—seal wõib nende tähtsus nullini ja alla sellegi langeda ning nõukogude asutamine kasu asemel rewolutsioonile koguni kahjugi tuua, tööliste usaldust nõukogude wasta kaotades.

Niisuguse enneaegse ja etteawaatamata asutamise eest tuli kongressil eestkätt oiatada, sedaenam et siin ja seal nõukogud, rewolutsioonilise tõusuwoo puudusel, tõeste juba oma tähtsuse ja mõju on töölisteulgas kaotanud. Teiseks tuli aga oiatada ka kokkuleppelaste katsete eest, nõukogusid kuidagi kapitalistlike korruga siduda, nõukogusid kodanlise tööriistadeks teha, nagu see juba mõnegi töölisteorganisatsiooniga on sündinud. (Näit. Saksamaa kokkuleppelaste seas liikuw mõte nõukogusid riiklisteks asutusteks muuta, mingisuguseks parlamendieeskojaks.) See riisuks nõukogudelt kõik nende rewolutsiooni mõtte.

Aruldaset nõrga mõtetewahetusega läks läbi üks tähtsamatest ning raskeimatest rewolutsiooni päewakorrapunktidest kõigil maadel —

agrariküsimus.

Ainult üks punkt selle küsimuse kohta walmistatud resolutsioonis, nimelt nõndanim. „keskmise talupoegadekihi“ wahekorras käsitamine, sünnitas lahkarwamisi, kuid needgi ei suut-

nud kindlasse wormi kujuneda. Olgugi et resolutsioon agrararküsimuse kohta võimalikult awarates joontes, paenduwalt ja mitmekesistele oludele wastawalt oli kokku seatud, tuleb tast kergelt üleminekut siiski muuga seletada, kui sellega et ta kõigile nõuetele oleks wastanud. Nähtawaste pidas suurem ulk saadikuid eestkätt ikkagi linnaproletariaati ja tema wõitluseolusid silmas ja ei arwanud maaküsimust weel sedawõrt „põlewaks“ päewaküsimuseks. Et see seisukoht mitte õige ei ole, näitas muuseas see asjaolu, et komisjonis just nende maade esitajad, kus juba teataw rewolutsioonipraktika olemas, agrararküsimuse lahendamist eriti raskeks, keeruliseks ja tähtsaks tunnistasid. Tähtsaks teeb selle küsimuse nimelt see asjaolu, et põllumajandus kogu rahwa ülespidamiseallik on, mille woolamise seisak — kui see ka wõrdlemisi lühikest aega wältab — rewolutsioonile tõsiselt ädahtlikuks wõib minna. Rewolutsiooni suur ülesanne seisab siin seega selles, et põrutawat murrangut just sel alal võimalikult wäheste wapusustega läbi wiia. Sel mõttel pani resolutsioon eestkätt rõhku maaelanikkude kihilise analiseerimise peale, et eriti iga kihi uwisid võimalik oleks silmas pidada ja sellekohaselt rewolutsiooniprogrammi kokku seada. Mis iganes võimalik, tuleb eriti just külas rewolutsioonile wõita wõi vähemalt erapooletule pinnale kiskuda, kui see ka ajutiselt järelandmisi majanduslisel alal — ajutist töowiljakuse wähenamist — nõuaks. Ainult nendega, keda mingi uwi proletaarlise rewolutsiooniga siduda ei wõi, — mõisnikkude ja tööliste kurnamisest elawa suur-talunikkudekihiga — tuleb kindlaste ja kõrwalekaldumata wõitlusesse astuda.

Kongressi lõpuakordiks, kogu ta kolmenädalase töö koondajaks ja krooniks oli

Kommunistlise Internat-sionaali põhiseaduse wasta wõtmine,

mis sisuliselt ühinenud rewolutsiooni-liikumise ka wäliselt, organisatsiooniliselt ühiseks koguks, üheks distsiplineeritud sõjawäeks kokku liitis, was-

tandina II Internatsionaalile, mille nõrkus suureosal ta üksikute osade „iseseiswusest“ tekkisgi. Seda sammu ei nõudnud mitte ainult wõitluse wäline külg, mis kõiki jõudusi ühise juhtiwa keskkoha ümber, ühise juhatusse alla koondama ja koguma sun-nib, waid see oli ühtlasi ka mõju-waks moraaliliseks meeleafalduseks ja tunnistuseks K. I. sisemisest üksmee-lest ja tugewusest.

Ka selle ajaloolise dokumendi, selle kaugeleulatawa tähtsusega sammu juu-res tekkis wäga wähe mõttewahetust; sisuliselt waieldi nõrgalt ainult selle ettepaneku wasta, et K. I. juure uus rewol. ametiühisuste keskkohat tuleb asutada. Püüti seletada, nagu oleks see järjekindlusest, kui üheltpoolt nõutakse et wanades ametiühisustes peab edasi töötama, aga teiselt poolt uut am.-üh. keskkohat luuakse. Selle wasta tähendati et siin kaks sisuli-selt ise asja on, mida ära ei tule se-gada: ametiühisused kui tööliste-ulkade kogumisekohad, ja rahwus-waheline ametiühisusteliit kui ära-andlikkude juhtide organisat-sioon. Uue rewol. keskkoha loomine on just üheks abinõuks üksikuid am.üh. lahti kiskuda kollase liidu juhatusse mõju alt ja neid koondada III Int. lipu alla. See on üks tee töölistearis-tokraatia wasta wõitlemiseks.

Kui sellekohaste märkuste peale weel eriti oli tähelepanemist juhitud põrandaaluste parteiorganisatsioonide loomise peale kõigil maadel, ka seal kus parteid praegu awalikult töö-tada wõiwad — sest et kodusõja tera-wamaksminiku puhul kunagi kodan-liste „wabaduste“ peale kindel ei wõi olla, — wõttis kongress põhiseaduse wasta ja löi seega

ühise üleilmse kommunist-lise partei,
mis kõigi maade kom. parteisi osa-kondadena endas ühendab...

* * *

Kokkuwõttes tuleb tähendada et kongress oma ülesannetega suurel mõedul walmis sai, oolimata tõsistest raskustest, mis tal ees olid ja mida tarwis oli ära wõita: ta pidi kohe al-

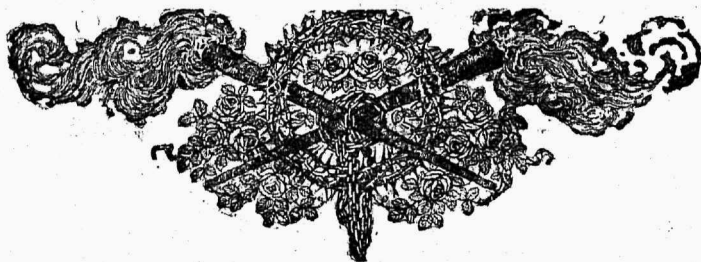
gusel üle saama neist mitmetaolistest eelarwamistest ja traditsioonidest, mis töolisteliikumise mitmesugustel arenemisteedel üles kaswanud ja mis edasi elada wõisid II-ses Internatsionaalis, kuid mida äwitada tuli K. I-lil, kui ta mitte seesmiselt nõrgana ei tahtnud elule sündida. Sellepärast pidid need põhjalikud waidlused tähtsamate taktikaküsimuste üle kohe esimesel suurel kongressil päewakorrale tulema. Ja nagu tähendatud, mitte asjata ei olnud see töö: sellest mitmekesisest kogust, mida kongress algul kujutas, lõi ta kolmenädalase wiilimise ja woolimise järele enam-wähem ühtlase kindlajoonelise kuju. See oli wõimalik ainult ühel tingimisel, ja see tingimine oli olemas: kõigi osawõtjate kindel ja tõsine tahtmine luua ühist alust eelolewateks suurteks wõitlusteks, js ühist organisatsioonilist keskohta nende wõitluste juhtimiseks. Proletaarse rewolutsiooni põhinõuded ja neist arusaamine oli olemas, ja see aitas üle ka suurtest raskustest. Ei ole kahtlust et laialistes ulkades, kes kongressi taga seisid, see raskuste ärawõitmine weel kergemalt korda läheb, sest seisawad ju ulgad üksteisele loomulikult palju ligemal kui nende teoorialistele lahkradadele sattunud juhid.

Igatahes tuleb silmas pidada et kongressi otsused paljudes üksikasjades—eriti organisatsiooniküsimustes—lõpulikud ei wõi olla. Rewolutsiooniwõitluses kerkiwad alaliselt uued nähtused üles, tekiwad uued organisatsioonikujud (Saksamaa Betriebsräte, Englise Shop stewards com. ja aktsioo-

nikomitee), ning liig warajane oleks nende kohta kindlaid määrusi teha, mis nende arenemist seoks. Loomulikult tuleb järgmistel kongressidel nendega jälle tegemist teha, täiendades ja tarwilikul korral parandades neid põhijooni, mis 2. kongress üles seadis.

Sel mõttel wõib K. I. 2. kongressi kõrwu seada I Internatsionaali esimese Genfi kongressiga, mis niisamati põhjapanew oli sellele organisatsioonile, nagu läinud Moskwa kongress Kom. Internatsionaalile. Töolisteliikumine on oma dialektikalisel arenemisekeerul uueste jõudnud I Int. traditsioonide juure, mis Marx ja Engels üles seadsid ja milles II Int. kaugele, wastapidisele seisukohale oli kaldunud. Kom. Int. on jälle see ühine üleilmne töolistetühisus, mis Londoni Internatsionaalgi oli; jälle on koondatud ühisesse keskkohhta kõik töolisteliikumise arud, ja jälle on liikumise juhtimine ühise keskkoha käes. Ainult kõrgemal arenemiseastmel seisab see liikumine nüüd, märksa awaram ja wõimsam on ta oma ulatuse poolest, palju suuremad ta ülesanded; ta seisab nüüd otse nende kõrgete eesmärkide kättesaamise, nende suurte ideaalide teostamise läwel, mille poole püüdmisel I Internatsionaal ainult esimesi sammusid astus. Esimine Internatsionaal nägi kommunismuseparadiisi ainult eemalt ja kuulutas seda prohwetlikult töörahwale aastakümneid ette; III Internatsionaal peab proletariaadi sinna sisse wiima. Meiepõlwele on osaks antud selle ajaloolise sündmuse tunnistajaks olla.

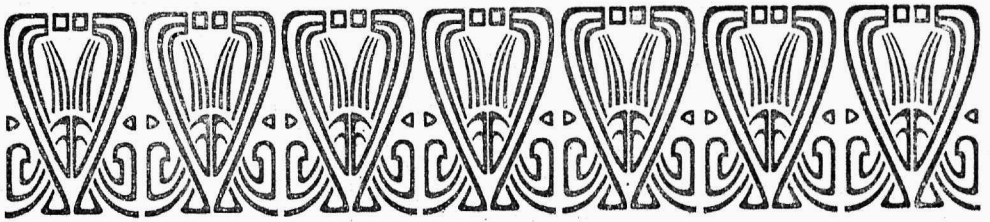
IH. P.

Ком. Ситтерн."

Н. Ленин (В. С. Уланов).

Wladimir Iljitsh Lenin.

W. J. Lenin (Lenin) — õpetuse pooleoidja, mis kinnitab et isiku osa kultuura arenemisekäigus on tähtsufeta — on minu arwates tahtejõu allikas, mille mõjuta Wene rewolutsioon seda kjuju poleks wõinud omandada, mis ta on omandanud.

Kord wõrdlesin ma teda tingimisi Peeter Suurega, — selle wõrdluse üle naerdi, leides et see suurendatud on. See oli aga nimelt tingiw wõrdlus: minule isiklikult on Lenini kui Wenemaa ühiskondluse uuendaja osa wäheema tähtsufega, kui ta osa üleilmilise rewolutsioonäärina. Tema pole mitte ainult inimene, kelle tahte peale ajalugu irlmsa uilesande on seadnud kirjut, paindumata, laiska inimste-sipelgapesa, mida Wenemaaks nimetatakse, kuni põhjani laiali ajada, tema tahte on wäsimata lõhkumisekang, mille löögid läänemaade põliselt ehitatud kapitalistliksi riikisi wõimsalt wapustawad, samuti nagu nad aastatuhandaid wastapidanud idamaa jüledaid orjalisi wägiwallawalitjuse rahnuusi wapustawad.

Urwan weelgi, nagu kaks aastat tagasi arwasin, et Wenemaa Leniniile ainult katseaineiks on, mis üleilmilises ulatuses on alustatud. Waremalt äritas mind see mõte, mis kaastundmusest Wene rahwa wasta oli tumestatud, kuid tähele pannes, kuis Wene rewolutsiooni siindumuste wõol laienedes ja jügabnedes ifka enam jõudusi elule kutsuj ja korraldab, mis kapitalistlike korra aluspõhja suudawad äwitada, leian ma nüüd, et kuigi Wenemaale katsepõllu osa on määratud, siisgi on ülekohus wastutust selle eest inimese peale panna, kes Wene tööjõuuljade seiswat jõudu tegewaks jõuks piiab muuta.

Jgääiks saab seda, mis ta on ära teeninud, ja nii on õige. Rahwas, kes isewalitsuse lämbunud õhkonnas on mäda-

nema lõõnud, kes on tegewufeta ja tah-teta, kel puudub usk iseenese sisse, kes küllalt „kõdantline“ ei ole et jõudsalt wasta panna, ja kel jõudu ei jattu et eneses surmata wiletsat, kuid kindlalt omandatud piiet kõdantlist ead käekäiku maitsta, — see rahwas peab nähtawaste oma ajaloo tänamata loogika järgi kõif draamad ja kurblood läbi elama, mis on mõõdapääsemata tegewufeta õlewufele, kes elab metfikult arenenud klassiööitluse ajajärgul, mille alatumaks awaldufeks on fäherdune werine jälkus nagu 14—18. aastani wältaw sõda.

Urusaadaw et ma W. Lenini kaitseks wõi õigeksmõistmiseks ei kawatsõ kõnet wälja mõtelda, — pole mul seda waja niifama nagu temalgi seda waja pole.

Alga mina tunnen teda weidi, ja kui „objektiivselt mõtlewad inimesed“ teda selles süüdistawad, et tema on kalgi kõdõõja, wägiwalla ja teiste kuritegude tekita-ja, siis tuleb mulle ifand Lloyd George meele, kes 13. ja 14. aastal Saksõ rahwa kõhta armsõid kiidukõnesid pidas, Inglistõ kooliõpetajaid Saksõmaale õpereifile saates ja Saksõ õpetajaid Inglismaal wasta wõttes, kuna ta ise selsamal ajal tääksõ teritas ja lõhkeaineid walmistas, mis sakslasi kiikideks pidid kiskuma. Kõif need „suured mehed“: kõige parem, kõige ilbem inimene Clemenceau; „lapsik demokraat-romantik“ Woodrow Wilson; sotfialistid, kes krediiitide poolt ääletasid üleeroopalise tapeluse organiseerimiseks; teadusemehed, kes kihwtisõd gaasid ja muud jõledufõd wälja mõtlesid; luuletajad, kes 14. aastal /akslasi ära needsid, 18. a. aga inglasi, — terwe see kõõdunewa wana ühiskonna allitus ja rooste, just tema andis oma alatuma kõega Groopa kultuurale jügawa, wõib olla surmawa õobi, ja ta piinab weelgi,

loomuwastast lõbu tundes, Wenemaa ihu, kaasaaidates klassiwoitluse edasikestmisele, lämmitades teda blokaadiga, äwitades ta wäikeleid lapsi külmale ja näljaga.

Wead — kui neid waja nimetada — pole mitte kuriteod. Lenin wead on ausa inimese wead, ja maailmas pole seni weel ühtegi uuendajat olnud, kes eksimata oleks talitanud. Uga waat Lloyd George, Clemenceau ja Ko. talitawad eksimata nagu sunnitöölised kunagi, nagu elukutselised mõrtsukad, terwet rahwast nälja ja külma piina pannes kannatama ja kodusõja kestmist edendades, mis on täitsa mõtteta, sest pole ju peale „enamlaste“ Wenemaal jõudusi, kes suudaksid wõimu oma kätte wõtta ja waewatud maa energiat elustada, mis wiljakats tööks tarwis on.

* * *

W. J. Lenini juure tagasi pöörates pean ütlemale, et mu isiklik pooleoidmine tema wasta sel filmapilgul, kus ma temast kirjutan, mitte mingit osa ei etenda. Ma waatlen teda nagu olewust, mis mu waatlemise alla käib ühewõrra kõigi teiste inimeste ja nähtustega, kes mind, kui mu kodumaa oludekirjeldajat, paratamata peawad uuitama.

Näe seal kõneleb see inimene tööliste-koosolekul, ta kõneleb inestamisewäärt lihtsate sõnadega, raudsel keelel, kirwelooqiga, aga ta farmides sõnades pole ma kunagi ei jämedat demagoogiat ega ilusa kõnekõlksu wastikut edwistamist kuulnud. Ta räägib alati ühest asjast: wadusest inimeste ühiskondliski wahesid kuni juureni wälja kirkuda, ja teedest, mis sinna wiiwad. See põline tõde kõlab tema suus järskult, lepitamata: tundub alati et ta wantumata sellesse usub, ja tundub kui rahulik see usk on — faanatiku usk, kuid fanaatiku-õpetlase, aga mitte metafüüsi, mitte müstiku usk. Mulle näib et talle isiklikud inimlikud asjad peaaegu uuitust ei pakugi, et ta mõtleb ainult parteide, uskade, riikide üle, ja siin on talle omane ettenägemiseand, mõtlew ja katsetegija geniaalne äratundmine. Temal on see õnnelik mõtteselgus, mida ainult tüdimata, wahetpidamata töö abil kätte saada.

Uks prantslane küsis minult:

— Kas te ei leia et Lenin on tapakirwes, mis mõtleb?

— Tema mõttetööd wõrdlefin ma wafaralöökidega, millel nägemisemeel on ja mis just seda purustawalt lõhub, mis juba ammu waja oleks olnud äwitada.

Kõigi maade wäikekodanlastele peab Lenin, mõistagi, kui Uilla paistma, kes Rooma linna on tulnud wäikekodanlist ead kääkäiku ja mõnu maha lõhkuma, mis orjastamise, were ja rööwimise peale on rajatud. Uga samuti nagu wana Rooma oma ukatuse oli ära teeninud, nii õigustawad ka praeguse maailma kuriteod tema äwitamise tarbet. See on ajalooline paratamatus, seda ei oia ära juba enam ei keegi, ei misgi asi.

Tekiwad alatsewad kõned Groopa kultuura wäärtuslikkusest, tarbest teda uute hinnide pealelangemise eest kaitsta, — neil kõnebel on ainult rewolutsionääride suus tähtsus, seal tulewad nad õiglasest südamest, kuna nad 14—18. aastani kestwa äbistawa werepulma organiseerijate ja kaaslaste suus muud midagi pole kui wastik wale.

Kultuura arenemisekäik, kuiwõrt nende sõnade all tuleb mõista kunsti, teaduse, tehnika wõitute edaspidist kaswu, temaga kaaskäiwat ja temast wirgutatud inimeste inimlikumaks tegemist, — seda arenemisekäiku ei wiwita, isenesestgi mõista, see uus tingimine, et kultuuratööst mitte kimnedtuhanded üfsikuid inimesi tegewalt osa ei wõta, waid mitmemiljonised ulgad.

* * *

Wahel seab ettekujutuse ülijulgus, mis kirjaniikul ei tohi puududa, mulle küsimise üles:

— Misjulgusena näeb Lenin uut ilma. Ja minu ees awaneb suurepärase pilt maailmast, mis kaunilt waba inimese töö läbi iglasuureks kalliskiwiks on muudetud. Kõik inimesed on mõistlikud, ja igale ühele on omane isiklik wastutusetunne kõige eest, mis tema läbi ja tema ümber sünnib. Igalpool on aialinnad, kus suurepärase ehitused, igalpool on inimese jaoks töötamas tema mõistusest painutatud ja organiseeritud loodusejõud, kuna tema ise — wiimaks omiet! — loodusejõudude tõsiseks walitsejaks saanud on. Tema kehajõudu ei raisata enam jämeda, musta töö peale, see on muutunud waimutööks, ja kogu ta wõimsus on sihitud nende olemise põhiküsi-

muste uurimiseks, millede mõistmise kal-
lal juba wanastajast saadik mõte asjata
on juurdlenud, kõigutatud ja killustatud
nendest jõupingutustest, mis ühiskonna-
wõitluse nähtuse seletamiseks ja õigusia-
miseks waja lähewad, ja kurnatud nende
nähtuste wallas walitsewast draamast
mis kahe lepitamata ala tunnistamise
pärast paratamata nähtawale tuleb.

Tehnikaliselt peenendatuna, ühiskond-
liselt teadwuslikuna on töö inimesele
lõbuks saanud. Inimese mõistus — kõige
kallim asi maailmas — on ometi wiim-
maks tõepoolest wabastatud, ja mõistus
on tõepoolest kohumata.

Mõistuse kohumatus ja teraw poliiti-
kiline äranaegimine — need on Lenini
loomuse peomadused. Maailm pole
kunagi niisugust keelt kuulnud, mida tema
poolt elustatud diplomaatia tarwitab.
Olgugi et see keel säherdune on, mis saba-
kuubedes diplomaatide õrnu kõrwu alasta-
mata aawab, aga see on wastast surma-
walt õiglane keel. Tõde aga jääb jäme-
daks seni kui meie, inimesed, ise teda
kauniks ei muuda, nagu muusika, mis
nagu meie endi loodud ea tõde kõlab.

Ma ei usu et ma Leninile temale
wõeraid unistusi oleks omaks pannud,
ma ei usu et ma seda inimest romanti-
kaliselt teen, aga ma ei saa teda endale
ette kujutada ilma selle imeilusa unistuse-
tõigi inimeste tulewast õnnest, tulewa-
sest selgest, rõnurikkast elust. Mida
väljapaistwam on inimene, seda julgem
on ta unistus.

Lenin on rohkem inimene kui ükski teine
minuaegsetest inimestest, ja kuigi ta mõte,
arusaadawalt, anetis on peaaegselt
niisuguste poliitikaliste arutustega, mis
romantiliselt „kõrgs-praktikalisteks“ peab
nimetama, olen ma kindel et see sõjakas
mõte wähestel puhkesilmapiilkudel palju
kaugemale kaunisuse tulewikku lendab ja
rohkem näeb, kui mina endale suudan
ette kujutada. Lenini terve elu peab
on üleilmiline õnn, ja ta näeb tingi-
mata kaugete aastasadade taga selle suure
käigu lõppu, mille alustamiseks terve ta
tahte ennastalgawalt ja mehikelt töötab.
Tema on idealist, kui sellesse mõistesse
mahutada kõigi iseloomu jõudude koon-
damist ühte ideesse — üleilmsise ea käe-
käigu ideesse. Tema isiklik elu on seesu-
gune, et usuliste meeolude ülekaalu

ajajärgul Leninit pühaks inimeseks oleks
peetud.

Ma tean: wäikekondlasi äritab see
wihale, paljud seltsilised muigawad, ja
Lenin ise näerab lõbusalt. Püha — see
on tõepoolest paradoksaalne ja naljakas
sõna inimese kohta, kellele „mitte mingi
asi püha ei ole“, nagu tema kohta põ-
line „eategija“, endine rewolutsionäär
N. Šhwaifowski ütles; püha Lenin, —
keda Inglise wanameelsete ästikaswata-
tud ja kultuuriline juht lord Churchill
(Šhöötschill) „kõige metsikumaks ja kõige
wastikumaks inimeseks“ peab!

Alga auwääriline lord ei affa ometi
eitama, et kirikliste pühaduste juures
metsikus ja kalkus sagedased nähtused
olid, mille näituseks võib tuua kiriku-
isade weriseid kofelusi üleilmistel kiriku-
koosolekutel, usulisi piinamisi ja palju
muid metsikusi. Teiselt poolt on kodaniku
tegewuseala igal ajal palju rohkem tõe-
liselt pühadid inimesi loonud, kui püha-
duse all mõelda omakasutata, julget töö-
tamist rahwa, wabaduse, töö eaks.

Karm realist, kawaltark poliitikamees-
Lenin — muutub aegamööda muinas-
looliseks isiksuseks. See on ea.

Inoia kaugetest küladest, sajad werstad
mägestiku kitsastel teedel ära käies, läbi
metsade, salaja, oma elu kaalu peale
pannes tulewad Kabuli, Wene saatkonda
indulafed, kes Inglise ametnikkude aasta-
sadasid kestwalt jurwest, ära piinatud,
tulewad ja küsiwad:

Mis see Lenin on?

Ja teises maailma otjas ütlewad
Norra töölisel ükskõiksele Wene inime-
sele:

— Lenin — see on kõige ausam mees.
Säherdust pole weel maa peal olnud!

Mina ütlen: see on ea. Suurem osa
inimesi peab usuma sellesse et tõõse
akata. Weniks pikale ära oodata kuni
nad mõtlema ja aru saama aklawad, ja
kapitali pahawaim lämmatab neid jär-
jest kiiremine waesusega, joomisega, jõu-
kurnamisega.

* * *

Wist on waja tähendada, et Leninile
sõprusetus wõeras ei ole, nagu talle
üleilmsise üksigi inimlik asi wõeras pole.
Weidi piinlik ja naeruwääriline on sel-
lest rääkida, aga terve maailma wäikeko-

danikud on nii ära irmutatud, kuna lord Churchill idasse piiludus nii wihaselt ja ihenesele kahju tehes ennast äritab! Cassidamliikuse all kannatades pean ma oma kohuseks weidi rahustada irmunuid, äritatuid ja muid „enamlaste“ juhi waenlasi.

Tuleb ette et Lenin inimeste äid omadusi inimeste kasuks ja asja kahjaks liig kõrgelt indab. Aga pea alati leiwad ta eitawad — wõiks arwata põhjendamata — otsused paratamata nende isikute poolt kinnitust, keda ta juba warimine, enne kui nende tööd tagajärgi oleks näinud, eitawalt indas. See wõib seda tõendada, et Lenin inimeste albu omadusi paremine ära tunneb kui äid omadusi, ja ka seda et kõlwatuid inimesi üleilidse ja igalpool on märksa rohkem kui kasulikka.

Wahel wilksatab selles järsus poliitika-mehes peaaegu naisterahwa õrnusetulufe inimese wasta, ja ma olen kindel et terror talle wäljakannatamata, kuigi õige osawalt warjatud ingepiina läheb maksma. Uskumata ja lubamata on arwata et inimesed, keda ajalugu lepitamata wastaolusfe on seadnud — üht osa teise kasuks ära tappa —, mitte ingepiina ei tunneks. Ma tunnen mõningatgi filmapaari, kus see põletaw piin jäädawalt, termeks eluajaks ära on tardunud. Iga tapmine on mulle organiliselt wastif, need inimesed aga on kannatajad, ja nuu südametunnistus ei luba mulle kunagi neid ukka mõista.

Panem tähele et Leninist kõneledes

tahmata kõigest tahaks kõneleda, — ja teistiti ei wõigi olla, sest et ma inimesest kõnelen, kes keskpaigas ja kõigest kõrgemal seisab.

Muidugi mõista wõib tema kohta isiklikult palju rohkem ütelda kui siin on öeldud. Aga mind takistab selle inimese tagasioidlikkus, kel auahnus täielikult puudub. Ma tean et seegi wähen, mis siin on öeldud, talle uilearune, suurendatud näib olewat. Noh, mis siis, las ta naerab peale, ta teeb seda ästi, mina aga loodan et paljud neid ridasid mitte ilma tuluta ei loe.

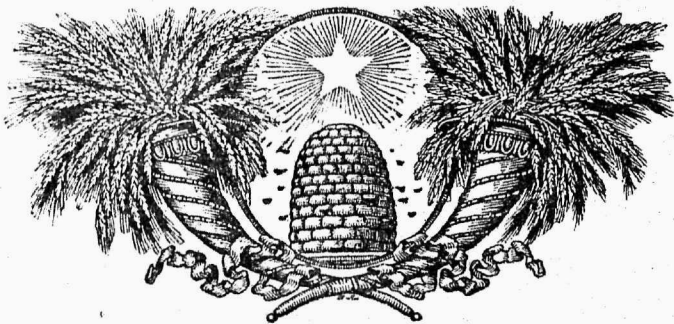
Neis ridades oli jutt inimesest, kel julgust jattus üleeroopalise sotsiaalse rewolutsiooni käifu alustada maal, kus suur osa talupoegi tahab olla täisõõmud kodanlane — ja muud ei midagi. Seda julgust peawad paljud meeletuseks. Mina algasin oma tööd rewolutsioonilise meeletolu õhutamiseks waprata meeletuse kiitusega.

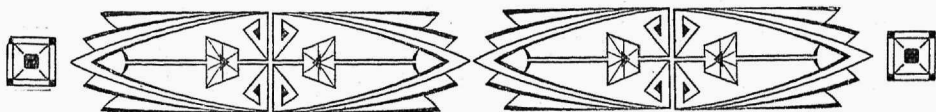
Oli filmapilt, kus loomulik kaastundmus Wenemaa rahwa wasta mind meeletust peaaegu kuriteoks sundis pidama. Aga nüüd, kus ma näen et see rahwas palju paremine waikselt oskab kannatada kui teadwalt ja ausalt töötada, — laulan ma jällegi kiitust waprata pühale meeletusele.

Nende seast on aga Wladimir Lenin esimine ja kõige meeletum.

M. Gorki.

Rom. Intern."

Proletariaadidiktatuur.

(Kaks waelusttekawat küsimust üleilmlikes töölisküsimises.)

Mõtlemisewiisi, teooria, põhjused tagurlus, nende pikalbane kooldumine kiirelt edasitõttawa elu järgi, nende alaline mahajäämine uutest muutuwestest wõitlusewormidest — seda on marxismuse lugemata korrad käsitanud. Wõitluses kommunistuse eest tuleb meil alatafale selle tõeasjaga kokku pörgata, tuleb alalõpmata kähele panna, kui suur weel praeguse töölisküsimise, isegi kõige paremate inimeste orjameelne rippumine wana mõtlemisewiisi küljes on, kui wäga need inimesed enneõjaaegse Euroopa õhkonnast on wõrsunud.

See aruanis imespanemise wääriliselt tuleb see mõtte tagurlus diktatuuraküsimuse juures nähtawale. Wõiks arwata et kuus (1914—1920) sõja- ja rewolutsiooni-aastat selle küsimuse põhjalikult ja igakülgselt selgeks on teinud, et nad seda tegelikult eluga, ulkade igapäiwe elu tõeasjadega on selgitanud, aga seal tuleb isegi seltsiliste seas, kes nii ehk teistiti III Internatsionaali poole oiawad, tihti-peale küsimisega kokku pörgata: „Mis on proletariaadidiktatuur?“ „Kas ei saaks töölisküsimine ilma diktatuurata oma eesmärgile?“ „Miks on diktatuur tingimata tarwilik?“ „Ma ei ole neid küsimisi mitte ainult Inglise trade-unionistide saatkonna poolt kuulnud, waid ka Itaalia sotsialistide saatkonna mõnede liikmete poolt.

Kui säherdusi küsimisi kuuled, siis tuleb tahmata mõte pähe, et nende küsimiste ulesseadjad terwe ajaloojärgu ära on maganud, ja kõigepealt on nad ilma sõja 1914—1918. a. ära maganud. Oid ju need aastad diktatuurajajärgu eeskujuks, kus sõjapidamisewiisid olid eeskujuks, kuidas riigiwaltsemise juures diktaatori metodi tuleb tarwitada.

Riigiwaltsemise waatekohalt seisib imperialistiline sõda selles, et koguda ja ainsa juhatusse alla seada miljonid inimesed, nende warustamist ja edasijaatmist kindlustada ja neid miljoniteulkafti fundida kindlaid ulesandeid täitma. Need ulesanded olid tundmata neile miljonitele ja olid seotud nii igale üksikule nende seast kui ka kõigile üheskoos äraarwamata kannatustega, puudustega ja äwitamisepädaohuga. Mikrombel said Euroopa, Ameerika ja Aasia walitfused ometi selle ulesandega toime? Misjuguise metodi abil kindlustasid nad nende miljonite kogumist, warustamist, edasijaatmist ja juhatamist? Misjuguise metodidega said nad seda kätte, et kõik riigi majandusline, riikline ja ühiskondline elu selle järgi kooldus, et walitfuste poolt ulesseatud ulesandeid täita? Kas on see demokraatia teel kätte saadud? Parlamentarismuse teel? Kas „rahwa“ ulemwõimude täitmise kaudu?

Rahwa ulemwõim, demokraatia, riik, parlamentarismuse ei wõi isegi nende filmatufateenijate kodanliste kaitsjate seiskohalt muud midagi tähendada, kui wähemalt kõige tähtsamategi riigi- ja ühiskonnaeluse puutuweste küsimuste arutamist ja otsustamist „wabade“ ja seaduse ees „ühewääriliste“ kodanikkude eneste poolt.

Alga praegu teab kõige pimedam talupoeg igal kõige wähem arenenud, sõjakeeruse kistud maal, et riigiwaltsemine 1914—1918. a. oli nii üleilmselt kui ka üksikasjaliselt selle kodanlise demokraatia põhjaluse kindel, lihtne, elementaarne eitamine. Demokraatia, parlamendid, walimised, trükiwabadsus jäid — kuivõrt nad üleilmselt alale jäid — lihtsaks ette- kändeks; tegelikult juhiti kõiki sotsialistid

riikisi, s.o. terwet maailma diktatuura wiiside abil, mis nii walimisi kui ka parlamenti ja ajakirjandust kasutas, kui see talle kasulik ja kohane näis.

Waja on olla pime lollpea wõi ulkade teaduslik petis, et mitte seda põhitõeasja näha wõi teda warjata: Euroopa, Aasia ja Ameerika kodanlised riigid ei kaitsenud endid oma ajaloo kõige terawamal ajajärgul, oma olemise wõitluse filmapilgul mitte demokraatia ja parlamentarismuse teel, waid awalikult diktatuura wiiside peale edasi minnes.

See oli peastaabide, ohwitserikorpusse ja suurteöstuse diktatuur, kellede käes wõim sõjawäes ja maal mitte ainult sisuliselt ei olnud, waid ka wormilisel, kes mitte ainult terwe maa ja iga kodaniku elu üle ei walitsenud, waid ka waranduse üle, ja mitte ainult elawate üle ei walitsenud nad, waid ka nende üle, kes weel alles ilmale pidid tulema (ifandate Romanowite, Hohenzollernite, Clemenceau ja Lloyd George sõjalaenud ja wõlad rehkendawad tulewaste põlwele elu ja töö peale).

Mitme aasta jooksul awaneb terwe inimsoo filmade ees tegelikult pilt diktatuurast, mis üle terwe maailma walitseb, kõik ära määrab, kõik korraldab, kõigest läbi tungib, oma olemasolemist 20 miljoni furnukehaga Euroopa ja Aasia wäljadel kinnitab. Sellepärast on loomulik, et kommunistid küsimise peale: „Mis on diktatuur?“ wastawad: „Tehke filmad lahti ja te näete oma ees kodanlise diktatuura suurepäraselt wäljatöötatud wiisi, mis oma eesmärgile on jõudnud, sest ta wõimaldas maailma imperialistide wäikse kogu kätesse niisugust wõimu koondumist, mis neile lubas oma sõda läbi wiia ja oma (Verfaille) rahukätte saada. Urge moonutage endid, et diktatuur walitsemise wiisina, wõimu wormina kedagi wõiks imutada, peale wäikekodanlise rahuarmastuse wanadenaiste. Proletariaadidiktatuur ei wiska mitte „ühthlust“, „wabadust“ ja „demokraatiat“ wälja, waid ainult kodanlise diktatuura, mis 1914—1918. a. näitas et see kõige werisem, kõige tirannilistem, kõige alastamatam, kõige ülbem ja petlikum on kõigist walitsuswormidest, mis kunagi tarwitusel on olnud.

Kommunismuse teoreetikud, alates Karl

Maryiga, on aga juba ammuigi tõestanud, et proletariaadidiktatuur mitte selles ei seis, et teatud riigivalitsemise aparaadilt kodanlust kõrvaldades tema asemele proletariaati seada. Proletariaadidiktatuuril on ülesandeks riigiwõimu aparaati ennaft, mis kodanlus on loonud, m u r d a ja tema asemele teist panna, mis teistjulgustel alustel on loodud ja uue klaside wahetorra peale toetab.

Proletariaadidiktatuur uhkusteleb sotsialistlike parteide programmidest juba XIX aastasaja 70. aastatel. Aga II Internationaali terwel kehtwusejärgul pole ta kordagi, mitte ühelgi juhtumisel tegeliseks päewaülesandeks muutunud, pole oma peale tõmmanud ei töölisteriikumise praktikute ega ka teoreetikute tähelepanekut, ja alles siis, kui aastal 1914 kuni 1918 demokraatia, parlamentarismuse ja poliitikaliste wabaduste warjukatte alt kodanlise diktatuura kindlad jooned selgeste nähtawale tulid, muutus proletariaadidiktatuura mõiste reaalseks jõuks. Ta muutus niisuguseks jõuks sellepärast, et ta proletariaadiulkaasi waldas, nagu Mary ütleb.

Wenemaa sotsiaaldemokraatia - partei 1903. aasta programmis, mis ainult ennemalt kujunenud sotsiaaldemokratlike parteide programmi täpipealseks ja parandatud wormlikis pidi olema, ja mis sel korral, 1903. aastal, nii enamlasti kui vähemlasti ühendas, on proletariaadidiktatuura mõte järgmiselt awaldatud:

„Sotsiaalse revolutsiooni paratamata tingimiseks on proletariaadidiktatuur, s.o. sõherdune poliitikalise wõimu omandamine proletariaadi poolt, mis talle wõimaldab igasugust furnajate wastapanekut maha suruda.“ See määrus on Wenemaa kommunistlike partei programmi täielikult üles wõetud.

1903. aasta programmi koksuseadjad ei wõinud milgi tingimisel tegelikku olukorda ette näha, milles ühe ehk teise maa proletariaadil walitsuse wõim oma kätte wõtta tuleb. Urwatawaste ei piinudugi nad sel korral kindlaks teha, misjulgusel määral proletariaadidiktatuur siis ühenduses oleks proletaarlise (punase) sõjawäe loomisega, terrori tarwitusele wõtmisega, poliitikaliste wabaduste kistendamisega. Nemad ei pidanud mitte neid proletariaadidiktatuura waheldawaid ja muutuwaid

algosafid rõhutama, mis igal maal iselaadi on, vaid ta muutumata põhjoont, mis igale maale ja igasugusele ajaloolise olukorrale oleks wastaw, kus proletariaat wõimu oma kätte wõtab, ja seda joont nad rõhutasidgi.

Proletariaat ei wõta mitte ainult wõimu oma kätte; omandades seda wõimu annab ta temale säherduse iseloomu, niisuguse koondatud kaju, tahtejõu, tingimatususe, piiramatususe astme, mis programmi sõnade järgi „talle wõimaldab igasugust kurnajate wastapanekut maha suruda“, ja see ongi proletariaadidiktatuura põhjoon.

Proletariaadidiktatuur on sel kombel niisugune riigi organisatsioon ja niisugune riigiasjade walitsemise worm, mis üleminekuaajajärgul kapitalismusest kommunistmusele wõimaldab proletariaadile, kui walitsewale klassile, kurnajate igasugust wastapanekut maha suruda, mis sotsialistlik ülesehitamisetööd takistab.

Nii siis on selge, et küsimus proletariaadidiktatuura tarbest ja paratamatusest iga kapitalistlike maa kohta küsimisega on seotud, kas on kurnajate wastapanek paratamata nende omanduse wõõrandamise korral sotsialistlike, ehk õigemine sotsialismusele lähewea ühiskonna poolt. Nii sama on küsimus diktatuura waljuse astmest, kodanluse poliitikaliste õiguste kitsendamise ulatusest ja tingimistest ja üldise poliitikaliste wabaduste kitsendamisest, terrorifiliste metodite tarwitusele wõtmisest ja m. lahutamata seotud küsimusega kurnajate wastapaneku astmest, wormidest, kangekaelsusest ja organiseeritud olekust.

See, kes proletariaadidiktatuura paratamatuse, kui sotsialistlike ühiskonna tarwilise peatuskoha juures kahtleb, awal dab ühtlasi kahtlust selle kohta et kodanlus proletariaadile kurnajate kurnamise otfustawal tunnil wasta paneb.

Selle peale rajatud kihutustöö wõib kas isiklikest rumalusest wõi mingi riikma uwidest juhitud saada, mis selles seisab et proletariaadi eest ta eelolewa wõitluse olukorda warjata ja teda takistada end sellele ette walmistada.

Kui aga inimesed, kes endid sotsialistideks nimetawad, seletawad et diktatuura käib, mis Wenemaal wõimalik ja seletaw on, teistele kapitalistlikele maadele

mitte kaugeltgi tarwilik ega nõõdapääsemata ei ole, siis kuulutatasse siin midagi, mis tõele risti wasta käib. Õige küll, Wene kodanlus on olnud alati — ja oli seda ka oktoobrirewolutsioonini — kõige wähem organiseeritud, kõige klassiteaduwusetam, kõige wähem koondatud osa wana kapitalistlike kultuura maade kodanluste leeris. Wene talurahwas ei jõudnud enesest tugewat ja poliitikalifelt koondatud talurahwast eraldada, nagu see terwe rea lääne kodanlike parteide aluseks on. Wene wäikekodanlus linnas, mahasurutuna ja poliitikalifelt pimedana, pole enesest kunagi midagi nende elanik- luterühmade sarnast kujutanud, kes läänes „kristliku sotsialismuse“ ja antisemitismuse parteiid sünnitawad ja toetawad.

Üleilmise proletaarlike rewolutsiooni esimised löögid langesid selle poliitikalifelt mahajäänud, wähe tegewa ja korralageda kibi peale. „Kurnajate wastapanekut“ Wene proletariaadi löökidele tuleb sellepärast wõrdlemisi nõrgaks pidada, nõrgaks muidugi ainult selle teguwõimega wõrreldes, misugust iga teise Croopa riigi kodanlus suudab arendada. Tegelikult wastapanewa algolusena, kes wõitlust kolme aasta peale on wenitanud, ei astunud mitte Wene kodanluse organiseeritud jõud wälja, vaid eeskätt wäljamaa wähelesegajad, pealeselle piirimaade (Soomemaa, Leedumaa, Poolamaa, Ukraina) kodanlus, kes rahwuslike lipu all ja igawest wihawaenu khaarieegse Wenemaa wasta kasutades mõned organiseeritud riihmad Wene proletariaadile oskas wastajõuks koondada. Ilma seesuguste koosoludeta ei oleks Wene kodanluse wastapanek mitte kolme aasta, vaid kolme kuu jooksul alla surutud, ja riigiwõimu proletaarline aparaat oleks loomulikult terwe oma tööjõu teiste ülesannete peale wõinud juhtida.

Selle wastapaneku iseloomule wastawalt, mida Wene kapitalistide klassilt ja nende organisatsioonidelt wõis oodata, oli proletariaadidiktatuuril Wenemaal oma „roosiliste pettekujutuste“ ja „tundelise noorussea“ ajajärk.

Täieste ekslik oleks eeldada, et Wene proletariaat wõi wähemalt ta juhtija — kommunistline partei — wõimule asus juba ennemalt walmistatud eeskirjadega

diktatuura teostamise praktiliste määruste kohta. Ainult „sotsialistlikud“ pimedad või petised võisid tõendada, et Wene kommunistid võimule asusid walmis ka-waga alalise sõjawäe, erakorraliste komisjonide ja poliitikaliste wabaduste kätendamise kohta, mida Wene proletariaat alles pärastpoole, kui kibedad äranägemised teda olid õpetanud, enesekaitseks oli sunnitud tarwitusele võtma. Ta päästis seega asja, et ta ajawütmata seda äranägemist kasutas ja wankumata jõuga need wõit-lusewõidid tarwitusele wõttis, kui ta nende paratamatust ära nägi.

Wõimu minek nõukogude kätte ja uue tööliste- ja talupoegadewalitsuse tekimine sündis 7. novembril 1917. aastal. Kodanlus kaotas niivõrt pea ja ta organiseerimatus oli nii suur, et ta tööliste wasta mitte enam vähemgi tuntu-waid jõudusi wälja ei saatnud.

Kerenski walitsuse wastaseis oli paari päewaga murtnud. Wutawa kogu walmised kestsid edasi. Kõik parteid, kaasa-arwatud isegi Miljukowi partei, jatkasid awalikult oma olemist. Kõik kodanlised ajalehed ilmusid endistwiisi. Surmanuhtlus kaotati ära. Sõjawägi läks laiali. Walitsuse päralt polnud mingit teist sõjariistus jõudu kui wabatahtlised töölistesalgad, kes sõjariistad olid kätte wõtnud. Esimestel päewadel wangi-wõetud Kerenski-walitsuse ministrid, sotsialistide-rewolutsionääride partei juhid — Wõksentjew, Gõž, Senfinow, kindralid Boldarew, Krasnow ja t. — wiimati kõik nõukogudewõimu wasta sihitud sõjariistus wõitluse juhid ja Siberi, Dooni ning lõunamaade mäsfuliste walitsuste liikmed lastakse wabaks. Kindralid Denikin, Markow, Erdeli ja t. on kuni 20. novembrini nõukogudewõimu käes ja lahkwad elusalt tema piiridest.

Jah, see oli „roofiliste pettekujutuste“ ajajärk. Ta kestis mõne kuu.

Duford akkab alles 1918. a. aprillis ja maikuul muutuma. Alles 1918. aasta aprillikuul antakse dekreet wälja alalise punase-sõjawäe loomise kohta. Alles aprillis saawad erakorralised komisjonid õiguse mahalaskmist tarwitusele wõtta koha peal tabatud kurjategijate ja ohwitseride kallal, kes Kornilowi salajase mobilisatsiooni järgi tema juure tahtsid minna. Alles 18. juunil teeb revolutsiooniline

kohus esimise surmaotsuse admiralil asjus, kes Balti laewastikku juhatas. Alles maikuul wõetakse abinõud tarwitusele kodanliste ajalehede ilmumise lõpetamiseks (tinnipanemise filmapilgul, 1918. aasta juunikuul, anti üksi Moskwas ligi 30 kodanlist lehte wälja, kuna nõukogude lehti kõigest 3 ilmus). Alles 1918. aasta juunikuul aetakse wähemlased nõukogudest wälja.

Selkombel läheb enam kui pool aastat (1917. aasta nowembrist kuni 1918. a. aprilli ja maini) nõukogudewõimu asutamise filmapilgust mööda, enne kui proletariaat waljuid diktatuurabinõusi tegelikult akkab tarwitama. See diktatuura korra terawenimine kutsuti paljude waga lihtsate tõeasjadega wälja: aprillis kujuneb Riiewis Skoropadski walitsus, mais on tsheslowakkide wastaakkamine, raudteewõrk wõetakse nende poolt ära, ja idas tekib es-är'ide wõim; mais on aga kasakate watarewolutsioon Dooni ääres — selles Wene Bendées, — mis kindral Krasnowi juhatusel laialdase ulatuse saab. Sellega kõrwuti käib töölistelassi terwe tähelepaneku ja terwe tööjõu koon-damine sõjaülesannete peale, ja nõukogude riik muutub sõjariistus proletariaadi laagriks.

Säherdused on Wene proletariaadi äranägemised. Nüüd on meil ka klasiwõitluse äranägemine proletaarlike riigi eest Soomemaal, Ungrias ja Saksamaal. Ungria, Soome ja Saksamaa äranägemise pealahkumine Wenemaa omast seisab selles, et nende maade kodanlus, nagu seda ette wõis arvata, oli palju enam organiseeritud, koondatud ja wõitlusewõimuline kui Wenemaa kodanlus. Tema kohmetuse ajajärk oli palju lühem: ta läks kiiremine ja jõudsamalt wataakallaletungimisele proletariaadi wasta ja sellesamaga lühendas ta proletariaadi enese pettekujutuste ajajärku oma diktatuura loomise kohta.

Wenemaa, Soomemaa, Ungria ja Saksamaa proletaarlaste äranägemised wõimaldavad meile proletariaadidiktatuura arenemise kohta teatud katseadust maksma panna, mida umbes järgmiselt wõib ära tähendada: Poliitikalise kstwõimu omandamise tõesti proletariaadi poolt ei lõpeta weel milgi tingimisel wõitlust wõimu pärast, waid on ainult uue ja kõige

waljuma wõitlusjärgu alguseks proletariaadi ja kodanluse wahel. Peale proletariilise rewolutsiooni esimist lööki ja walitluse keskparaadi omandamist rewolutsiooni läbi, läheb kodanlusel tingimata weidi aega oma jõudude mobiliseerimiseks, tagawarawägede kogumiseks ja nende lordaseadmiseks. Tema minel wasta-kallaletungimisele awab siis warjamata sõjaajajärgu, mõlemate poolte sõjariistus jõudude wastaaffamise. Just sel ajajärgul omandabgi proletariaadi riigiwõim diktatuura järsud jooned: punane sõjawägi, terror kurnajate ja nende kaastlaste mahasurumiseks, poliitikaliste wabaduste kiskendamise saawad paratamataks, kui proletariaat mitte ilma lahinguta kätewõidetud wõimu ei taha käest ära anda.

Proletariaadidiktatuur on selkõhmel niisugune riigiwalitsemise wõim, mis kõige kohasem on sõjapidamiseks kodanlusega ja proletariaadi wõitu selles sõjas kõige kiirem kinnlustab.

Kas on mingisugust alust eeldada, et see sõda Groopas wähem terawal kujul mööda läheb, et Groopa kodanlus kergema siidamega oma rikkuste wõerandamist proletariaadi poolt jääb pealt vaatama? Kas wõib ükski mõistlik inimene oma teguwõisi sellepeale rajada, et Groopa kodanlus proletariaadile, kui see wõimu oma kätte on wõtnud, mitte kõige feda jõudu wasta ei sea, mis tema wõimuses seisab? Kas wõib eeldada et Groopa kodanlus wõimul piisawa proletariaadi wasta wõitlusesse astudes wähem sõjariistus, wähem lahinguwalmis, koondatud ja nõukas on kui Wene-maa, Soome wõi Ungria kodanlus? Kas wõib loota et ta mingisuguste abinõude eest tagasi pörfab, alates laialdase ühenduse loomisest sotsialismuse äraandjatega II Internatsionaali leerist kuni töölisterinnajagude pommitamiseni ning kõige täielikumate tehnikaliste abinõude tarwitamiseni, et wastast sõjas ära kägistada?

Mis wõib säherdustel tingimistel tähendada kahtlemine proletariaadidiktatuura wiiside paratamatuse juures wõi lahtiuitlemine igapäewasest tööst, mis on sihitud proletariaadi ettealmistamiseks, kuidas ta diktatuura wiisil eelolewas wõitluses peab kasutama?

Wõimu wõtmise peale wälja minna,

ilma et ta piisawuse peale wõiks loota ja selleks mitte eeltingimisi luues, oleks õnnemäng; tunnistada waja duft, et proletariaat peab wõimu oma kätte wõtma, ja kahelda proletariaadidiktatuura waja-duses, lahti ütelda töölisterulade walgustamisest selles sihis — tähendaks sotsialismuse äraandmise teadwuslist ettealmistamist. See, kes ei tunnista kõige waljuma proletariaadidiktatuura waja duft ülemineku ajajärgul kapitalismusest sotsialismusele; kes selleks tingimisi ette ei walmista, et proletariaat wõimu keskparaadi oma kätte aarates selle ajawõimata kurnajate wastapaneku mahasurumise poole juhiks; kes proletariaadile mitte juba praegu selgeks ei tee, et ta wõidu tarwitluse eeltingimiseks on sõjariistus wõitlus ja waljud abinõud äraandmise ja kõhklemise wasta, ja kes teda mitte watawate wõitluseabinõudega ei warusta: see walmistab proletariaadile ukatust ja päästab kodanluse.

Alga kui proletariaadidiktatuur on säherdune wõimu organisatsioon, mis sõjapidamiseks kodanlusega ja tema wasta-alkamise mahasurumiseks kõige kohasem on, siis saame me wastuse ka selle küsimise peale, mis kommunistidele arilikult sindikalistide mitmesugustelt wooludelt ette panna. Sindikalistid, kuigi nad proletariaadidiktatuura tunnistawad, ei suuda oma wanadest eelarwamistest proletariaadi poliitikalise partei wasta lahti ütelda. Küsimus seisab järglikult selles, misugune organisatsioon nimelt diktatuura ülesandeid suudab täita.

Ei wõi mingit kahtlust olla selles, et otsustawa klassiwõitluse filmapiilgul juhtiw ja sunduslik wõim teatud kindla organisatsiooni käes peab olema, kes iga oma samm eest suudaks watautada ja nende sammude järjekindluse eest ea seisab.

Sõjalises korras wäljaastawal proletariaadi wäl peab oma pea staab olema. Oma wäeosad pealetungimisele saates peab see pea staab suutma terwet rahwuswaheliste poliitikaliste ja majandusliste wõitlusetingimiste kogu filmas pidada. Ta peab ühewõrra mõebuandew olema kõigile sõjariistade arudele, mis töölisterklassil käepärast on. Tema peab suutma oma otsuseid eluse wiia nii ametiühijuste kui ka töölisterühijuste kaudu, nii

wabrikute- ja tehastekomiteede kui ka tööliste nooresooühjuse kaudu, ta peab kirjaliku kihutustöö aparraati ning sõjariistus tööliste võitluselaskasi selleks kasutama.

Sel filmapilgul aga, kui endine võim on kukutatud ja riigivalitsemise aparraat vastastanud proletariaadi kätte läheb, pannaakse sama staabi oladele uued ülesanded. Proletariaadi võit tähendab terve wana ühiskonna elu lagunemist. Uue sõjawäloominge, maa warustamine toiduainetega, tööstuse kordaseadmine uutel alustel, kohtute sisseadmine, ühenduse loomine talurahwaga, diplomaatilised läbikäimised teiste maadega, — kõik see muutub ühe oobiga wõidulepääsenud töölistewäe peaftaabi lähema ülesandeks. Wiivitamine kas wõi üheainsa ülesande otjustamisel, wõi kõikumine neis otjustes wõib proletaarlike rewolutsiooni edaspidisele wõidurikkale arenemisele kõige suuremat kahju sünnitada.

Nii siis peab see peaftaab olema organiseeritud, wastutaw ja kõigi poliitikaliste, majandusliste, ühiskondliste ning diplomaatliste küsimuste ülewaatele ja lahendamisele ette walmistatud, — ta peab olema keskendatud üksus. Organisatsiooni, mis neid tingimisi suudaks rahuldada ja tema peal lasuwaid ülesandeid täita, wõib mõistagi mis tahes sõnaga nimetada, kuid sisuliselt, sõnademängu kõrwale jättes, wõib see organisatsioon olla ainult proletariaadi poliitikaline partei, s.o. proletariaadi kõige paremate rewolutsiooniliste algoluste organisatsioon, kes ühise poliitikalise programmiga ja raudse distsipliinaga on seotud.

Sarnast organisatsiooni ei saa mitte päewa jooksul wõi nädalaga luua; tema kujuneb alles läbikatsutud juhtide kestwaliku ja wäljawaliku togajärjena, kes igapäise tööga oma suudet on tõestanud, et nad töölistewõitluse iga awaldust, niisama töölisteklassi iga üksiku rühma ümber terve töölisteklassi üksuse ühiste uude kõrgemalt seisukohalt mõistawad innata.

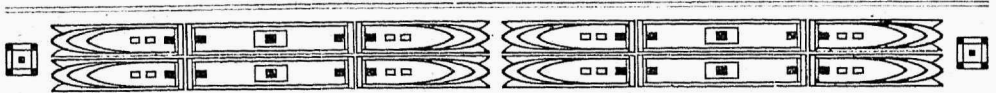
Kõige suurem õnnetus, mis proletariaadiväele wõiks osaks saada, kes kapitalismuse kantsid oma alla on wõtnud, seisaks selles et juhtimise aparraat isikute, rühmade wõi organisatsioonide kätte sa-

taks, kelle terve endine tegewus ainult töölisteliikumise alal mööda on saadetud.

Kurnajate wastapaneku mahasurumine, — ja see ongi distatuura põhjülesanne, — pole mitte ainult sõjaline, wõi ainult poliitikaline, wõi ainult majandusline ülesanne; ta on nii sõjaline kui ka poliitikaline ja majandusline ülesanne. Kurnajate wastapanek wõtab sõjariistus võitluses ainult oma kõige terawama kaju, aga ühtlasi pole rikas talurahwas, kes näljastele tarwis minewat leiba oma käest ära ei anna, pole infenerid, kes tööstust saboteeriwad, wõi pangameetnikud, kes raamatute warjamisega tööstusliste ettevõtete wastastikka arweid segamine ajawad, mitte wähema tähtsusega olused kodanluse wastapanekus. Kõigi nende mitmesuguste wastapanekuwormide mahasurumine wõib niisama wähje organisatsiooni asi olla, kes ametiühjuslike töölisteliikumise kitsast ringist on wõrsunud, kui wast niisuguse organisatsiooni asi, kes töölisteühjuse ringist on pärit. Seda mahasurumist wõib ainult kõigi töötajate ühise organisatsiooni kaudu, nende nõukogude näol, edukalt teostada, kus kõik töölisteliikumise wormid on esitatud ja keda poliitikaline partei juhib, mis eneses kõiki töölisteklassi eelkäiwa võitluse aranagemisi koondab.

Proletariaadidistatuura ajajärgul on töölisteklassil weel enam kommunistlikult parteid tarwis, kui ühelgi teisel ajajärgul. Tema kujutab enesest wõidu tarwilist eeltingimist. Tegelikult tähendab lahtiütlemine tema loomise- ja kindlustamisetööft lahtiütlemist klassisõja otsarbekohasest pidamisest, s.o. distatuurast lahtiütlemist, lahtiütlemist sotsialismuse wõidu eeltingimisest, ja see wõib, kuigi teadwuseta, töölisteülesande kõige rängemat äraandmist tekitada, sest ta wõtab proletariaadilt kõige tähtsamal filmapilgul ta kõige tähtsama sõjariista käest ära. See, kes proletariaadidistatuura, kui ta kodanluse üle wõidusaamise tarwiliku astme möödapääsematus juures kahtleb, kergendab kodanlusele ta wõidutingimisi; see, kes kahtleb wõi ennast proletariaadi poliitikaliseft parteift lahti ütleb, tasandab töölisteuljade nõrkemisele ja lagunemisele teed.

L. Kamenetso.

Terrorismusest.

„Revolutsioon toob meile“, kaebab Kautsky (oma raamatus „Terrorismus ja kommunismus“), „werise terrorismuse, mille sotsialistlikud walitsused maksma panewad. Enamlased Wenemaal lätsid esimistena selle tee peale ja sellepärast mõisteti neid waljult ukka kõigi sotsialistide poolt, kes enamlaste waatekohal ei seisja, selleulgas ka Saksa enamuse-sotsialistide poolt. Aga niipea kui nad wõimuadahtu tundsid, tarwitajid nad sedasama terroristlikist rõhumisewiisi, mida nad ommikuriigis ukka mõistsid“ (lt 9). Näib nagu tuleks siit järeldada, et terrorismus palju sügawamalt revolutsiooniloomuga seotud on kui seda mõnesugused targad arwawad. Kuid Kautsky teeb otse wastapidise järelduse: walge ja punase terrori iiglaarenemine kõigi wiimaste revolutsioonide ajal — Wene, Saksa, Austria ja Ungria — tunnistab temale seda et need revolutsioonid oma õigest teest kõrwale on kaldunud ega olnud sugugi need revolutsioonid, mida nad Kautsky teoorialiste unenägude järele olema pidid. Ilma et meie pitemalt küsimuse juures peataksime, kas terrorismus „kui niisugune“ on „immanent“ (lahutamata) revolutsioonile „kui niisugusele“, peatame mitmete revolutsioonide näituste juures, nagu nad meie eest inimeste elawas ajalooos mööda on läinud.

Tuletame kõige esite meele usulist reformatsiooni, mis nagu weelast keef- ja uueaja ajalooos ilmus: mida sügawamaid laialiste rahwaulkade uwiisid ta puudutas, mida laiem tema oog oli, seda wihasemaks kaswis usulise lipu all kodusõda, seda armueimatamaks muutus mõlemil pool terror.

Seitsmeteistkümnendal aastajal elas Inglismaa kaks revolutsiooni üle: esimine, mille tagajärjeks suured sotsiaalsed põrutused ja sõjad olid, wiis muuseas

kuninga Karl I tapalawale, ja teine — lõppes õnnelikult uue kuningasoo troonileastumiseega. Inglismaa kodanlus ja nende ajalooteadlased näewad täieste isesugustena neid revolutsioonisid: esimine on neile alamrahwakihi kõlwatus, „suur mäs“; teine kindlustas omale „kena revolutsiooni“ nime. Niisuguse wahetegemise põhjust seletas juba Prantsuse ajalooeadlane Augustin Thierry. Esimises Inglise revolutsioonis, „suures mäsus“, oli rahwas tegelaseks, teises — oli ta peaaegu „wait“. Siit järgneb et klassilises orjaoludes on raske rahwaulkadele üid kõmbeid õpetada. Wiisale-õsfitatult tarwitawad nad kaigast, kiwi, tuld ja nõõri. Kurnajate oowi ajalooeadlased on aawatud. Kuid suureks sündmuseks uude (kodanlise) Inglismaa ajalooos ei jäänud siiski mitte „kena“ revolutsioon, waid suur mäs.

Kõige suurem uue ajaloo sündmus peale reformatsiooni ja „suurt mäs“u, mis tahtsuse poolest kahest eelmisest üle käib, on Suur Prantsuse revolutsioon XVIII aastajal. Sellele klassikalisele revolutsioonile wastas klassikaline terrorismus. Kautsky on walmis jakobiinlastele terrori andeks andma, tunnistades et nad teiste abinõudega wabariiki päästa ei oleks suutnud. Aga sellest tagantjärele õigeks mõistmisest ei ole kellelgi sooja ega külma. XVIII aastajaja lõpu Kautskynd (Prantsuse shirondistide erafondlased) nägid jakobiinlastes kurjuse-sugu. Küllast õpetlik oma labasuses shirondistide ja jakobiinlaste wõrdlus on ühe Prantsuse wäikekodanlise ajalooeadlase sulest: „Nii üks kui teine tahtis wabariiki“. . . Aga shirondistid „tahtsid waba, seaduslikku, armulikku wabariiki. Montanjeerid soovisid (!) despootialist ja koledat wabariiki. Nii ühed kui teised seisid rahwa ülewõimu eest, aga shirondistid mõistsid õiglaselt rahwa all kõiki;

montanjeeride rahwas aga... oli ainult töörahwaklaks; montanjeeride arusaamise järele pidi ainult selle rahwa päralt riik olema". Usutawa fogu suuremeelsete riüitlite ja werejanulise rewolutsiooni diktatuura läbiwiijate wõrdlus on siin küllalt täieliselt üles tähendatud, ainult ajajärgulewastawates poliitikaterminites.

Jakobiinlaste raudne diktatuur tekkis wõimata raske Prantfusmaa rewolutsiooni seisukorra tõttu. Kuulge kuidas sellest kodanline ajalooteadlane jutustab: „Wäljamaariikide sõjawäed tungisid neljast küljest Prantfusmaa pinnale: põhja poolt inglased ja austrialased, Elhasis preislased, Dofinés kuni Lionini piemoonlased, Rusfiloonis ispaanlased. Ja see sündis niisugusel ajal, kui kodu sõda neljas kohas möllas: Normandias, Wandeas, Lionis ja Tuloonis.“ Siia juure tuleb lisada sihemisi waenlasi paljude wanaforra pooleidjate näol, kes walmis olid kõigi abinõudega waenlast toetama.

Wenemaa proletaarilise diktatuura karmus — ütleme seda siinsamas — oli niisama raskest olukorrast tingitud. Maa-line wäerind põhjas ja lõunas, õhtas ja ommikus. Peale Wene walgekaartliste Koltshaki, Denikini ja teiste sõjawägede nõukogude Wenemaa wasta ühel ajal ehk üksteise järele astuwad wälja: sakslased ja austrialased, tšheho-slowakid, serblased, poolakad, ukrainlased, rumeenlased, prantslased, inglased, ameeriklased, jaapanlased, soomlased, eestlased, leedulased... Maa, mis blokaadist piiratud, mis näljast lämbub, kus alalised salaplaanid, wastaakkamised, terroristilised wäljaastumised, ladude, teede, sildade äwitamine.

„Walitusel, kes oma peale lõpmata ulga sihemiste ja wälimiste waenlastega wõitlemise wõttis, ei olnud ei raha ega tarwilist ulka sõjawäge — mitte midagi peale otfata energia, maa rewolutsiooniliste fihtide palawa toetuse ja kõigi abinõude tarwitamise julguse isamaa päästmiseks, kui omawolilised, seadusewastased ja karmid nad ka ei olnud.“ Niisuguste sõnadega iseloomustas kunagi Plehanow... jakobiinlaste walitsust („Sotsial-Demokraat“. Kolmekuu kirjanduse ja poliitika ülewaade. Weebruuar, esimene raamat. London, 1890. Artikkel „Столетие великой революции“, lk 6—7).

Waatame „demokraatlastemaa“ Põhja-Ameerika Ühisriikide rewolutsiooni XIX aastasaja teisel poolel. Olgugi et juttu ei olnud siin eraomanduse ärakaotamisest üleüldse, waid ainult mustade orjadeks omandamise õiguse ärakaotamisest, siiski ei mõistnud demokraatide asutused kokkupõrget rahulisel teel lahendada. Lõunapoolsed riigid, kes 1860. a. presidendi walimistel kaotasid, otsustasid igasuguste abinõudega oma mõju, mis neil seni orjapidamise uvides olnud, tagasi wõita ja wabadusest ning iseseiswusest suuri sõnu tehes, nagu waja, asusid nad orjomanikkude mäsju tee peale. Siit paratamalt järgnesid kõik edespidised kodu sõja tagajärjed. Suba wõitluse algul panid sõjawõimud Baltimoores mõne lõunapoolse orjomanikkude pooleidja ilma „habeas corpus“ peale waatamata Mat-Henri kindlusesse kinni. Niisuguse teguwii si seaduslikkuse wõi seadusewastasuse küsimus sai nõndanimetatud „kõrgemate autoriteetide“ ägedaks waielusasjaks. Ülemkohtunik Teney otsustas et presidendil ei ole õigust habeas corpus mõju seisma panna, ega ka selleks sõjawõimudele õigust anda. „Niisugune on arwatawaste õige konstitutsiooniline küsimuse otustamine“, ütles üks esimene Ameerika sõja ajalooteadlane. „Seisukord aga oli nii raske ja Baltimoores elanikkude wasta otustawate abinõude tarwituselewõtmine nii suur, et mitte ainult walitus, waid ka Ühisriikide rahwas toetas kõige mõjuwamaid abinõusid („Ameerika sõja ajalugu“, Fletsher, Shoti ratsaküttide alamkõrwnik, Inglis keelest tõlgitud, Peterburis, 1867, lk 95).

Mitmeid aineid, millest mäsfulisel lõunal puudus oli, muretsefid salamahhi Põhja kaupmehed. Muidugi mõista et põhjalastel muud üle ei jäänud kui surwet tarwitada. 6. augustil 1861 kinnitas president kongressi otfuse „mäsfuliseks otstarbeks minewa eraomanduse konfiskeerimisest“. Rahwas, tema kõige demokraatlistema fihtide näol, oli äärmiste abinõude poolt ja inimeste kallal, keda setsessionismuses, s.o. lastilõõnud lõunariikide toetamises kahtlustati, tarwitati wägiwõlba. Mitmes Põhja linnas ja isegi oma korra poolest kuulsaates Uue-Inglismaa ühisriikides tungis rahwas tihti ajalehtedekontoritesse, kus mäsfulisi

orjaomanikka toetati, ja lõhkus nende triikimafinad ära. Suli ette et wana-meelseid kirjastajaid tõkatiga üle määrati, fulgedega ehiti ja siis mööda platfisi seni ringi sõidutati, kuni nad sunnitud olid liidule truudust wanduma. Tõkatiga määratud plantaatori isik oli wähe „enefootstarbega“ jarnane, nii et Ranti kategoorialine kombeõpetus Ühisriikide koduõjas tuntawalt langes. „Walitsus omalt poolt“, jutustab meile ajalooteadlane, „tarwitas mitmesuguseid kirjastuseabinõusi kirjastuste wasta, kes temaga ühel arwamisel ei olnud ja siamaani waba Ameerika ajakirjandus sattus lühikeste aja jooksul waewalt paremasse seisukorda kui autokraatlistes Euroopa riikides.“ Niisamasuguse saatusel osaliseks sai ka sõnawabadus. „Niiwiisi“, jätkab alampolitikoni Fletsher edasi, „ütleb Ameerika rahwas enese sel ajal suuremasti ulgast wabadustest lahti. Peab tähendama“, lisab ta õpetlikult juure, „et rahwamenamus oli sedawõrt sõjatujus ja sedawõrt igasuguste ohwritega läbi imbunud oma ülesande kättepüüdmisses, nii et ta mitte kaotatud wabadust ei kahetsenud ja seda tähelegi ei pannud“ („Ameerika sõja ajalugu“, lk 162—164).

Wõrdlemata armutamalt talitajid werajanulised sõna orjaomanikud iibes oma wallalepääfenud teenritega. „Igalpool, kus orjapidamise poolt enamus tekkis“, jutustab krahw von Paris, „muutus seltskonnaarwamine wähemuse wasta wägiwõimuks. Rõiki, kes rahwuselipule kaasa tundsid. . . sunniti waitima. Warsti aga ei olnud sellestgi küllalt; nagu iga rewolutsiooni ajal, sunniti üksikuid meele korrale truudust wanduma. . . Neid, kes sellega nõus ei olnud, anti rahwa kätte wiha ja wägiwalla ohwriks. . . Igas tärkawa tsiwilifatsiooni tekklohas (lõunaõhtu ühisriikides) tekkivad walwekomiteed kõigist nendest, kes walimisewõitluses äärmised olid. . . Rõrts oli nende arilik koosolekukoht ja karrarikas joomapidu segas ennaft wõimsa õigusemõistmise põlatatud moonutusega. Mõned ullumeelsed, kes puldi taga istusid, mille peal dshin ja wiski laenetasid, mõistsid kohalolewaid ja puuduwaid kaaskodanikka ukka. Raeb-

tusalune nägi juba enne ülekuulamist, kuidas talle saatusenõõri walmistati. Kes kohtusse ei ilmunud, sai otsoft teada, kui ta nurgataga waritsewa timuka kuuli läbi langes“. . . See kujutus tuletab neid piltisi meele, mis igapäew Denikini, Koltshaki, Judenitshi ja teiste Ingliis-Brantsuse ja Ameerika „demokraatia“ kangelastelaagris näha on.

Kuidas oli lugu terrorismuse küsimusega Pariisi kommuuna ajal 1871. a., näeme allpool. Iगतahes, Rautsky katseb meid kommuunaga wõrrelda on põhjalikult nõrgad ja wiivad autori ainult kõige alamwärtuslise sõnawassimise juure.

Pantwangidewõtmist tuleb nagu näha koduõja terrorismuse lahutamata osaks lugeda. Rautsky on terrorismuse, niisama ka pantwangidewõtmise wasta, aga ta on Pariisi kommuuna poolt (kommuuna oli wiiskümmend aastat tagasi). Kommuun wõttis siisgi pantwangisi. Siin on kitsikus. Uga mistarwis on kirjajaleetuselkunst olemas?

Kommuuna dekreet pantwangide ja nende mahalaskmise üle wastuseks Versailles metfikusele tekkis Rautsky sügawmõttelise seletuse järele „püüdest inimeste elu alal oida, aga mitte neid äwitada“. Suurepäraline ülesleibus! Seda tuleb ainult laiendada. Wõib ja peabgi seletama, et koduõjas meie walgeaartlasti ainult sellepärast äwitame et nemad tõõlisi ei äwitaks. Tähendab, meie ülesanne ei ole mitte eludeäwitamine, waid nende alaloidmine. Et aga eludealaloidmise eest sõjariistadega wõidelda tuleb, siis wiib ta eludeäwitamise juure — mõistatus, mille waieluselusti saladust wana Hegel seletas, weel waremate tarkade seletusest rääkimata.

Kommuun wõis wersailastega armutatult wõideldes wasta pidada ja tugewamaks minna. Wersailastel oli Pariisis tuntaw ulk agentisi. Kommuun ei wõinud Shieri salkadega wõideldes wersailasti äwitamata jätta — nii sõjaliinil kui seljataga. Kui ta wõim Pariisi piiridest kaugemale ulatanud oleks, siis koduõjakäigus rahwustokogu sõjawäe wasta, maal rahuliste elanikkude keskel oleks weel rohkem weriwaenlasti leidunud. Kommuun ei wõinud rojalistidega wõideldes rojalistide agentidele seljataga sõnawabadust anda.

Rautsky ei jõua kõigi ilmafiindmuste peale vaatamata kaugeltgi aru saada, mis tähendab sõda üleüldise ja kodusõda iseäranis. Ta ei saa aru et igaiüks ehk peaaegu igaiüks Shieri poolleoidja Pariisis ei olnud lihtne „ideeline“ kommunaaride wastane, waid Shieri agent, nuuskur, weriwaenlane, kes walmis oli seljagant tuld andma. Waenlast on waja kahjutaks teha, sõjaajal tähendab see — äwitada.

Rewolutsiooni nagu sõjagi ülesanne on waenlase wastapanekut murda, teda rahu paluma ja wõitja rahutingimisi wasta wõtma sundida. Moraalne külg on muidugi ingeilma nähtus ja rewolutsioon läheb miitingust, awalikust waelusest wõi kongressist lahku ja tarwitab oma sihi kättesaamiseks materjaalseid abinõusid — olgugi wähemal mõedul kui sõda.

Kodanlus ise wõitis omale wastaakka-miste abil walitsusewõimu, kindlustas teda kodusõjaga. Rahuajal oiab ta wõimu oma käes keerulise surwekawastiku abil.

Kuni sügawa wastastikuse waenu peale rajatud klassiline ühiskond on olemas, seni jääwad wastase poole alla-paenutamiseks surweabinõud tarwitusele.

Kui ka ühel ehk teisel maal proletariaadidiktatuur demokraatia välisraami-des wälja kujuneks, sellega ei oleks weel kodusõda eemaldatud. Kõsimum, kes riigis walitseb, s.o. kas kodanlusel elada wõi äwineda, ei otustata mitte mõlemi poole konstitutsiooni paragrahwide peale näitamisega, waid kõigi wägiwallawiiside tarwitamisega. Kuipalju ka Rautsky ei uuriks antropopiteekide toitu (w. lk 85 ja järgmised tema raamatufesed) ja teisi lähemaid ja kaugemaid inimese kurjuse äramääramise tingimisi, ta ei leia ajalooft muid waenlase klassitungi murdmise abinõusid, kui otstarbekohane ja süüdi wägi-walla tarwitamine.

Wõitluse alastamatus oleneb sifemis-teft ja rahuswahelistest tingimistest. Miida waljum ja kardetawam mahaeidetud waenlase wastapanemine, seda enim surwekawastik terrorikawastikuks tiheneb.

Siin aga wõtab Rautsky nõukogude terrorismusega wõitlemises ootamata uue seisukoha: tema juhingi lihtsalt tähelepanemise Wene kodanluse kontrrewolutsioonilise metsikuse peale. „Riisugust

metsikust“, ütleb ta „1917. a. nowembril Peterburis ja Moskwas ning weel wähem Budapestis ei olnud märgata“ (lk 102). Sellest õnnelikust küljest üles-seatud küsimuse järele on rewolutsiooni-line terrorismus ühelajal nii antropopiteegi rohusõõmise traditsioonist, kui ka kautskiaansuseft arataganenud enamlaste werejanu wili.

Esialgne nõukogude wõimuwõitmine nowembri algul 1917 (uue kal. järele) läks endamisi wäheste ohwritega. Wene kodanlus tundis ennaft sedawõrt rahwa-ulkadest eraldatud, sedawõrt sifemiselt jõuetu, sedawõrt sõja käigust ja temast wäljapääsemisest äbistatud, sedawõrt Kerensti korraft demoraliseeritud olewat, et ta peaaegu ei julenudgi wasta panna. Peterburis liikati Kerensti wõim peaaegu ilma lahinguta ümber. Moskwas kestis wastapanemine kauem, peaasjalikult sellepärast et meie eneste tegewus küllalt otustaw ei olnud. Pro-wintsilinnades läks wõim suuremalt osalt Peterburist ehk Moskwest jaadud telegrammi peale nõukogude kätte. Kui sellega asi oleks lõppenud, punaseft terrorist ei oleks juttugi olnud. Aga juba 1917. a. november oli jõukakih algawa wastapaneku tunnismeheks. Oli waja läänemaade imperialistlike walitsuste waheselegamist, et Wene kontrrewolutsioonile usku enese sisse anda ja wastapanemisele — alalist kasawat jõudu. Seda wõib suurte ja wäikeste tõeasjade najal ära näidata, päew päewa kõrwal, nõukoguderewolutsiooni kõigel keftwuse ajal.

Kerensti „wäetelgil“ ei olnud soldati-ulkades mingisugust toetust ja oli walmis ilma wastapanekuta nõukogude-walitsust tunnistama, kes jakslastega waherahu üle läbirääkimisi algas. Aga järgnes liiduriikide sõjasaatkondade protest, mille kaasas awalikud ahwardused käisid. Wäetelk kõhtus ära: „liitlaste“ ohwitseride äsfitusel asus ta wastapanekuteele. Selleft tuli sõjariistus kõkk-põrge ja wäljastaabi ülema kindral Duhonini tapmine rewolutsioonilise mad-rustesalga poolt.

Peterburis korraldasid liiduriikide ametlikud agendid, iseäranis Prantsuse sõjasaatkond, mobiliseerides, sõjariistu pannes juntruid ja üleüldise kodanlist

Pühendatakse kollasele II Internatsionaalile.

See päwapilt, mis meie seltsilised inglaste paberite ulgast leidsid, pärast seda kui punased wäed Onega endi alla wötsid, kujutab Wene kommunisti mahalaskmist Põhja wäerinnal.

Kommunisti, kes III Internatsionaali aadet kaitseb, sihiwad püssidega: prantslane, wenelane, inglane, — see on omalaadi «Internatsionaal». Kõrwal waatlewad ja maitsewad löbu timukad — Inglise ja Prantsuse ohwitserid. Meie seltsimehel on timukad silmad kinni sidunud. Niipalju kui pildi järele otsustada wõib, on selisimees rahu ja meelekindluse alal oinud.

Albert Thomas, Vanderveelde, Hyndman ja teised sotsiaaläraandjad on sellesarnaste kommunistide mahalaskmiste eest täiel määral wastutawad. Nemad on need kes Wene kommunisti ära tapma õhutawad, justnagu Scheidemann ja Ebert Saksamaa kommunistide äraukkamist õhutawad. Kollasele II Internatsionaalile tuleb see üleswõte kõige tõega pühendada. See on sümbol. Tõelised! Kui tahate teada, mis „Rahwasteliit“ ja „II Internatsionaal“ on, waadake seda pilti!

noortfugu meie wasta üles äsfitades teisel päewal pärast nõukogudepöoret awalikult wastapanekut. Junfrute wastaatkamine 7. nowembril tõi sajad korrad rohkem ohwrid kui 7. nowembri pööre. Seltsamal ajal liiduriikide poolt korraldatud Kerenski-Krasnowi Peterburi peale tungimine tõi wõitlusese esimised alastamatuseidud. Siisgi lasti kindral Krasnow auhõna peale lahti. Jaroslawi wastaatkamine (1918. aasta suwel) oli Prantsuse saatkonna kulul ja tellimisel Sawinkowi korraldatud. Urhangelsk wõeti ära Inglise mere-sõja agentide plaani järele Inglise sõjalaewastiku ja lendurite kaasabil. Ameerika börse pailapse Koltshaki walituse alguse pani wõeras tsheho-slowakkide korpus, keda Prantsuse walitus ülewal pidas. Kaledin ja meie poolt wabaks lastud Krasnow, esimised Dooni kontrewolutsiooni juhid, wõitsid osalt sellepärast, et Saksamaa neile sõjalist ja rahalist abi andis. Ukraina nõukogudewalituse kukutas 1918. a. algul Saksa militarismus. Denikini wabatahtline sõjawägi loodi Inglis- ja Prantsusmaa raha ning tehnika abil. Minult Inglise wabalesegamise peale lootes ja tema ainelistel toetusel loodi Judenitschi sõjawägi. Liiduriikide poliitikalamehed, diplomaadid ja ajakirjanikud waidlewad päris awalikult kaks aastat järgimööda küsimuse üle, kas on Wenemaa kodusõja rahaline toetamine kasulik ettewõte. Nende tingimiste juures peab tõeste wafkotjaesine olema, et Wenemaa kodusõja werist iseloomu põhjust enamlaste kuritahtmises otsida, mitte aga rahwuswahelises seisukorras.

Wene proletariaat astus esimesena sotsiaalse rewolutsiooni rajale ja poliitikaliselt jõuetu Wene kodanlus julges ainult sellepärast poliitikalise ja majanduslise ekspropriatsiooni wasta olla, et kõigis riikides walitusewõimu juures oma wanemat kaaswenda nägi, kelle käes weel majandusline, poliitikaline ja osalt sõjaline jõud oli.

Oleks meie nowembripööre mõni kuu ehk ka mõni nädal pärast Saksa, Prantsuse wõi Inglise proletariaadi wõimukindlustamist tulnud, ei ole mingit kahtlust, et meie rewolutsioon kõige „rahurikkam“, kõige „weretam“ oleks olnud üleüldse kõigist ülekohtuses maailmas

wõimalikkudest rewolutsioonidest. See ajalooline järjekord, mis esimisel filmapilgul kõige „loomulikum“ ja Wene töölisteklassile kõige kasulikum näib olewat, läks teistti — ja mitte meie süü pärast, waid sündmuste tõttu: selleasemel et wiimane olla, oli Wene proletariaat esimine. Nimelt see asjaolu andis — pärast esialgset segaduseajajärku — ennemalt Wenemaal walitsewate klasside wastapanekule meeleärailise iseloomu ja sundis Wene proletariaati suurte ädaohtude, wälimiste pealetungimiste, sisemiste salakawatjuste ja wastaatkamiste filmapildel karmisi riigiterrori abinõusi tarwitama. Et need abinõud ei mõjunud, seda ei ütle niisid keegi. Aga wõib olla et nende... „lubamatadeks“ tunnistamist nõutakse.

Töölisteklassil, kes tormijooksul wõimu oma kätte wõttis, oli ulesandeks ja kohuseks seda wõimu ja oma walitsemist kindlustada, waenlastelt riigipööre iha ära wõtta ja sellega omale sotsialistlike uenduste wõimalust luua.

„Loogikaliskt“ ei nõua rewolutsioon terrorismust, nagu ta ka „loogikaliskt“ sõjariistus wastaatkamist ei nõua. Misfugune tark awar labasus! Aga selleasemel nõuab rewolutsioon rewolutsiooniliselt klassilt, et ta kõigi abinõudega, mis tema tarwitada on, oma sihi poole püüaks: kui waja — sõjariistus wastaatkamisega, kui asi nõuab — terrorismusega. Rewolutsiooniline klass, kes sõjariistad käes omale wõimu wõitis, on kohustatud ja läheb sõjariistad käes iga katset, mis seda wõimu temalt ära tahab wõtta, maha suruma. Seal, kus tal sõjariistus salakawatjus, kallaletungimine, mäs wastas on, paiskab ta waenlase peale karmi karistust teelt. Wõib olla leidis Kautsky teised abinõud üles? Wõi läheb ta kogu küsimusega surwe suures peale wälja ja paneb ette mahalaskmise asemel iga juhtumisel wangistamist tarwitada?

Surweabinõude wormiküsimus ja tema asfmed muidugi ei ole „põhjusmõtelikud“. See on otstarbeküsimus. Rewolutsiooniliselt ajajärgul ei wõi walitusest kowaleidetud parteid, kes walitsewa klassi wasta pidawusega leppida ei wõi ja tema wastaurimeelselt wõideldes seda lõendab, wangistuseäwardusega irnutada, sest ta ei

usu et see kava wältab. Selle lihtsa, aga otjustawa tõeasjaga tuleb koduõjas laialt mahalastmist seletada.

Õdi tahab Rautsky ütelda et mahalastmine üleüldise otstarbekohane ei ole, et „klassifid ei saa irnutada“? See ei ole õige. Terrorismus on wõimetu — ja wiimsel plaanil — kui teda reaktsoon ajalooliselt wastaotkawa klassi wasta tarwitab. Uga terrorismus wõib wäga mõjuw olla reaktsoonilise klassi wasta, kes oma tegewusest ei taha lahkuda. *I r m u t a m i n e* on wõimsa poliitika abinõu, nii rahwuswahelises kui sisemises poliitikas. Nii sõda kui rewolutsioon põhjened irnutuse peal. Wõidurikas sõda äwitab üleüldise seaduse järele wäikese osa wõidetud sõjawäest, teisi irnutades, nende tahtmist murdes. Niisama talitab ka rewolutsioon: ta tapab üksikuid, irnutab tuhandeid. Selles mõttes ei lähe punane terrorismus sõjariistus wastaakkamisest, mille järg ta on, sugugi lahku. „Kõlbliselt“ wõib rewolutsioonilise klassi riiklist terrorismust ukka mõista ainult see, kes põhjusemõttelikult (õnadega) igasugust wägiwalda — tähendab igasugust sõda, igasugust wastaakamist — eitab. Selleks tuleb lihtsalt filmakirjalik kvaater olla.

„Uga mis wähe on siis teie ja tsarismuse taktika wahel?“ küsiwad meilt wabameelsuse ja kautskiaanuse papid.

Teie pühad petised ei saa sellest aru? Meie seletame teile ära. Tsarismuse terrorismus oli proletariaadi wasta sihitud. Tsari sandarmid kägistasid töölist, kes sotsialistilise korra eest wõitlefid. Meie era-korralised komisjonid lasewad maha mõisnikka, kapitalistisi, kindralid, kes kapitalistlikst korda uueste katsuwad maksma panna. Kas teie seda wärwihahet aimate? Jah? Meile kommunistidele on sellest küllalt.

„T r ü k i w a b a d u s“.

Üks punkt iseäranis tilkitab ulga raamatute ja artiklite autorit Rautskyt: see on trükiwabadus. Kas on ajalehtede kinnipanemine lubataw?

Sõjaajal muutuwad kõik riigiwõimu ning ühiskonna asutused ja äälekandjad otsekoheselt ehk kaudselt sõjapidamise äälekandjateks. Geskätt käib see ajakirjanduse kohta. Üksigi walitus, kes tõsiselt sõda

peab, ei luba oma maal kirjanduse-toodeid, mis awalikult ehk kaetult waenlast toetawad. Sedaenam koduõjas. Wiimase iseloom on niisugune et mõlemil poolel on sõjawäe seljataga tuntawad ringkonnad rahwast, kes waenlase poole oiawad. Sõjas, kus wõidu ja kaotuse eest surmaga maksetakse, lastakse seljataha tunginud waenlase agendid maha. See ei ole inimlik, aga keegi ei ole weel sõda, sedaenam koduõda inimlikkusekooliks lugenud. Kas wõib tõsiselt nõuda et Denikini walgekaardibandidega sõdides nende parteide kirjandusetoodeid, mis Denikini toetawad, taistamatalt Moskwas ja Peterburis ilmutsid? „Trükiwabaduse“ nimel seda nõuda on seesama, mis awalikkuse nimel sõjasaladuste awaldamist nõuda. „Piiratud linn“ — kirjutas kommunaar Artur Arnuu (Arnould) Pariisi kohta, „ei wõi lubada et awalikult oma kessel tema langemist soowitataks, et wõitlejaid, kes teda kaitsewad, üles kutsutaks teda ära andma, et waenlasele teatataks sõjawäe liikumist. Niisugune oli Pariisi seisuford kommuuna ajal.“ Niisugune on nõufogudewabariigi seisuford tema kolmeaastasel kestwusel. Kuulame ühtlasi, mis Rautsky selle kohta ütleb.

„Selle sisteemi, s.o. ajakirjanduse wasta tarwitatawate surweabinõude õigustamine läheb lapsiku ettekujutuse peale wälja, nagu oleks olemas täieline (absoluutne) tõde (!) ja et see ainult kommunistide käes on (!). Niisamawiisi“, jatkab Rautsky edasi, „läheb ta teise waate peale wälja, et kõik kirjariikud on loomu poolest luiskajad (!) ja kommunistid on ainult — tõefanaatifikused (!). Tõepoolest aga selle luiskajad ja fanaatifikused, mis nemad õiguseks peawad, leiduwad igas laagris.“ Jne, jne, jne (lk 119).

Nii on Rautskyle rewolutsioon tema kõige terawamas pöörises, kus klasside elu ja surmaga tegemist, endiselt kirjandusline waielus, mille siht on kindlaks määrata... tõde. Misugune sügawus! Meie „tõde“ muidugi mõista ei ole täieline. Et meie aga praegu tema nimel werd walame, sellepärast ei ole meil ei põhjust ega wõimalust kirjanduslist waielust pidada oma tõe wõrdlewa suuruse üle nendega, kes meid igasuguste sõjariistade abil „arwustawad“. Niisamawiisi ei ole meie ülesanne luiskajaid karistada ja

kõigi woolude ajakirjanduse tõeprohveti ergutada, vaid kodanlist klasivalet lämmatada ning proletariaadi klasitõe võitu kindlustada — selle peale vaatamata et mõlemis laagris on nii märatsejad kui luiskajad.

„Nõukogude võim“, kaebab Kautsky edasi, „on ära kaotanud ainukesed abinõu, millega raistumineku (korruptiooni) vastu võidelda: triikivabaduse... Ainult kontroll piiramata triikivabaduse kujul võib neid avantüristi ja bandiitide piirides pidada, kes paratamatalt iga piiramata ja kontrollita walitsuse ümber tekkivad...“ (lk 140.) Ja nii edasi.

Ajakirjandus kui tõsine raistumineku võitlemise sõjariist! See wabameelne arstidäht kõlab iseäranis aledaste, kui kahe laialisema „triikivabaduse“ maa — Põhja-Ameerika ja Prantsusmaa peale mõtled, kus ühtlasi kapitalistlike raistumineku kõrgem õitseage on.

Wene revolutsiooni poliitikaliste oowinurkade wananenud tühjajuttude põhjal kujutab Kautsky enesele ette, et ilma kadettide ja wähemlaste äärlisemisteta „bandiitid ja avantüristid“ nõukogudeaparaadi ära sõwad. Sedasama rääkisid wähemlaste aasta wõi poolteist tagasi. Nüüd ei julge isegi nemad seda korrata. Nõukogude kontrolli ja parteilise puhastuse abil põnewas wõitluselõhkonnas tegi nõukogudewalitsus bandiitidele ja avantüristidele, kes pööreajal weepinnale ilmusid, lõpu palju paremine kui kunagi üksigi teine walitsus.

Meie sõdime. Meie ei wõitle mitte elu, vaid surma peale. Ajakirjandus ei ole mitte eemalolewa ühiskonna, vaid kahe lepitamata, sõjariistus ja wõitlewa laagri tööriist. Kontrewolutsiooni ajakirjandust äwitame meie niisama nagu meie tema kindlustatud wäeliini, tema ladusid, tema läbikäimist (kommunikatsiooni), tema luursalka äwitame. Meie ütleme endid lahti töölistelassi korruptiooni kadettide ja wähemlaste wärwis paljastamisest. Selles asemel lõhume meie kapitalistlike korra raistumineku alust.

Uga Kautsky läheb oma ainet arendades edasi: ta kaebab et meie es-är'ide ja wähemlaste ajalehed kinni paneme ja — tuleb ka seda ette — nende juhtisi kinni wõtame. Kas siin ei ole jutt proletariaadi wõi sotsialistlike liikumise wärwi-

wahest? Koolipedant ei näe arjunud sõnade taga tegusid. Wähemlasted ja es-är'id on tema meelest lihtsalt sotsialismuse woolud, sel ajal kui nad revolutsioonikäigus organisatsiooniks muutusid, kes tõeliselt kontrewolutsiooniga üheskoos meie wasta sõda peab. Koltshaki sõjawäe asutasid sotsialistid-revolutsionäärid (miskiuguse kelmusena kõlab praegu see nimil) ja toetasid wähemlaste. Nii ühed kui teised sõdiwad poolteist aastat meiega põhja-wäerinnal. Kaukasuses walitsewad wähemlaste, endised Hohenzollernite ja praeguse Lloyd George'i liitlaste wõttid Saksa ja Inglise ohwitseridega käsitäes enamlasti kinni ja lastsid maha. Kuubani raada wähemlaste ja es-är'id asutasid Denikini sõjawäe. Eesti wähemlaste wõttid walitsuses olles Judenitshi wiimaseist Peterburi peale tungimisest osa. Niisugused on need sotsialismuse „woolud“. Kautsky arwab et wähemlaste ja es-är'idega, kes nende eneste kaasabil loodud Judenitshi, Koltshaki ja Denikini sõjawägede abil oma sotsialismuse „wärwi“ eest wõitlewad, võib kodusõja wahekorras olla ja selsamal ajal neile süüta „wärwidele“ meie seljataga sõnawabadus anda. Kui tüli es-är'idega ja wähemlastega wõimalik oleks olnud seletamise ja ääletamise teel lõpetada — s.o. kui nende seljataga Wene ja wäljamaa imperialistid ei oleks seisnud — siis ei oleks ka kodusõda olnud.

Kautsky on muudugi walmis „uffa mõistma“ (ülearune tinditil!) nii blokaadi, liiduriikide poolt Denikini toetamist kui ka walget terrori. Kuid oma kõrges erapooletuses ei wõi ta wiimasele seda pehmenawates tingimistes ära ütelda. Walge terror, kas näete ka, ei riku oma põhjusmõtteid, sel ajal kui enamlaste punast terrori tarwitades oma põhjusmõttele, et „inimese elu on pühadus, mis nad ise wälja kuulutasid“ (lk 139) sõna murdsid.

Mis inimese elu pühaduse põhjusmõte tegelikult tähendab ja mispoolest ta käjus, „sina ei pea mitte tapma“ lahku läheb, seda Kautsky ei seleta. Kui mõrtsukas lapse pea kohale noa firutab, kas võib mõrtsukat ära tappa et last päästa? Kas see ei riku „inimese elu pühaduse“ põhjusmõtet? Kas võib mõrtsukat ära tappa et enast päästa? Kas on rõhutud orjade wastaakamine oma isandatele

lubataw? Kas on wangiwahi weregawabaduse ostmise lubataw? Kui inimese elu üleüldse on püha ja puutumata, siis ei pea mitte ainult terrori tarwitamisest, mitte ainult sõjast, waid ka rewolutsioonist lahti ütlema. Kautsky üleüldse ei anna enesele aru selle „põhjusemõtte“ kontrewolutsioonilisest tähendusest, mis ta meile kaela ajada katsub. Teises kohas näeme et Kautsky süüdistab meid Brest-Litowski rahu tegemises. Tema arusaamise järele oleksime pidanud edasi sõdima. Aga kuidas teha inimese elu pühadusega? Võib olla et elu ei ole enam siis püha, kui jutt on inimestest, kes teist keelt räägiwad? Wõi arwab Kautsky et ulgalised tapmised, mida strateegia ja taktika seaduste järele korraldatakse, ei ole tapmised? Lõepoolest, raske on meie ajajärgul weel filmakirjalikumata ja selsamal ajal weel rumalamat „põhjusemõtet“ üles seada. Seni kuni inimese tööpõud ja järjekindel elu ostumüügi, kurnamise ja rüüstamise asjaks on, jääb „inimese elu pühaduse“ põhjusemõte alatunnet waleks, mille siht on rõhutatud orjasti waljastes oida.

Meie wõitlemise surmanuhtluse wasta, mille Kerenski sisse seadis, sellepärast et wana sõjawäe sõjawäljakohitud karistust nende soldatite wasta tarwitasi, kes imperialistlikult sõda edasi ei tahtnud jatkata. Meie wõitluse selle sõjariista wana sõjawäljakohitud käest ära, kohitud enesed lõhkufime ära, wana sõjawäe, kes nad asutas, saatsime laiali. Punases wäes ja üleüldse riigis wastarewolutsiooni salaplaanitegijaid äwitades, kes wastaaklamiste, tapmiste ja korralageduse sünnitamise abil wana korda tahawad jalule seada, talitame meie selle sõjaraudsete seaduste järele, milles omale wõitu tahame kindlustada.

Kui juba wormilisi wastaolusid otsida, siis mõistagi kõigeenne seda walge terrori juurest, mis nende klasside tööriist on, kes endid kristlasteks loewad, idealistlikult mõttetarkust kaitsewad ja kindlaste usuwad et isik (nende eneste) on enese otstarbe. Mis meisse puudub, siis ei teinud meie kunagi kantiaanlise-papiliku, wegetariaanlise „inimese elu pühalikkuse“ lobiga tegemist. Opositioonist olime meie rewolutsionäärid ja jäime selleks ka walitusewõimu juures. Et isikut pühaks

teha, waja ühistondline ford, mis teda risti lööb, ära äwitada. Seda ülesannet võib täita ainult raua ja weregawabadusega.

On weel walge ja punase terrori wahel wahet, mida praegune Kautsky ei tunnista, millel aga marxisti filmis otsustaw tähtsus on. Walge terror on ajalooliselt-reaktsioonilise klassi tööriist. Kui meie kodanlise riigi surweabinõude jõuetust proletariaadi wasta paljastamine, ei eitanud meie kunagi, et walitsewad klassid wõiwad kinniwõtmistega ja mahalaskmistega teatud tingimistes fofiaalsete rewolutsiooni arenemist takistada. Aga me olime kindlad et teda seisama panna neil korda ei lähe. Meie toetamise endid selle peale et proletariaat on ajalooliselt tärfaw klass ja et kodanline ühistond ei wõi ilma proletariaadijõudude suurendamata areneda. Praegusel ajajärgul on kodanlus langew klass. Mitte ainult et ta enam saadustewalmistamises tarwiliku osa ei mängi, waid oma imperialistlike omandamisewiisidega lahutab ta ilma majapidamise ja inimesesoo kultuura ära. Kodanluse ajaloolik sihtus on aga üllisuur. Ta oiab kinni ega taha lahutada. Sellega ähwardab ta terwet ühistonda enesega kuristiku kaasa tõmmata. Seda tuleb lahti kangutada, maha raiuda. Punane terror on tööriist, mida ukatuselemääratud klassi wasta tarwitatakse, kui ta ukka minna ei taha. Kui walge terror proletariaadi ajaloolist tõusmist ainult pikendada võib, siis kodanluse ukkaminekut kiirendab punane terror. Riirustamisel — ajawõitmisel — on teatud ajajärgudel otsustaw tähtsus. Ilma punase terrorita oleks Wene ja wäljamaa kodanlus üheskoos rewolutsioonituleku kauaks ajaks Euroopas ära kagistanud. Peab pime olema kui seda ei näe, ehk wõltsija et seda eitada.

Kes nõukogudesisteemi olemasolemise juures rewolutsioonilist ajaloolist tähtsust tunnustab, see peab ka punast terrori eaks kiitma. Aga Kautsky, kes kommunismuse ja terrorismuse wasta terwed mäed paberid täis kirjutanud, on oma raamatu lõpul sunnitud selle tõeasjaga leppima ja tunnustama, et Wenemaa nõukogudes wõim nuiid ilmarewolutsioonis tähtsamat tegurit esitab. „Kuidas ka enamliste teguwõidse peale ei waata,“ kirjutab ta, „see tõesti et proletaarline walitus

suures riigis mitte ainult walitsuse oma kätte ei saanud, waid seda juba kaks aastat kuni praeguse ajani kõige suuremate raskuste juures oma käes peab, see tõeafi suurendab jõutunnet kõigi maade töölises. Täielise üleilmilise rewolutsiooni kasuks on enamlased suure töö ära teinud". . . (lk 153.) See teadaandmine paneb imestama nagu kõige suurem ootamatus, — nagu ajalootõe tunnistamine fealtpoolt, kust seda enam ei oota. Enamlased tegid suure ajaloolise töö ära kaks aastat ühendatud kapitalistilisele ilmale wasta pannes. Aga enamlased ei pidanud wasta mitte ainult ideega, waid ka mõegaga. Rautsky tunnistamine on punase terrori wiisiga nõusolemine ja ühes sellega kõige kurjem tema oma arwustusepittuse ukkamõistmine.

S õ j a m õ j u .

Rewolutsioonilise wõitluse äärmiselt werise iseloomu ühte põhjust näeb Rautsky sõjas, tema elufombeid rikkus mõjus. Seda mõju kõigi siit järgnewate tagajärgedega wõis juba ennemalt ette näha, umbes sel ajajärgul kui Rautsky ei teadnud, kas sõjakrediitide poolt wõiwasta ääletada.

„Imperialismus kiskus wägiwaldselt ühiskonna tafakaalust wälja“, kirjutawine meie wiie aasta eest Saksa raamatus „Sõda ja imperialismus“. Ta lõhkus paisud, millega sotsialdemokraatia proletariaadi rewolutsioonilist energiawoolu tagasi oidis ja juhtis selle woolu oma kallaste wabele. See imesuur ajalooline katse, mis ühe oobiga sotsialistilisel Internatsionaalil selgroo katti lõi, sisaldab enefes fellsamal ajal kodanlise ühiskonna enefe furmaädaohtu. Wamer on tööliste käest ära wõetud ja mõel asemel antud. Tööline, kes käsiti ja jalusti kapitalistilise majapidamise mehaanikaga seotud, tõmmatakse korraga sellest ümbruskonnast wälja ja õpetatakse kollektiivi sihtisi kõrgemaks pidama kui kodumõnusus ja ifegi elu.

„Tema enefe loodud sõjariistad käes, pannaakse tööline niisugusesse seisukorda, kus poliitikaline riigifaatus ofekohe temast oleneb. Reed, kes arilikul ajal teda rõhusid ja põlgasid, meelitawad ja ofiwad nüüd teda. Sellsamal ajal sõbrus-

tab ta nendesamade suurtiikfidega, mis Lasjalle ütelse järele konstitutsiooni üks osa on. Ta käib üle riigipiiride, wõtab osa wägiwaldsetest rewolutsioonidest, tema löökide all käiwad linnad käest kätte. Suhtuwad muudatused, milletaolisi wiimane põlw ei ole näinud.“

„Kuigi esimise järgu töölistele teoorialiselt teada oli et jõud on õiguse ema, siis oli nende poliitikaline mõtlemisewiis ifkagi possibilismusega („wõimalusega“) ja kodanlise legaalsuse kohase fiseseadmise waimuga läbi imunud. Nüüd õpib töölisteklass tegelikult seda legaalsust wihkama ja wägiwaldselt lõhkuda. Tema ingeelu staatlised filmapilgud annawad dinaamlistele maad. Rasked suurtiikfid panewad teda mõtlema et selforral, kui tafistusest mõõda ei pääse, jääb wõimalus teda lõhkuda. Kõik täieealised meesterahwad käiwad sellest oma sotsiaalse realismuse poolest kohutawast sõjakoolist läbi, mis uue inimese tüüpuse loob.“

„Kõigi kodanlise ühiskonna normide kohal — kus tema õigus, sõlblus ja usi — kerfib ülles raudne puuduseruufikas. „Puudus ei tunne seadust“, ütles Saksa kantsler (4. augustil 1914. a.). Isewalitsejad tulewad turuplatfile, et turunaiste sõnadega üksteist wales süüidistada; walitsused tallawad pidulikult oma tunnistatud kohustusi ja rahwusline kirik needib oma Island-Sumala, nagu sunnitöölise, rahwuslise suurtiiki külge. Kas ei ole käega katjutaw, et need tingimised peawad töölisteklassi oftimistesfe sügawa muudatuse tooma, legaalsuse kunstunest, millesse poliitikaline seisaküajajärk teda pani, põhjalikult parandades? Jõutad klassid peawad warsti sellest — oma irmuks — aru saama. Proletariaat, kes sõjakooli läbi käinud, tarwitab esimise tõhise tõkke juures jõudu. „Puudus ei tunne seadust!“ ütleb ta neile näkku, kes kodanlise legaalsuse seadusega piitab teda tafistada. Aga kole majandusline puudus, mis selle sõja ajal ja ifeäranis pärast tema lõpetamist walitsema aktab, tõutab rahwaulgad mitmeid ja mitmeid seadusi tallama“ (lk 56—57).

Kõik see on wastawaidlemata. Kuid sellele on waja juure lifada et sõda ei awaldanud wähem mõju walitsewateklasside ingeelu peale: mida rohkem rahwas nõudis, seda wähem kodanlus andis.

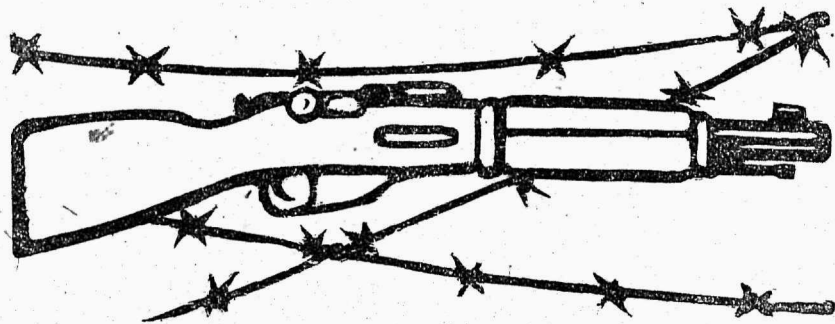
Rahua ajal kindlustasid kapitalistid oma uuisid palgatöö „rahulise“ riisumiseega. Sõja ajal üleslugemata inimeste elude ävitamisega teenisid nad neidsamu uuisid. See andis nende peremeheliku iseteadwusele „napoleonliku“ joone. Kapitalistid saatsid sõja kestwusel sõe, raudtee ja teiste kasude pärast mitu miljoni omatõugu ja asumaa orja surma suhu.

Sõja wältsusel ilmusid suur-, kesk- ja wäikekodanluse keskest sajad tuhanded ohwiterid, elukutselised sõjamehed, inimesed, kelle iseloom sõjakarastuse saanud ja igast wälispoolsest tagasioidlikkusest wabanenud, — wäljaõppinud taplajad, kes enese wäljaõpetawa kodanluse eesõigustatud seisukorda walmis olid karmusega kaitsma, mis omamoodi wägi-tegu on.

Rewolutsioon oleks inimlikum olnud, kui proletariaadil oleks wõimalus olnud „terwest sellest bandedest ennast wabaks osta“, nagu kunagi Marx ütles. Kuid kapitalism pani sõja ajal tööliste peale liig ränga wõlakoorma ja õenestab liig sügawalt ära walmistusepinna, et niisugusest wabaksostmisest tõsiselt oleks wõinud rääkida, millejuures kodanlus wäikides oleks pöörega leppinud. Rahwaulgad kaotasid liig palju werd, kannatasid liiga, jäid karmiks, et niisugust otsust wasta wõtta, mis majandusliselt nenede jõust üle käis.

Siia juure tulewad teised tingimised, mis sellesamas sähis talitawad. Wõidetud maade kodanlus on kaotusest wihane, mille eest wastutuse ta walmis on alamkõhi peale liikkama, tööliste ja talupoegade peale, kes „suurt rahwuslikku sõda“ wõidurikka lõpuni ei suutnud wiia. Sellest seisukohast on wäga õpetlikud need wõrdlemata alatud seletused, mis Ludendorff rahwusliku komisjonile andis. Ludendorffi bandedel põleb tung wäliste alanduste eest proletariaadi wewega kätte maksta. Mis wõidumaade kodanlusesse puudub, siis on tema täis kõrkust ja walmis oma sotsiaalset seisukorda enam kui kunagi kaitsma nende metsikute abinõudega, mis talle wõidu andsid. Meie nägime et rahwuswaheline kodanlus ei osanud omawaheline ilma sõja ja äwituseta saagijagamist korraldada. Kas wõib tema üleilmsel saagist ilma lahinguta lahti ütelda? Wiimased wiieaasta nähtused ei jäta siin midagi kahelda: kui juba ennemalt utopistlik oli oodata, et jõukate klasside eksproprieerimine — „demokraatia“ tõttu — ilma tähelepanemata, wigategemata, wastaakkamisteta, sõjariistus kokkupõrkamisteta, kontrrewolutsiooni katseteta ja karmi mahasurmisteta mööda läheb, siis suurendab imperialistlikult sõjast pärandatud olukord kahe- ja kolmekordselt kodu-sõja ja proletariaadidiktatuura pinewust.

L. Troski.

Revolutsiooni majanduslised tagatised.

Kolmeaastase wiisa wõitlemise ja tosinawõrd wastaste purustamise wõi tagasitõrjumise järele seisab nõukogude Wenemaa igatahes kindlamalt jalul kui kunagi waremalt; wiimaste päewade sündmused — rahulepingute tegemine — tõendawad et nüüd wähemalt üks osa „liitriidest“ sunnitud on oma ambad Wenemaa küljest lahti lastma, teine osa aga liig jõuetu on omapead Wenemaa purustamise ja tsaaririigi uueste ülesehitamise peale tõsiselt mõtlema.

Uga oolimata sellest, et proletariaadi suurest wõidurikkast revolutsioonist juba kolm aastat on mööda läinud, ja kolm aastat nüüdse arenemisekiiruse juures piff aeg on, seisab Wenemaa ikka veel nõukoguderügina üffi waenlaste rõngas. Raks katset Läänes: Baieri ja Ungari nõukogudewabariigid, olid nagu enneaegsed kewadelillekesed, mis ümbritsema tagurkuse wõkülmade käes närtisid. Seesmiselt osalt veel sotsiaaläraandlikkuse pehmele rabapinnale rajatud, wälispidi liig kitsad ja kaaswõitlejatest eraldatud, pidid nad langema, ja nende langemine oli raste wõitlewale töolisteklassile: nende ajalugu näitas käegakatsutawalt, mida töolisteklassil kodanluse wõidu puhul oodata on.

Kolm aastat on ühiskondlises arenemises mahajäänud Wenemaa — nõukogude riik, ja ikka veel ei ole ükski kapitalistlikelt kaugemale edenenuid Lääne suurriik Wenemaa jälgile astunud. Kas ei ole ikkagi Wenemaa mitte enneaegne katsekall, liig warane dieke, mis wiimaks ometi närtimisela ja surmale on mõistetud, kuna nähtawaste isegi Lääne-Groopa riigid veel sotsialistlikuks revolutsiooniks ei ole walminud? Kas ei tule siisgi ühiskonnal veel mõni kapitaliline arenemisejärg läbi elada, ennegu ta põhjalikule pöorele on walminud! Mis kindlustab meile selle tõenduse, et

meie ometi suure ühiskondlise pöore ajajärku oleme jõudnud? Et ka Lääne-Groopas kapitalistlike korra uueste ülesehitamine enam wõimalik ei ole?

Meie peame nende küsimuste peale, mis nende rinnas, kelle jalad veel külalt sügawasse ühiskonnaküsimuste põhja ei ulata, teiste maade revolutsiooni „kaudsjäämise“ tagajärjel uies kerkiwad, rahuldawa wastuse leidma, wõi muidu „ufume ja loodame“ ainult, mis igatahes karwawäart kindlam ei ole kui wähemlaste lootus, et revolutsiooni veel „karta“ ei ole, wähemalt niipea veel mitte.

*

Ühiskondline kord rajaneb teatawaste majanduslikele wundamendile, mille nurgakiwideks omakorda walmistamise wiis, ja walmistamise wiisi algoluseks walmistawad jõud on. Siit tuleb meil algada, kui küsimuse käesolewa ühiskondlise kriisi iseloomu kohta uies seame. Misjuguft pilti pakub meile majandusline seisuford Läänes, misjuguftid oosih-tisi wõime ta arenemises jälgida?

Kuiwõrd lahtu lääneriikide seisuford iiksteijest ka läheb, tähelpandaw on, et nende majandusline järg ometi ühiseid iseloomujooni awaldab. Prantsusmaa kurnab ja imeb Saksamaad nagu suur werekaan, Saksamaa kiwisüte, wedurite, töömasinate, obuste, kulla, laewade jne abil oma majanduslist seisuforda jäädwustada ja ennaft wõistlejate reas etteotsa upitada püüdes. Saksamaa igistab nagu suur käsn pressi all, mida ikka koomale ja koomale keeratakse ja mis igistajast alalist uut elujõuwedelikku wälja surub. Inglismaa oli nagu suur ilmawabriik, kus elujõu algainet, kiwisütt, küllalist endale tarwitada sai ja teistelegi anda jattus. Ühest otsast imes ta afumaade tooresaineid sisse, teisest kihu-

tas walimisfaadusi ilmaturule. Ja kõike seda korraldas ning walitses Londoni „City“, Inglise kapitaliwürstide kildfond. Itaalia oma tööstusega olenes ja oleneb tänapäewani Inglise kiwisõest: see on ta tööstuse elusoon, ilma selleta on ta majandusliselt pankrotis.

Kui mitmetaoline põhikiri isegi suuremate riikide juures, rääkimata vähemastest, kus üleilmdise „rippuwuse“ põhilauale kohalikud olud igajuguseid kirju on põiminud! Ja kui üheksuust kajab kõikidel kaebtus: majandusline elu on korraast ära, nii korraast ära et ikkikult seda enam parandada ega korraldada ei suudetud, waid selleks Brüsselis rahwastewaheline konverents kokku kutsuti, kes pidi aru pidama ja abinõusi otsima, kuidas võimalik oleks roobastest välja sattunud majandusewankrit jälle teele upitada.

Braegu, kus neid ridasid kirjutan, ei ole siin Brüsseli konverentsi töö saadusi weel teada, ega saa neid sellepärast igakülgselt innata; aga juba selle konverentsi kokkukutsumise fakt ise kõneleb wäga selget keelt sellest umbkõtest, kuhu kapitalism on jooksnud, ja kust teda ka kõige targemate kodanliste sortsimooride retseptid ei suuda päästa. Brüsseli konverentsil wõib siuliselt ainult üks mõte olla: mõnda kawalat plaani välja aidada, kuidas senised suurröwifikud oma pugu teiste, vähemate wendade arwel weel enam wõiksid pingutada. Kõik need ilusad sõnad ja kõned laenuasjanduse ja teiste majandusliste korralduste rahwastewahelisest ulatusest sibiwad aimuiksi selle eesmärgi poole. Brüsseli ja ta järeltulijad peawad majandusliselt seda täien-dama ja lõpetama, mis „rahwasteliidus“ poliitikalitselt nurja läks: suurröwifikute-trusti üleilmliit walitsust. Et nad seda illesannet teostada ei suuda, tõendab juba see wiis, kuidas üks ja teine kapitalistidekildfond Brüsselile ette walmitas: Ühisriikide suur-aikalad, kes ligemas tulewikus suuri wõitlusi maailma ülemwalitsuse kätteiskumiseks ette walmitawad, ei leidnud loomulikult mingit tarbet olewat oma käsi wõistlejate kawatsuste ja lepingutega siduda. Prantsusmaa oidis ennaft niisamati ettewaatlilikult eemale — tema ainuke elusoon ja kinnituseankur on . . . Saksamaa rööwi-

mine; sellepärast oli ta wäga umbusklik Inglismaa wasta, kelle majandusetead-lased (nagu muuseas tutaw Keynes) kindlalt ja põhjendatult näitafid, et Euroopa majandusliit terwendamist ainult siis loota on, kui Versailles rööwlepingule kriips peale tõmmatakse ja Saksamaale eluwõimalus antakse. Aga mis Saksamaale rohuks, see on Prantsusmaale mürgiks, sellepärast wastapõrkamine siin arusaadaw. Ja kui Brüsseli ning ta järeltulijate kohta midagi kindlaste wõib ette ütelda, siis seda et neil majandusline korralduse alal niisamafugune tagajärg tuleb kui aalemuksal „rahwasteliidul“ poliitikalise trusteerimise alal: mitte tafasemaks ei tee nad majanduslike wõitluse wastaolusi suurröwifikute perekoerte wahel, waid weel terawamaks ajawad nad need wahekorrad. Seft selles imperialismuse üks peajoonestest seisabgi, et ta rahwastewahelisi küsimusi majanduslisel alal ainult fiisikalise jõuga, sõjaga suudab lahendada. Niisama wähe kui isemises wõistluses kokkuleppimise teel tülküsimusi otsustati, niisama wõi weel wähem on see rahwastewahelises ulatuses võimalik. Siin tihenewad majanduslised uid poliitikalisteks, ja poliitika ultima ratio — wiimane tarkus wõi abinõu — on sõjariist . . .

*

Loome mõned näitused ja tõendused eespool nimetatud üleilmdiste põhijoonte kohta, niüasti üksikute maade kohta kui ka kapitalistlike maade kohta üleilmdiselt. Algame wõidurikka Inglismaaga, keda Euroopas ainukeseks tõsiseks kapitalistlikes suurröwimiks tuleb pidada.

Londoni majanduslises nädalalehes „The Economist“ (11. sept. f. a.) leiame uuitawa kokkuwõtte wäärtpaberite langemise üle. Kokkuwõtte käsitab 387 ettewõtte (wõi riigi) paberisi, mille wäärtus 1907. a. kokku 3.843 miljoni naelsterlingi oli. Seftsaadik on nende wäärtus järgmiselt muutunud:

	milj. n.st.	%
20. jaan. 1907 . . .	3.843 . . .	100
18. detf. 1913 . . .	3.341 . . .	87
20. apr. 1918 . . .	2.572 . . .	67
19. now. 1918 . . .	2.822 . . .	74
19. juul. 1920 . . .	2.395 . . .	63

Sõja jooksul langes paberite väärtus kõige madalamale 1918. a. aprillis, kus Inglismaa seisukord sõjaväljal väga täbar oli. Sõjariistaderahu tegemisel 1918. a. novembris kehtis ind võidu- saagi lootusel tuntawalt, aga ei ulatanud siiski sõjaeelse seisukorra ligidalegi. Seft- ajast peale algab aga uus langemine, mis alaliselt edasi kestab ja paberite

väärtuse madalamale on surunud, kui see isegi kõige raskematel sõjapäewadei oli.

Uwitaw on selle juures tähele panna, et ka kindlaid profsentisi kindwate ja igapidi nähtawaste kindlustatud (riikliste ja omawalitsuste) paberite väärtused endisel kõrgusel ei ole püsinud, nagu järgneuw tabel näitab:

18. 12. 13. 19. 11. 18. 19. 7. 20.

Ingl. ja India (riikl.) paberid . . .	100	86	70
Inglise aktsiaseltside " . . .	100	84	71
Inglise asum. riikl. " . . .	100	93	86
Ujum. ja wäljam. aktsias. " . . .	100	84	71
wäljamaa riikide " . . .	100	74	52

Tähendatud kokkuwõtte ei lausu selle juures sõnakestgi Inglise rahakursi langemisest. See on aga wõtija riigi kohta õige tuntaw. New Yorgi börsel noteeriti 18. sept. („Times“, 20. sept.) 1 Ingl. naelsterling 3 doll. 53—54 centi, kuna kulla järele — pari — 1 nfr. 4 d. 86 c. on. Tähendab et Inglise raha Ameerika turul, mis enam-wähem kindlaks on jäänud, 27—28% on langenud. Seda langemist ka wäärtpaberite juures arwesse wõttes leiame wiimaste inna weelgi märksalt madalama olewat kui eeltoodud tabelid näitawad.

Tähendame kohe juure, et see nähtus mitte ainult Inglismaa kohta maksew ei ole, waid ka Ameerika kohta, keda sõjast ainult wõitu arwati saawat. Nii

on iljuti üks parem rahaasjanduse tund- jatest Ühisriikides, senator Owen, sele- tanud („Rote Fahne“, 5. okt.): Amee- rikas ei saa kogufondlised omawalitsused enam oma paberitest rahaturul lahti, olgugi et need paberid ästi kindlustatud on, ja Ameerika sõjalaenu-paberite oma- niisid peawad sellega rehendamata, et nad 10—15% nende paberite pealt kaotawad, kuigi need kõige kindlamad laenu- paberid terwes ilmas on . . .

Kui seda juba „toore puuga“ sünnib, siis wõib arwata, mis sugune seisukord „kuiwas puus“ — wõidetud riikides — walitseb. Toome selleks paar arwu nende maade rahakursist (18. sept.), kui ka era- pooletuult ja wõitjailt mailt:

Berliinis	1 nfr. =	232—244	marka,	algwäärtus	20,43	mf.
Wienis	" "	= 770—800	krooni,	"	24,02	frn.
Parisis	" "	= 52—52 ¹ / ₂	franki,	"	25,22 ¹ / ₂	fr.
Itaalias	" "	= 80—81 ¹ / ₂	liiret,	"	25,22 ¹ / ₂	lr.
Buarestis	" "	= 170—180	leud,	"	25,22 ¹ / ₂	ld.
Kopenhaagen.	" "	= 25—25 ³ / ₄	krooni,	"	18,159	kr.
Warsawis	" "	= 825—850	marka,	"	20,43	mf.

Rahaturule enam-wähem wastaw on seisukord teistel majanduslistel aladel. Ka see käib niistäsi wõitjate kui wõi- detud maade kohta. Juba käesolewa aasta algul kujutas Inglise majanduse- teadlane John Keynes oma raamatus „Rahu majanduslised tagajärjed“ väga tumeda pildi rahwaste majandus- elust ja ettenähtawatest tagajärgedest. Seisukorda innates tähendas ta kolme

filmapiistwa põhijoone peale käesolewa aja majanduslises elus: esiteks Groopa riikide valmistustegewuse (töowiljakuse) täielik langemine; teiseks weoasjanduse ja kaubawahetuse kokkulangemine, ja kol- mandaks Groopa wõimetus oma arilikka tarbeaineid wäljastpoolt osta. Selle seisu- korra tagajärjeks näeb Keynes ühiskond- list rewolutsiooni, kui walitsewad kihid senisest poliitikast ei lahku.

Reynesi wasta, kes eestkätt Versailles „rahulepingut“ uffa mõistis, tõusis algul liitriikides päratu pahameeletorm, aga tõe asjad, mida Reynes walusalt puudutas, on tagasi järele ometi nii wõiteisti, tahes ehk tahtmata õigeks tunnistatud. Brantfuse esitaja ja abiesimees Briisfeli konwerentfil, Cellier, tunnistas selle kongressi eel awalikult: aigus, mida maailm praegu põeb, on sedawõrt tõfine, et wõimata oleks teda kahe nädalaga terweks arstida. „Berliner Tageblatti“ erikaastöeline dr Pinner kirjutab samase kongressi puhul (B. T. 18. sept.): Euroopa majanduslised olud on sedawõrt lagunenud ja purunenud, et ainult äärmine ja kõige ausameelsem rahwaste ühistunne — ja seegi „ehk wahahest“ — üleüldise kofkulangemise eest päästa jaksab. . . Sellsamal seisukohal seisis New Yorgi „National City panga“ (Rockefelleri äri) direktor Banderlip, üks kapitalistlike ilma parematest rahaasjanduse ja majanduse tundjatest üleüldise, kes juba 1919. a. kewadel ja suwel suurte kawatsustega esines, mille järele wõitjad maad ennaftohwerdawalt wõidetulele pidid appi astuma nende seisukorda parandama. . . Kawatsused, mis Banderlipilt ta koha wõtsid. —

Mööda ei pääse selle seisukorra tunnistamisest ka need wanameelsed ringkonnad, kes igafugusest lagunemise nähtusest ja rahutuse põhjustest kõige parema meelega mööda üllisid. Nii kirjutab Londoni „Times“ (20. sept.) juhtkirjas „Wäljawaade indade kohta“ kaubanduse ja tööstuse seisukorrast: Obeda inna langemine, mis kauge-ida ostujõudu märksalt vähendas, on põhjuseks, et piirwilla-kaupa wäljamaale vähem nõutakse, kuna sisemaal nõudmine on wähenenud, sest et turg kaupasi wasta ei suuda wõtta. Jalandõude-, pesu-, trikootööstuses on juba mõnda aega lühendatud ajaga töötatud, ja willatööstuses ei ole kuude kaupa enam uusi tellimisi tulnud. Mootoritööstuses, mis aasta tagasi aruldast õitseega elas, on nüüd kõige sügawam seisak, ja tulewik ei paku pea mingisugust lootusefädet. . .

„Times“ kirjutab edasi: Tagurpidimine tööstuses järgnes aruldaselt õitsewale tegewusele nii kiireste, et see paljud üllatas. Nad ei pannud tähele

aiglast puna tööstuse palgil läinud aasta sügisel. Glaw tegewus ei lastnud siis palawikulist seisukorda wälja paista. Aasta eest wõistlefid sise- ja wäljamaa kaubaostjad ja pakkufid kuulmata inda, mis iganes kiisiti. Mannermaa ostjad tulid, . . . aga raha, mis nad tõid ei esitanud mitte wärtust, waid wõlga. —

Teine Londoni leht, wabameelne „Nation“ wõtab päewakorral olewad rasked küsimised kuue punkti all kokku: elutarbete kallidus, wahetorda kapitali ja töö wahel, rahwaja seisukorra uueste jaluleseadmine ja sõjaaegsete seaduste kõrwaldamine, korteritepuudus, küttepuudus ja läbikäimise- (weo-) abinõude kofkuwarisemine.

Wõrdleme sellega kohe, mis wanameelse „Timesi“ kirjasaatja Ameerikaft sealsete olude kohta teatab. Presidendiwalimiste ettewalmistustest jutustades kõneleb kirjasaatja rahwaulkade rahutusest: Kõneldakse et sõjale järgnew ullustuse ja kõrgete indade ajajärk lõpule jõudwat. Rahwaulgad aga ei märka sellest muutusest midagi. Kõigi tähtsamate tarbeainete innad — wäljaarwatud riided — roniwad aina pikkamisi kõrge- male, ja elu on ikkagi nii roobastest wälja wisatud nagu ta seda kunagi waremalt ei ole olnud. Tööliste keskel on rahutus suur. Streikisid tuleb ühtelugu siin ja seal ette. . . Sütepuudus ei ole ainuke põhjus, mis walija meele apuks teeb. Wäga rasket peawalu teeb talle korteriküsimus, nagu meilgi Inglismaal. Tööliste rahutused ja weoasjanduse (raudteede) kofkuwarisemine on eestkätt need põhjused, mis majaanikka pööraseid indasi lasewad nõuda. Raudteed loodawad oma seisukorda sellega parandada, et neile lubati weoindasi tõsta, aga parandamine ei lähe ikkagi ruttu, kuna majapidaja selles aga kohe oma rahakoti pearahamaksu suurenemist tunneb. . . Töölisel saawad aru, et walitus vähemalgi mõedul ei täida neid uuendustelubadusi, mis tasuks selle eest töötati, et tööline sõjawankri oma turjale wõttis. —

„Berl. Tageblatti“ erikirjasaatja Briisfeli konwerentfist kirjutab muuseas: „Paljugi, mis ainult möödaminew ädaohk paistis olewat, on kroonikaliseks

(kestwaks) töbeks wälja kujunenud, mõnigi nähtus, millele suurt tähtsust ei antud, on ometi sügaw aigusetundemärk olnud. Kes oleks uskunud et paberiraha laine- tus nii kaua edasi kestab, nagu seda näeme? Kes oleks julenud ette kuulutada elufalliduse kaswanist terwes Euroopas? Niisama nälja walitsust idapool Reini jõge? Ja rahaturgi meeletut wajumist ning kõige seda wiltsust, mis sellega ühenduses? Kõige pahem aga on, et aige waheajal niiwõrt nõrgaks on jäänud, et ta raskest operatsiooni enam wälja ei kannata. See käib iseäranis Saksamaa ja Austria, aga lõpuks ka kõigi teiste maade kohta...

Niisugused on otskohesed ja selged tunnustused seisukorra äärmisest ädaoht- likkusest kõigilt tähsamatelt Euroopamailt ja Ameerika Ühisriikidest, ja kõlawad ühtewiisi meelteilwalt niiaüsti wana- kui wabameelse kodanluse wultelt. Sedasama kinnitawad ka ärilised ringkonnad wäl- jastpoolt. Nii loeme New Zealandi (Uue Meremaa) (walitsuse) panga üleilbise aastakoosoleku aruandest („The Econo- mist“, 11. sept.): Euroopa on raskelt wõlgades, maksud on kõrged ja rõhuwad, tarbeaineid on wähe ja nende innad kõrged, nälg wiib miljonid aua poole. Seisukord on wälja kannatamata, ja wõi- mata et ta kauem nõnda edasi wältaks.

Sifaks nende piltide juure, mis just kõige wõimsamaid ja rikkamaid, tööstuses ja kaubanduses kõige kõrgemale järjele jõudnud maid puuditatsid, toome ainult paar liihitelt märkust kaugemast ilma- nurkadest, kus sõda arwatawaste ainult majanduslist „õnnistust“ oleks pidanud tooma.

„Berliner Tageblatt'ile“ kirjutatakse Buenos Ayres'ist, Argentiinast, 14. aug.: „Elufallidus on Argentiinas wiimaste kuude joosul üpete wiisi tõusnud. Sise- miste rahutuste wõimalust salata tähen- daks niiaid pead liiwasse peita. Põhjuseks on elufallidus... Iseloomustawad on rahutuse awalbuse tundemärgid. Näitu- seks asutab üks Santa Fe suurwari omale lendawa politseisalgale, et ädaohu wasta walmis olla. Teisal kutsuwad tööliste- ühised töölisi üles endid tulewa rewo- lutsoonilise üleilbise streigi puhuks sõja- riistu panema. Chaco maakonnas tormab 500-meheline sõjariistus jalk

mõisa kallale, kus neil 28-mehelise san- darmitefsalgaga ja appisaadetud sõjawäe- ofaga päris lahinguid tuleb pidada...

Ja seda kirjutatakse maalt, mis kõige tarwikumata toiduainet, wilja, määratul arwul wälja weab, kus möödalainud aastal maisi... kütteaineks tarwitati, õigem raifati, sest et teda kellegile miia ei saadud! — Kui ligidal ühiskond- lise rewolutsioonipisse kargatused wõiwad olla, wähemalt kardetakse olewat, näitab kirjasaatja tõendus, et kõrgetele sõjawäejuhatajatele puhkeluba ei olewat antud — et nad rahutuste puhul kõhe käepärast oleksid wõitlust juhtima.

Teisest ilmaserwast, Jaapanist, tõiwad ajalehed mõni nädal tagasi teateid suur- test rahutustest, mis muuseas riigi pea- limas Tokios maad wõtnud. Kuigi need oma alguse otskohes poliitikalistest küsi- mustest olid saanud, oli kaugemaks põh- jaks ilfagi raste majandusline seisukord, seefama elufalliduse tõus, seefama mee- letu spekulatsioon kõigi tarbe-, iseäranis toiduainetega, seefama kõikuwus tööstuses ja surmatuterpallid liihitese peadpõõrita- wa õitseaja järel. Ja see tööstuse lagu- nemine wältab edasi. Tokio leht „Koku- min Shimbun“ teatab 17. sept. Osakaft, et seal 700 kiutööstuse ettewõtet oma ukfjed kinni pannud, mille tagajärjel 50 000 töölisi tööta jäänud. Põhjuseks — tööstusekriis. Sealtfamast Tokioft teatatakse 15. sept., et walitsus siiditöös- tuse elusoidmiseks 50 miljoni jen'i luba- nud; peale selle otjustanud walitsus kõif pankrotti jääwate siiditööstuse ettewõtete aktfiad ära osta... Jällegi, et seda Jaapa- nile nii tähtsat tööstusearu kriisise aja- järgust üle aidata.

Saagu neist näitustest, mis juba küll- lalt selgelt kõnelewad et meil tegemist on üleilmse majanduslise kitsikufega. Weel enam: nad kõnelewad et praegune kitsikus üleilbifelt kroonikaline, pikaline, kestew nähtus on. Üihiteseks ajaks löi pärast sõda siin ja seal majandusline tõusuaeg lõkfeid, näis, nagu tuleks see suurepäraline õitseage, mida sõja jälgil igalpool oodati ja mis ka tõepoolest oleks tulema pidanud, kui kapitalistline kord edasi roobastesse oleks jäänud. Kõif maad olid tarbeainete walmistamiseabi- nõude poolest armetu waefeks jäänud, tooresainete tagawarad olid täieste otja

lõppenud. Siin awanes kapitalismusele, ärile tegewuseala, nagu seda ennem ajaloo sialgi ei ole nähtud.

Seda tundsid kapitalistid, ja sellepärast jooksid nad õhinal kallale, kui sõda lõppes. Meie nägime eespool, kuidas ilma sõja raugemisel wäärtpaberite innad tõusid; see sündis äritegewuse tõusu ootel. Aga see oli õletuli kõige tõsisemal mõttel; see oli palawikuärwus, aiglane, frampline liigutus, mis loomulikult kiireste pidi waibuma ja pikalifele rastele lagunemisele maad andma. Sest kapitalistiline kord ei olnud mitte enam ainult aige, nagu nii mõndagi lorida endistes kiihtustes, kust ta alati me suure, ifka kõrgema tõusulainega wälja oli tulnud, waid ilma sõda oli teda wiimase jõuni pingutanud, oli ta surmawoodile wisanud, kus ainult juttu wõib olla palawikulisest rabelemisest, mitte aga enam tõsisest paranemisest.

Milles seisawad selle tõbe põhjused? Kas ei ole nad siiski möödaminewad, kas ei wõi kapitalistiline kord ometi weel aigewoodist tõusta? Kapitalistilised allikad tungiwad ainult arwaste tõbe tõsiste juurte ligidale, nad jääwad enamiste, nagu nurgaaarstid kunagi, tõbe wäliste nähtuste juure peatama ja loodawad nende mahasurumise wõi kõrwaldamisega tõbest endast wõitu saada. See on niisamajugune nähtus, nagu igapäewases arstiteaduses palawiku mahasurumine, lootes et sellega ka aigus kaob, kuna tõepoolest palawik ainult organismuse wõitlust aiguse põhjuste wasta kujutab ja seega paranemise tundemärk on. Seda sifemist wõitlust tuleb ainult korraldada, äärmuste eest oida, mitte aga mahasuruda.

Celmistes näitustes ja arwamistes käesolewa kriifise kohta jõudis kõige lähemale ta põhjuste juure „Times“ oma jeketuses, et raha, mis kaupade ostjad tõid, mitte wäärtust ei sisaldanud, waid wõlga.

Tõepoolest; maailm elab ainult tarbeainetest, mis kapitalistilises ilma korras kaupade kuu omandawad, kaupadena turule tulewad ja seal oma sifulist w ä r t u s t mööda teiste kaupade wasta ümber wahetatakse, mispärast ärilmas kõiki toores- ja tarbeaineid, walmistamis-abinõusi jne üleilbiselt wäärtusteks

nimetatakse. Kapitalistilise korra elusoon ja põhiallik seisib selles, et walmistamisel ostetud tööjõudu tarwitati, mille suur wiljakus (tehnikaline edu) wõimaluse andis selle kauba, s. o. tööjõu eest täitinda wälja maksta, see tähendab tööjõudu ennaft ülewal pidada ja tarwilikul määral juure kaswatada, ning walmistatud töowiljast weel üle selle suurt osa sellele jätta, kes tööjõudu ostab ja tarwitab. See ülejäänud töösaadus ongi see lisawäärtus, millest kõik kasu kapitalistilises ilmas tuleb, olgu see tööstuses, kaubanduses, maaomanduse juures, wõi lihtsast koikukogutud kopikaid „õnne“ panmes. Lisawäärtus on kapitalismuse eluõhk. Rahal, mis üteldakse kõik rattab käima panewat, on see liigutaw jõud ainult siis, kui ta tööga loodud wäärtuste peal põhjeneb, seda wäärtust esitab. Muudu jääb ta ainult paberilpafaks. Nagu „Times“ tähendab, on nüüd seisukord sijnamaale jõudnud, kus raha mitte enam wäärtust ei esita, waid wõlga.

See, tähendab et kapitalismuse, kapitalistiline iihiskond enam selmõedul wäärtust walmistada ei jaska nagu kapitali olemasolemine nõuab, misläbi kapitalismuse wankuma affab. Sellesse seisukorda paiskas teda ilma sõda oma arutu jõupingutusega. Sõja tarbed olid sedawõrt suured ja rasked, et eraettewõtted, mis seni rahwaste majandusliffi nõudeid täitnud, nendega enam toime ei saanud. Ka siin oli jõudude koondamist ja äärmist pingutust waja, ja sellega wõis ainult kodanilise ilma kessjõukoon- dus — riigiwõim — toime saada. See wõttis ka majandusliffid uilesanded oma kätte, koondas enesesse suurel mõedul senise erakapitali tegewuse. Kapitalismuse sellega muidugi ei kadunud, nagu mõned lapselikud majanduseteadlased uskuda tahaksid, waid sai ainult teise kuu: riikliffelt korraldatud ja keskendatud kuu. Kapitalistid jäid riikliffi üleilbise majandusetrusti äriosanikkudeks, sellele riik — laenu paberite näol — wõlatunnistused andis, mis neile teatud kindla sissetuleku pidi kindlustama.

Ja siit nüüd see „wõlaraha“ tulebgi. Riikliffid wõlad tõusid peadpõõritawale kõrgusele, tarbeainete, iihiskondliste wäärtuste walmistamine aga langes äärmiselt madalale. Walmistaw jõud, niia

elaw tööjõud kui ka masinad, wabrikud pandi sõjatööstuse rakkesse, mis aga mitte ühiskondliski tarbeaineid ei walmista, waid aineid, mis walmistamise ringkäigust otsekohe wälja langewad, mitte enam uue walmistusearingi sisse ei ulata. Kõige selle wõrt, mis walmistamine sõjatööstusesse annab, jääb ühiskond otsekohe waesemaks. Kuna toit, tehafate, liikumiseabinõud jne aluseks on, mis uut walmistusetegewust wõimaldawad, wõiwad sõjatarbed ainult äwitada, purustada, uut tarbeainete walmistamist kitsendada. Sühidalt: ühelspool kaswariigi kohustus kapitalistide wasta määratul mõedul; teiselspool aga wähenes niisama määratul tarbeainete, s.o. majandusliste wäärtuste üll, mis töösaadustest liisawäärtuse na üle oleks jäänuud, et riiklisi kohustusi täita. Ja walitsused olid sunnituid tõeliste wäärtuste asemel ifka uust ja uust wõlksid, wõlatunnistusi, wälja andma: rahapaberite näol, mida ifka ja ifka uueste liisaks trükiti, ja mis eespool nimetatud paberiraha uputuse on sünnitanud, mida üheks käesolewa kriisise nähtuseks ja aigusetundemärgiks tunnistatakse.

See paberiraha uputus on üleilmne. Seit kufagil maal ei saa riigiwalitsus sedawõrt majanduslisi wäärtusi, et tafsuda kõiki wõlaprotsentisi ja katta seal kõrwal oma arilikka, wiimasel ajal märksalt fuurenenuud wäljaminekuid. Ja kui suured kodanlisef riigitargad kawatsusi teewad, et sisse- ja wäljaweo korraldustega paberirahauputusle tõkkeid teha, siis ei suuda nad lihtsalf selle uputuse tõsist allikat näha, waid sibliwad ainult ta pealispinda. Muudugi ilma soowitawa tagajärjeta, millest uus pettumus ja uus kramplik karglemine ning uute pääseteede otsimine järgneb.

Küsimine wõib ainult selles seista, kas kapitalistlikel riigil wõib weel korda minna walmistamist selle määratu kõrguseni tõsta, kus ta niisuuure kuhja liisawäärtust annaks, mis kapitali olemasolekut kindlustaks. Selle küsimuse peale ei leia meie mingit jaatawat wastust. Waatame ligemalt sellekohaseid tingimisi ja wõimalusi.

Walmistamine tarwitab tooresaineid, walmistamise abinõusi ja tööjõudu. Kõiki neid on sõda märksal mõedul äwi-

tanud ja wähenandanud. Mis sellest nüüd uueste üles ehitada katsutakse, on ainult kõige pisem, tähtsuseta ofase sellest, mis sõda purustanud. See ei ulata annugi ega kaugektgi walmistamise tõsniuseks endisele, sõjaeelsele kõrgusele, weel wähem uute, suurte nõudmiste rahuldamiiseni. Ja kuigi ainelistest kaotustest mõnda tassa teha jõutaks, eluline kaotus jääb ifkagi: 10 miljonit langenuud ja 20 miljonit wigastatut — see on elulise tööjõu ohwer ilmafõjale, ohwer, mida keegi tafsuda ei suuda. Weel enam: sünnimiste arw on ilmafõja järel üleüldiselt langenuud, surewus aga wilefate toitniuseolude, aiguste, kõiksugu kehaliste ja ingeliste wapustuste ja kannatuste tagajärjel märksalt kaswanud, kuma needsamad põhjused ka weel jaluliseiswaga ning kaswawa tööjõu nõrgemaks, wähem wiljakaks teewad kui see enne sõda oli. Nii et tööjõud ka sellest küljest tuntawalt kahanes ja kahaneb.

Kuid mitte ainult nendes walmistamise eeltingimistes ei seisa küsimus; siia tuleb weel suur üll teisi enam wõi wähem tähtsaid tegurisi juure. Kõigepealt weoasjanduse kokkuwarisemine, mis, nagu eespool kuulsime, üleüldine nähtus on. See kitsendab muuseas märksalt tooresainete muretsemist, aga ka tarbeainete korralikku jaotamist, mis jällegi walmistamise peale alwawalt mõjub, nagu seda Ameerika weoasjanduse kokkulangemise tagajärjel sütepuuduse ja sellest — ofalifelt — wäljakaswaga kor-teritekriisise kohta kuulsime.

Tähtsam ja mõjuwam, kui weoasjanduse küsimus, on kõikuwus, korralagedus majanduslikes kui ka poliitilikes elus. Enne ilmafõda, „arilikul ajal“ olid kapitalistlikes majapidamises teatud enamwähem kindlad normid wälja kujunenud; nii näituseks muuseas kasunorm wõi proisent, millega usalduse puhul wõimalik oli ettewõtte jaoks kapitali saada. Ilmafõda oma meeletu rööwpoliitikaga — nüüsti sees- kui wäljaspool — wis- kas need normid kuserpalli, kapitalistid arjusid endise 5—10% asemel oma kapitalist ettekehendamata kasu saama, mis sadade ja tuhandete protsentideni ulatas. Bealegi mitte niüwõrt walmistamise kui kaubitsemise, sahkerdamise alal. Aru- faadaw et neist suurtest kasudest nüüd

fergeste lahkuda ei taheta. Walmistamisetegewus aga neid ei paku. Siin on esiti tarwis ulka kapitali mõneks ajaks kinni panna, enne kui sellest kasu saama aklab; teiseks nõuab siin kasusaamine kauemat korralikku tööstusekäiku, ja kõige selle juures jääb tööstuse kasuprotsent ikkagi wõrdlemisi madalaks.

Niiugustel tingimistel ei leidu iga-tahes mitte palju kapitalistisi, kel soowi oleks oma raha tööstuseettevõtetesse kinni panna, kuna sahkerdamine palju kiirem ja kergema peamurdmisega suuremat kasu tootab, ja kaubitsemiseärrisse pandud kapital ka kergeste kätteaadawal on, kui ühiskondliskord mingi ädaoht ähwardab. See wiimane ähwardus aga kaswab praeguses kriisises iga päewaga, ja kaswatab seega tööstuse kõikuwust, kapitalistide eemaleoidmist walmistuse alalt. Mis aga uute majandusliste wäärtuste walmistamise kitsendamist tähendab, ja seega praegust kitsikust suurendab ja süwendab, mingil kombel aga selle lahendamist ei lähenda. Tõepoolest ei tea tööstuseettevõtja niüüd kunagi kindlat eelarwet teha, mis iga seesuguse ettevõtte juures tarwilik on. Juba rahakursi alaline kõikumine, rahawäärtuse langemine tõmbab tihti kriipsu kõigist ettekawatustest läbi. See ei ole aga ainuke segadus; tooresainete, küttematerjali, elawa tööjõu jne indade muutumine ei tee vähem korralagedust; kõik muudest sekeldustest ülejäänud kawat-sused wõib aga wiimaks tööliste streik upeksuuti liia.

Lühidalt: praeguses majanduslikes elus ei näe meie mingit eesihhti, mis endise „ariliku“ kapitalistlike majapidamise, eeskätt kapitalistlike walmistamise purustatud eeltingimiste ja aluste kinnitamise ja uueste ülesehitamise poole tüüriksid. Dopis selle wasta — kõik näitab sinna-poole et kapital oma eluliselt aluselt, tarbainete walmistamise, ühiskondliste wäärtuste loomise alalt eemale nihkub ja rööwpoliitika teele kaldub. Sa on seega dialektikaliskelt tagasi jõudnud selle astme juure, millest ta oma elukäiku algas — rööwimise ja awaliku wägiwalla juure. Kuid seal, kapitalismuse esipäewadel, oli see ettewalmistuseks uuele, täielikumale walmistusewõimsusele, kapitalistlikele suurtööstusele; niüüd on see pankrottijäänud

walmistamisewõimsuse eneseäwitaw korralagedus, mis enam mingit pääseteed ei näe, ja selles meeleitluskes „oma enese puusfärgi ümber surmatantsu tantfibi“ — nagu kuulus India luuletaja Rabin-dranath Dagore praeguse Groopa seltskonna kohta ütleb.

— Aga kõige selle lootustriisuwa seisukorra juure tuleb weel üks — ja kõige tähtsam — tegur kapitalistlike korra äwitamisefeks. See on arusaamisele ärkaw tööliste klass.

Proletariaat ei ole mitte ainult ühiskondline, waid eeskätt just majandusline tegur, kui see elaw walmistamisefööud, mille töö wäärtused loob. See walmistamisefööud on kogu majanduslike tegewuse alus. Üksigi majandusline kord ei wõi püsida, kui see walmistamisefööud ennaft selle korra nõudmiste ja korralduste alla ei paenuta. Kapitalistline kord ei jaanud ennem suurtööstuse wõidukäiku algada, kui ta elawa walmistusefööud, tööliste, wastapaneku oli murdnud ja töölised wabriku distsipliina alla paenutanud. Niisama ei jaanud imperikalistline kodanlus suurt ilmafööda alata enne kui ta töölisteulgad oma ettevõtte toetajateks oli wõitnud. Wõimata oleks imperialismusel olnud föja määratute nõudmiste täitmise peale mõteldagi, kui tööliste klass — ainult kui walmistaw föud — oma ülesandest selle ettevõtte juures oleks lahti ütelnud. Weel vähem aga on kapitalistlikel ühiskonnal lootust selle ühiskonnakorra purustatud majanduslik alust uueste üles ehitada, kui töölised seda ei toeta. Ja selles niüüd asi seisabgi, et tänapäewased töölisteulgad mitte enam need töölisef ei ole, kes 1914. a. augustikuul „isamaa kaitset“ oma kodanlikele kagistajatele proletariaadi weristamisefeks iseendi nahast lubasid rihmu kõigata. Ilmafööda ja selle tagajärjed on tööliste klassile kagekatjutawalt näidanud, et kapitalismus kõige kõlawamate lipukirjade all ikka ja ainult töörahwa nülkimise ja rööwimise poliitikat ajab, mis suured rahwaulgad ikka raskemasse wileksusesse surub, et wäikesarwulisele rööwikutekildkonnale piirita priistamisefeks ja pillamisefeks wõimalusi muretseba. Rohutaw rahwaste tapmine, millest eespool mõned arwud oleme toonud; piirita wileksus, nälgi, taudid

töötatud paremuse asemel; majanduslike elu ävitamine lubatud tööstuseidise asemel; endiste raske võitluslega kättesaadud õiguste ja töөлaitse seaduste kõrvaldamine ja sõjaseaduste ning teiste eraforraliste kiskendawate surweseaduste jäädwustamine; üglasuured riigiwõlad, mille kandmiseks mingit elulist jõudu näha ei ole; maksuoorwad, mille kaswamisel otša ega äärt ei näe. . . Kõik see on tööliste silmi enam awanud kui aastakümnete pikkused sõnalised õpetused, ja on neid elawamalt ning järjekindlamalt oma uwide eest wälja astuma ajanud, kui endine pikk kihutusetöö.

Tgatahes, rewolutsioonini ei ole see töölisteulcade võitlus ja arusaamine kapitalistlistel maadel weel arenenud; aga milleks ta juba nüüd kiips on ja millest ta iga päew tõendusi annab, on see et ta endise kapitalistlike ühiskonna majandusekorra ülesehitamisetöökõs enam ei paendu. Kui kaugel proletariaat oma arusaamisega tänapäew ka rewolutsioonilise wäljaastumise wajadusest ja tööliste wõinuwõtmise mõttest weel paiguti on, üks on talle siiski selge, ning selles on ta kindel: endisel wiisil edasi ei taha ta mitte enam orjata, weel wähem seda neis mitnewõrtselt rasedatud tingimistes teha, mis sõda on toonud, ja millest endise poliitika juures iialgi pääsemist ei wõi olla.

Töölisteklass, kui majandusline tegur, kui elaw walmistamisjõud, lahkus sellest walmistamisewiisist, mille alusel kapitalistline kord ülewal seisis. Sellega aga on surmaotsus mõistetud kogu kodanlisele korrale, sest i l m a töölisteklassi paenutamifeta selle korra alla on wõimata kapitalistlikel walmistamisewiisil edasi kesta wõi seda wiisi laiemale alusele rajada. Ja proletariaadi arusaamist ei suuda ühiski jõud tagurpidi minema sundida, see kaswab ja laieneb iga päewaga selles alalises võitluses, kuhu teda wõimata raske elu- ja töötingimised sunniwad astuma.

Need on tähtsamad tegurid majanduslikelt alalt — sellest ühiskondlike korra aluspõhjast — mis paratamata kapitalistlike walmistamisewiisi ja sellega kodanlise ühiskonnakorra langemise poole wiiwad, wõi, kindlamine ja asjale ligemalt ütelda: mis mingit ettenähtawat

wõimalust ei luba kapitalistlike walmistamise uueste ülesehitamisele endiselgi alusel, weel wähem laiendatud alusel, nagu seda kapitalistlike korra uued edasielamise tingimised nõuaksid.

Meie oleme jõudnud selle arenemispunktkini, kus, Margi ja Engelli sõnu tarwitades, ühiskonna walmistawad jõud enam kokku ei sünni ühiskonna õiguslike korraga ja kus sedamööda walmistawad jõud õiguslike korra purustawad ning uue korra loowad, kokkukõlas walmistamise tingimistega. Ühiskonna õigusline kord (eracomanduseõigus) annab kapitalistidele õiguse nii suure lisawäärtuse kohta, kui seda purustatud ja nõrgestatud walmistamisjõud enam mingil tingimisel walmistada ei jaks. See ähwardab walmistawaid jõudusi ävitamisega. Mis üleilmse ühiskonna ävitamist wõi kõige wiletsamat kiratsemist ja tagurpidiminekut tähendaks. See p e a b paratamata walmistawate jõudude — proletariaadi — rewolutsiooni senise ühiskonna õiguslike korra, s.o. kodanlike korra wasta eluse kutsuna — uue õiguslike korra teostamiseks, mis wõimaluse annaks walmistawatel jõududel edasi areneda, s.o. kommunistlike korra teostamiseks.

*

Gelolewad read olid walmis kirjutatud, kui mõned liihikesed kokkuwõtted Brüsseli rahwuswahelise rahaasjanduse konwentsi otsustest siia jõudsid. Meie ei taha nendega tagast järele. Enam pikemalt tegemist teha, sest siisulisele ei lisa nad dieti mingisugust uut juure sellele, mis õeldub. Nad on jäänud, nagu juba ette tähendati, akadeemialisteks, „teaduslisteks“ arutusteks ja õige labasteks pealegi, ning ei näita kõige wähematgi pääseteed kapitalistlikele ilmale praegusest kitsikusest. Seft need teed, mida seal soowitatakse, peawad kahtlemata küll soowitajatele endilegi naeruwäärilised paistma. Kui näituseks riigi wõlakoorwate wähendamiseks — maksude tõstmist soowitatakse, siis oleks selle tarkuse kuulamiseks küll waewalt kellegil maksnud Brüsselise sõita. Wõi kui mõelda, et selle abinõuga näituseks Saksamaa rahaasjanduse seisukorda tuleks parandada, siis peaks maksuoorwat, mis nüüd juba 600 marka

inge lohta teeb, weel mitmekümneford-
felt tõstma, kuna Saksa majandusetund-
jad iljuti Prantsuse poliitikameeste wasta
waieldes tähendasiid, et ainult aige aruga
inimene tõendama tuleb, nagu wõiks
maksufoormat (isegi Prantsusmaal) lats-
forda nii kõrgeks tõsta kui see praegu
Saksamaal on. Brüsselis aga soovitatatse
seda kümmeid ffordasi kergitada.

Sellesama liistu pealt lõigatud on ka
teised otfused ja soovid majanduslise
seisukorra terwendamiseks. Neil oleks
teatud mõte olnud „arilikul ajal“ kapi-
talistlikes korras, aga nüüd on nad
wast, mis kumiseb ja kelluke, mis eliseb.
Tegelikult wõib neil ainult see tagajärg
olla, mille peale algul tähendasiime, nimelt
et nõrgemad ja wäiksemad wennad weel
enam tugewate suurröwõwikute meelewalla
alla sattuwad, weel raskemine wiimaste
eaks werd igistama sunnitatse. Ja see
oleks kõik. Ja kuigi need wähemad praegu-
sel ajal ammugi enam „lihawad lehmad“
ei ole, ei muutu igatahes nende ära-
õgimise järel ka suurröwõwikute „lahjad
lehmad“ karwawäärtgi lihawamaks kui
nad enne olnud — ei suuda ka rööw-
laastamine nõrgemate maade kallal kapi-
talistlikst ühiskonda sellest majandusliseft
lagunemisest ja selle tagajärel käiwast
ühiskondlifest langemisest päästa, mis
ajalugu talle osaks määranud. Ta on
oma ülesande ühiskonna arenemises
täitnud, nüüd on ta eduteel taktistufeks
jäänud — ta wõib minna, ta p e a b
minema. —

Et seda seisukorda arusaajamad pead
kõdanluse enese ridadest selgeste tunne-
wad ja tagajärgi ette näewad, selleks

toome — lõpuks — näituse Inglise waba-
meelset lehest „The Nation“, mis oma
25. sept. nr-is kirjutab:

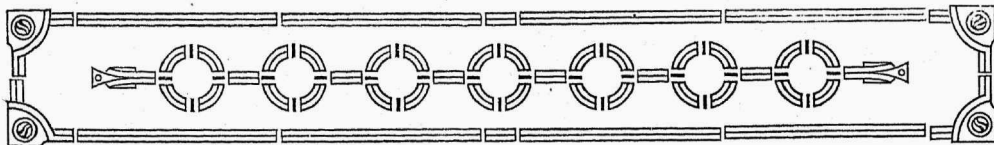
„Ma puutusin läinud nädalal kokku
asjatundja ja laialt rännanud mehega,
kes wast iljuti Eroopa kõige paremate
juhtiwate tegelastega koos oli olnud. Ja
ma nägin ühte wäga arukat ja olusid
ligidalt tundwat ameeriklast. Ja see, mis
nad seisukorraft jutustasiid, on kurwem,
õudsem, kui et seda ainult pessimistlikes
nimetada... Versailles rahu on Eroopa
majanduslise üksuse sedawõrt purustanud,
et isegi kõige targematel peadel, kes
seisukorra raskusi tunnewad, waewalt
forda wõiks minna mõnda wõimu wõi
abinõu leida, mis uut elu looks. Tsiwi-
lisatsioon — kõik see, mis ariduse ja edu
teel kätte saadud — o n j u b a meie
silma all lagunemas, mitte ainult sinna
poole kaldumas. Eroopat, nagu meie
teda ennem tundsiime, ei ole enam, ja
ei tule teda iialgi enam tagasi. Tule-
wiku Eroopa p e a b olema waene,
waranduse kui kui ka rahwaarwu poolest,
teiste mõju all seisew maa, kui — kui
mitte imet ei sünni...“

Kõdanlus ei näe muud-pääseteed kui
— imet. Neid aga nüüdsel ajal enam
ei sünni. Kuid mis sündida wõib, ja mis
päästa wõib, on rewolutsioon. Aga
kõdanluse arusaamises sellel muidugi
maad ei ole, just nagu teataw wõnku-
mistearw meie kõrwus enam ääli kuul-
dawale ei too. Selle mõistmine ja teos-
tamine on uue ajajärgu sünnitus, mille
kandja ja teostaja on proletariaat.

23. 10. 20.

¶ ¶.

Noorsugu revolutsioonis.

(Silt minema aastasaja ühiskondlistesse võitlustesse.)

Räesolew suur ühiskonnapööre tugineb arenemises nende suurte võitluste peale, millega kodanlus minema aastasaja esimisel poolel Lääne-Euroopa kapitalismuse wabastast feudalismusekammitsestest ja talle tõusutee lahti tegi. Kuigi see puhtkõdandiline liikumine oli, sai ometi ka proletariaat seal oma esimese õpetunni revolutsioonikooli mõttes. Ja päris sealt oma suure pettumuse, mis iljem klassiwõitluse aluseks nii tungiwalt tarwilik oli.

Sellepärast pöörab proletariaat just nüüd tihti pilgu tagasi nende võitluste peale, mälestades seda nooruse esimest waimustust ja revolutsioonilist õhinat, millega ideelised parandusepüüdjad ja uue korra nõudjad võitlusesse tõttasid. Et võitluste tagajärjeks ja wiljaks uus orjaste tööklassile oli, see ei wähenda wõitlejate waimlist kõrgust ega nende eneseohwerdawat revolutsioonimeelt, ei eida ka warju nende piirte peale, kes tõsiselt ülesseatud ideaalide poole rühkisid.

Nagu alati noorsugu kõige wastawõtlikum on kõrgetele ideaalidele, kõige kergemine walmis ennast nende kätewõitmiseks ohwerdama, nii oli see ka neis ühiskonnawõitlustes. Ühe kõige ilusamatest lehekülgedest nende liikumiste ajaloosse on kirjutanud just noorsugu, selleaegne kõige paremine organiseeritud osa sellest noorestsoost, nimelt üliõpilastestogust, oma puhta idealismuse, noorusewaimustuse ja enesefalgamisega, millega nad võitlusesse tormasid wanu ajaloolisi jäänuseid äwitama, tagurkuse wasta sõdima ja kätte püüdma uut korda, mis nende ettekujutuse ja waimlise ulatuse järele inimesefoole õnne pidi tooma.

Alamjal järgnew kirjeldus — prof. Talle järele — kujutab nimelt selle nooresooligi osa Saksamaa ja Austria revolutsiooniliikumistes minema aastasaja esimisel poolel. Kuigi, nagu tähendatud, selleaja revolutsiooniliikumiste sisse kodanliste wabaduste kättepüüdmine oli, wõiks liikumise tegelaste revolutsiooniline idealismus ise ka meegiaja nooresoole õhutamaks ja eeskujuks olla meieaja ja ühiskondliste ideaalide eest wõitlemisel.

I.

Silmitseme Saksamaad, mis praegu Napoleoni ikke alt wabanes, mis Leipzigi lahingu, selle ajaloo kõige werisema tapapulma niisama alles läbi oli teinud. Oli filmapilt, kus arwama pidi et selle rahwuslise uuestesündimise järele lähemad aastad Saksamaa saatuses seltskonnaelu korraliku progressiwse arenemise peale ära kuluwad, misuguse arenemise peaulesanne oleks õiguslike korra ülesseadmine feudaal-politseiliku korra waremete peale, mis Preisimaa peaaegu oma waremete alla oleks matnud, rääkimata wähe- matest Saksamaa riigikestest. Saksamaa ühendamine ja selle ühinenud Saksamaa tulewane konstitutsiooniline kord — see oli kõikide wabadusearmastajate ringkondade ideaal Saksamaa kõikides üksikutes riikides; konstitutsiooni maksmapanek igas üksikus riigis juba enne nende riikide eneste ühinemist ühiseks Saksamaaks — see oli esimine ja järelandmata nõudmine, mida needsamad wabameelsed seltskonnakihid üles seadsid sellele „kolmekümnekuuele isewalitsejale“, selle üle

Seine oma pilkesalmides räägib ja kes killustatud Saksa rahwuse saatust juhtisid.

Need nõudmised ei olnud mitte mõne poliitikalise unistaja mõttelend, waid arenewatest elunõudmistest wälja kaswanud. Mõisnik-bürokraatline kord, mis terwe elanikkudekogu politsei ja ametnikkude kontrollita mängufanniks tegi, sumbutas iga waba eluawaldust; feudaalsete kohustuste ja pärispõlwe wahelord oidis kõige arwurikkama klassi — talupojad — järjekindlalt korduwate nälgiaädade irmus, rääkimata sellest et talupoeg omas õigufeto seisuforras arimataks põlastawaks orjaks jäi; kaubitsimine ja käsitöö ingitfes suurte ja wäikeste kitsenduste aheletes, mida kellelegi ega milleksgi waja ei olnud; suurtoöstus, mis XIX aastasaja esimisel poolel kõif aeg edenenu oli, ei leidnud tarwikult laia ostjate-turgu, mida tollipiirid üksikute Saksa riikide wahel kitsendasid, ega olnud ka põhjust tal olewate turgude ostujõu tõusmist oodata, sest laiad rahwaulgad olid waefuse wiimase piirini wajunud; ei olnud suurtoöstusel ka põhjust uskuda selle sisse et ta rikkamate maadega — Prantsus- ja Inglismaaga — wäliste turgude ofhimises wõistelda suudab, sest niifaua kui Sakfamaa ühinemata oli, puudus kõigil Saksa riikidel sõjalaewastik wähegi nimetamisewäärilises suuruses; lõpuks oli töolisteklass äärmiselt raskes seisuforras, tööpäew oli pikk, palg wäike, ja töolistega ümberkäimise wiisil awaldas end seefama poliitfeilik-feudaalne waim, mis terwet Saksa elu täitis ja kihwtitas.

Ainufeseks enam-wähem rahuldatud kihiks olid — mõisnikud, lossifondlased, ohwitserid ja kõrgemad ametnikud; ja siingi wõib aimult nende rahulolejate klassist juttu olla, kuna wabaduse-nõudjate aritlaste ulgas palju kõrgemast seltskonnast tulnud isituid oli.

Niifugused olid üleüldised põhjused, mis riigikorra käegakatsutawalt kõikuwaks tegid ja konstitutsioonilistele unistustele ifka enam ja enam pooleoidjaid tõid. Nüüd, sada aastat ifjem, on igaiülehelge et neid piüideid keegi maha suruda ei wõimud jõuda. Uga aastatel 1815 kuni 1820 ja järgmistel aastatel ei olnud see mitte nii arusaadaw, tulewiku üle ei teadnud keegi etteaimdufi teha, ja

walitsew klass waatas arusaamatufega ja äritatult rahutu intelligentfi ja tema kõige rahutuma osa — üliõpilaste — peale.

Nüüasti fiseimised kui wälised põhjused olid olemas, mis sel ajal just üliõpilasi opositsiooniliste mõtete kandjateks tegid, ifegi kui seda arilikku nähtust mitte arwesse wõtta, et seltskonna noor kih ühtlasi ka tema kõige palawam, ofse-kõhesem, tundelikum ja ärritusrikkam osa on.

1813. aastal, ifamaad Napoleoni ifke alt wabastamisel, mängifid üliõpilased kõige suuremat osa ja nägid kangelasetegu sõja kaasategemises, sellepärast puudutas neid kõige terawamine Sakfamaa lootuste kofkulangemine Wiener kongressil, kus Sakfamaa endifelt tüfeldatuks ja orjastatuks jäi; teiseks anti 1813. aastal pühalikud lubadused peale sõda rahwast walitsemisest osa wõtma kutsuda, ja kui neid lubadust ei täidetud, siis äritas see seda enam üliõpilasi, mis awalikuks üleskutsetes tuli, milles teatati et üliõpilased mitte „kuningate wabaduse“ eest ei wõidelnud, waid rahwa wabaduse eest; kolmandaks oli akadeemialine elu äärmuseni kitsendatud: kahtlustaja politfeiniku kõrw seifis ettelugemistesaalides alati kikkis, ustawad ametnikud sortifid teadust soowitawateks ja soowimatadeks; tuim ja tülinorija tfeisuur sumbutas teaduslist mõtet — kõif see tegi üliõpilaste meeolu weel kibedamaks.

Wälisteks põhjusteks, mis ülikooli noortfugu Sakfamaal XIX aastasaja teife ja kolmanda aastakuinne jooksul poliitikalise wõitluse etterinda nihutas, oli kõigepealt see asjaolu et ülikool sel ajal ainufeseks kohaks oli, kus aritud seltskonna liikmed enam-wähem suuremal arwul kokku tulid ja läbi-käimisesse astufid. Ülikool ligindas noortfugu enese keskel, ja ainult ülikooli tõttu tekkis see ühistunne, mis puudus täiskaswanutel aritlastel, kel wõimalust ei olnud kümniete wõi sadade kaupamittingule kokku tulla, mida nendesamade aritlaste pojad ülikoolis wabalt tegid.

Ja nüüd atkawad kõrraga ülikoolide rahutused, koosolekud, protestid, tõrwalontidega rongikäigud, mis nii palju arusaamatust ja meelearma sünnitasid

Metternichile, sellele mitte üksi Austria, waid üleüldise Saksa reaktsiooni juhile. Nähtus oli oma ootamatuse ja uudsusega jahmatama panew. Metternichi ajakirjandus ja pooleoidjad leidsid nähtusele küll ka kõrge seletuse, mis lausus et Saksamaal usufelts on tekkinud, kes Prantsuse rewolutsiooni metsikusi Saksamaal tahtwat korrata ja et see usufelts küpsufeta ja tormise nooresoo ridades wastawõitliku pinna on leidnud ja et tagajärjed juba näha on jne. Awitaw on seda üles märkida, kuidas taguruse end üliõpilasteliikumise wasta asja orenemisel üles pidas. Kui alguses liikumine wäliselt tormiline oli, sifemiselt aga mingi tõsise ädaohuga ei ähwardanud; siis püüdis tagurlus teda kõigest jõust rahulikkude kodanikkude silmis toleda rewolutsiooni tulemaona kujutada, kelle eesmärk on ulesaksamaalist tulelõõma loitma panna; sel määral aga, mil üliõpilasteliikumine laienes ja jägawnes ja tõsise laadi omandas, kui üks ulgast rahulolematuse awalbustest, — aktas walitsus nagu tegema, nagu ei paneks ta „poisikestetiikkisi“ tähelegi. Eimine wahetord oli 1815—1820, teine 1848. aasta märtsiünnidmuste eel.

Neäralist tähelepanekut tõmbas enese peale tormiline üliõpilastemanifestatsioon 1817. aastal Wartburi pidustustel Luteruse „ufupuhastuse“ kolmesajaastasel mälestusapäewal. Neile pidustustele kogus kõikidest üliõpikuidest eistajad kofku, ja ufupuhastuse juubeli pidustustest sai manifestatsioon üleüldise waimuwangistamise ja Saksa walitsuste taguruse poliitika wasta. Üliõpilased tarwitafid juhtumist, et üheloobil pidustada ammuft Saksamaa wabastamist Rooma paawsti wõimust ja iljutist pääsemist Prantsuse wõimulandja ikke alt, ja ühtlasi leiti wõimalus oma tõsifeid tundmuft awalikufs tulla lasta nende wasta, keda nad kodumaa rõhujateks pidafid. Peale pidustuste ja tulelontidega käikude tehti 18. oktoobril linnast wäljas tuleriit üles, kuhu asjakohaste kõnede saatel lendafid üks teise järele nende autorite raamatud, kes noortfugu oma taguruse wooluga üles olid jõudnud äritada. Tuleriida ümber kuulusid põletatawate autorite aadressil pilke- ja

fõimusõnad. Tuleroaks sai „Sandarmi-ametnikkude käfiraamat“ ühes „Wene kullaga äraostetud“ Kogebue¹ raamatutega ja paljud teised. Järgmisel päewal pandi pidulik koosolek toime, kus kuningate lubaduse täitmata jätmisest, Saksamaa tulewast suuruseft, wabaduse eest wõitlemise wajaduseft jne kõneldi.

Kõik see oli tarwilikul määral süüta, et waja oleks olnud tas ädaohtu näha. Aga kahtlustajatele ja närwilistele walitsuseringfondadele paistis Wartburi pidustus rewolutsioonilise manifestatsioonina. Metternich sattus niisamafugusesse ärewusesse nagu Preisi ja Baieri kuningas.

Aga walitsuste awalikult waenulise meeelolu peale waatamata (ehk, wõib olla, nimelt selle tõttu) muutus üliõpilasteliikumise toon ikka järfumaks ja otsustawamaks. Kogebue wõttis üliõpilaste konstitutsioonilise ja rahwaslike ühinemise ideaalid oma pilkelauaks. Wabameelse kriitika pealetungimine Kogebue'le sünnitas üliõpilasteringfondades weel enam erutust. Loodi ulesaksamaaline üliõpilasteühifus, mille põhjuskirja juhtnõõrid 14 Saksa üliõpikooli esitaja poolt wälja olid töötatud. Neis põhjusedmetes awaldati, pealemuu, kiitust Weimari suurärtsfogile selle eest et ta oma riigis rahwasfistajad kofku kufkus, pöõrati konstitutsiooni nõudmifega teiste Saksa walitsujate poole, juhiti tähelepanemist liiga kõrgete maksude peale Saksa riikides, nõuti kõiude sakslaste ühedigustamist seaduse ees, „nagu see ammuft ajast on Inglismaal ja Prantsusmaal Louis XVIII chartas awaldatud“. Üleüldiselt olid need nõudmised waga mõdukalt ja tagasiõidlikult awaldatud, aga Metternichi ja tema sõprade silmas oli iga kõne, mis mitte sandarmi suust ei tulnud, mäsfuline, sellepärast tõmbas üliõpilaste ühendus politsei tähelepaneku täiel määral

¹ Kogebue. — wähefe anniga, aga äärmiselt produktiivne näitekirjanik, kelle tüüdid ka Gesti teele on tõlgitud. Nooruses wabameelne, muutus ta peale Wieni kongressi kõige fihutjemaks kirjandusliiget watastajeks igale rahwalikule ja konstitutsioonilisele püüdele. Neäranis palju põlati teda selle wahetorra pärast, mis tal Wene teiskirjajaga oli; paljud nägid temas Wene jala-tulajat.

enda peale. Teena oma wana ja kuulsa ülikooliga sai ülesajamaalise üliõpilaskonna liikumise pesats, iseäranis sellest ajast peale, kus professor Follen Gieseniist sinna kolis ja seal oma tegewust algas.

Kui poliitilised tagakiusamised ikka enam ja enam terawa laadi omandasid, wõttis professor Follen ja tema ümber kogunud üliõpilased analüüsi aineks küsimuse: kas on poliitikas ülesseatud eesmärgi kättepüüdmiseks kõik abinõud lubatud või mitte? Demokraatlik-rewolutsiooniline wärw sai puhas-rahwusliste piirte üle ikka enam ja enam wõimuu.

Folleni õpetus oli sisuliselt wabariikline. See oli iga despotismuse kirgline waenlane, ja wõitluses selle wasta tunnistas ta kõik abinõud lubatuks. Üliõpilased W. von Döring, Karl Sand ja teised sünnitasid professor Folleni kõige lähemate järelkäijate ringi, aga ka Teena terwest üliõpilaskonnast tõrjusid Folleni mõtted seniised wõrdlemisi mõeldud ideed kõrwale. Iseäranis erutas üliõpilasi see asjaolu, et wäljamaalased endid Saksa ülikoolielu sisse segawad. Wallachlane Sturdza seadis Aleksander I jaoks märgukirja kottu, milles Saksa ülikoolide mäsufulise meeleolu eest oiutati, ja see märgukirjal oli mõju ka Saksa losiringfondades. Sturdza märgukirjas soowitati ülikoolidelt kõik wanad wabadused ära wõtta ja üliõpilasi koolipoisteseisukorda tagasi asetada. Selle salamärgukirja üks loopia sattus Pariisi ja sai seal awalikuks. Niigi küllalt erutatud Saksa üliõpilaskond sattus kõige suuremasse ärewusesse. Üliõpilased saatsid kats endi esitajat Sturdzat kahewõitlusele kutsuma, aga see liikkas kutsse tagasi ja kadus Saksamaalt. Siis pööras üliõpilaste wiha Kogebue peale, kes eakskitwalt awalikult julges tunnistada, et keiser Aleksander I Sturdza waateid jagab. See oli ka tõsi, kuna ju Aleksander tööpoolest Sturdza märgukirja Ucheni kongressi liikmete ulgas laiali laotas.

Kogebue, kelle kirjawahetus Wene walitsusega teada oli, sai nii palju ähwardusekirju ja awaawamisi, et ta Seenast Mannheimi kolis. Tema wasta annmu juba tekkinud põlgatus sai uut oogu.

Muidugi ei olnud ükssikutel — Sturdzal, Kogebuel ja teistel mitte seda tähtsust, mis neile anti, sest Metternichi sisteem walitses kõigil teistel ühiskondlise elu awaldustel ilmpiiramata, iseenesest ikka enam ja enam waenu ja meeleitmitst sünnitades.

23. märtil 1819. aastal ilmub Kogebue korterisse noormees, saab peremehe jutule ja pistab jutu algul talle pusuoa kõrisse. Kogebue eidab sealsamas inge. Kui tema wäike poeg isa surmukeha juure jookseb, tahab tappa enesele ka otša teha, aga ta jõuab ennast ainult aawata: juureruttajad aarawad tema kinni. Tapja oli Teena üliõpilane Karl Sand, professor Folleni üks lähematest järelkäijatest.

Kogebue surmukeha juures leiti Sandi kirjutatud sedel, milles pealenuu teatatakse et Kogebue rahwa äraandja ja ukksaatja on, mispäraast ausamat tegu ei ole kui niisugust inimest kõrwale toimetada! Awatud Sand wiiaakse türmi. Uurimisel astub ta mehikelt üles ja ei anna kohtule mingit niiti asja selgitamiseks. Pidas oma tegu wiimase ingetõmbuseni Saksamaa ja rahwa ea käekäigu jaoks tarwilikuks.

Kogebue surmasõnuni wõttis ülikoolide noorsugu kõige palawama waimus- tusega wasta, nagu kõik ajaloolased üheläälle tunnistawad. Sandi kiideti kui kangelaft. „Jegi küpsed mehed wõrdlesid teda Telliga, Brutusega, Scäwolaga“ — tunnistas Trähschte oma tuntud „Saksamaa ajaloo“. Ka mõeldud seltskonnalihid kõnelesid Karl Sandi üle aukarliku lugupidamisega. 20. mail 1820. aastal saadeti Karl Sandi kallal surmotsus täide, peale enam kui aasta pikluse uurimise ja piinamise.

Sandi eeskuju leidis järeltegiijaid. Warsti peale Kogebue tapmist kaalus üliõpilane Böning Wiesbadeni wõimumeest Ibelli tappa, ja tapja tegi enesele wangi- majas otša, mitu klaasitükki alla neelates.

Walitsew ringfond sattus surmaarmu, mitte ainult nende faktide päraast ega mitte ainult sellepäraast, et siin fanatismus enkast awaldas, mis surmaihaldamiseks muutus, waid weel enam selle kaastundmise üle, mis laiaades seltskonnalihtides Sandi ja Böningi wasta awalikuks tuli. Puschkin ei olnud ainus lau-

lit, kes Karl Sandi üle laulis (waata tema „Кинжал“); ka Saksamaal leidus laulikuid ja kõnemehi, kes awalikult Sandi kangelasjetege kiitsid. Metternich wõttis nõuks selle ifka enam ja enam kõwenewa seltskonna meeleolu käärimise wasta sellega wõidelda, et ifka uusi ja uusi kiitendusi, keeldusi ja karistusi endistele juure lihas. Esiotsja paistis talle tõeliselt lähedamal olewat see „üleüldine rewolutsioon“, mille kuma ta üliõpilaste liikumises arwas nägewat; Saksa nooresooliikumine jõudis 1819. aastal oma kõrgemale tipule, ja sellele järgnes wõrdlemisi palju rahulikum ajajärk. Uga selle teise ajajärgu jooksul kogunesid ja tärkasid seltskonnas uued jõud, ja igauks oleks pidanud nägema, et järgmine laene tugewam saab ja et sel korral üliõpilasteliikumist mitte üksi seltskonna eesküitmine ei saada, waid ka tema tegew toetamine.

Sel ajal aga, nimelt aastates 1820—1830, sattus Metternich talle omase poliitfeiliku wäheste ettenägemisega teise äärmusesse: ta affas uskuma, et aja-lookäiguist talle antud ingetõmbamise waheaeg ilgaw ja siis peaaegu lõpulik wõit on rewolutsiooni tulemise üle. Uga kibe oma eksarwamise äratundmisel tulek oli selle järeldus.

II.

Poliitfeilik reakttsioon surus Preisimaad, Austriat ja teisi Saksa riiksid kuni aastaja keskpaigani, ja selle tagurkuse ing Metternich kuulutas igal käepäralisel juhtumisel suure meeleaega et rewolutsioonileek sumbutatud on, et abemeta ilikoolinoorsugu peale oma mõteta ulustuste aastal 1816—1819 aru pähe saanud ja selgusele on jõudnud et nende püüded rumal unistus on, mispärast nad auate kodanikkude rahu ja õndsust enam segama ei affa. Uga sel ajal walmisid Saksamaal ja Austrias niifugused ühiskondlised tingimised, mis Metternichist tagasihutatud ja waimustatud omawoli kõrwaldamata kuristikku pidi liikama. Ja massab üles märkida seda, et Metternichi sisteemi kohal kõue just sel filmapilgul kogus, mil ta seda kõige wähem ootis, kus ülemalkirjeldatud üliõpilasterahutused Metternichile kauge minewiku mälestused paistsid olewat.

Meljakümmendate aastate lõpuks edenes Austrias, Preisimaal ja teistes Saksa riikides tööstus õige suurte sammudega, ja sellega kaasas tekkis poliitikaelus jõud, mida faksümmend aastat warem ei tuntud. See oli töölisteklass, keda waesus, ülejoü käiw töö kuulmata wäikeste tasu eest, alaline töötaolek ja nälg äärmuseni oli wiinud, kes sellepärast oma kibeda seisukorra parandamiseks walmis oli iga samm peale. Tööline nägi teda ümbritsewates tingimistes, selles surwes ja kurnamises, mille all ta kannatas, seda seltskonnakorda, mida kõigepealt oli waja kukutada, et wähegi edukat wõitlust tööandjatega alata. Omakorda ühines waenus ka kodanlus kõigile läilakslainud mõisnik-poliitfeiliku ainuwõimu ja kõrkuse wasta; kodanlus ei näinud enese jaoks ka mitte teist päästeed oma senisest suritud seisukorrast, kui konstitutsioonilise riigikorra nõudmist. Kui ifegi talupojaflassi arwest wälja jätta — ehk küll see ka kõigest ingest mõisnikkude ifke alt igatses lahti pääseda —, ka siis pidi kodanluse ja töölisteklassi ajutine ühinemine piiramata ainuwaltisuse wasta wõitlemises 1848. aastal Metternichi palju enam kohutama kui ammused üliõpilasterahutused, kui mitte tema poliitfeilik filmatõntsus ei oleks teda takistanud asjade tõstist seisukorda märkamast ja kui mitte tema eesroomawate ametnikkude ja tema tallalakkujate sõprade kari ei oleks tõendanud, et kõik kõige paremas korras on. Metternich ja teda ümbritsejad olid alati ja ifka inimestele waletanud ja see alaline waletamine sai nende teiseks loomuks, neid endid ipnotiseerides, ja — nagu see alati järjekindla waletamise juures juhtub — teiste petmine ja ninapidiwedamine muutus waheaawal enesepetmiseks. Nõnda elasid nad päewast päewa ja jõudsid wiimaks 1848. aastani.

Saksamaale ja Austriasse tuli sõnum Prantsufemaa weebuarirewolutsiooni üle ja sünnitas palawikulist ärewust. Uueste sai seltskonna kõige noorem ja tundelikum fiht rewolutsiooni eeljooksjaks. Wiieni üliõpilaskond awaldeb 1848. aasta märtsi esimestest päewadest peale äärmise erutuse kõige selgemaid tundemärkisi. Kõigi aja-loolaste tõenduse järele andsid Wiieni märtsikuusündmustele nende alguses ife-

juuguse idealistilise wärwi üliõpilased, ja juust üliõpilased mõjusid kaasa, et Wieneri kodanlus ühes konstitutsiooni nõudmisega ka Metternichi ametist lahtilasfknist nõudis. Rõige oma noore ja palawa ingega wihkafid üliõpilased surmani Metternichi; mitte põhjusteta ei olnud ka see kahtlus, mis Metternichil omakorda alati ülikoolide wasta oli: seal tärkafid ja walmifid ju need teaduslifed ja filosoofialifed ideed, mis Austria kantsleri walitsemifefistee- miga risti wasta käifid; seal kogufid fajad ja tuhanded nooredmehed, kes misgi inna eest ei tahtnud wale, pettufe, wastastif use fpioneerimife ja teiste nende abinõudega arjuda, mis walitfufetegewufe ingeks ja juhtnõõwifks olid.

1848. aasta 12. märtsil kogus Wieneri Sakfa ülikooli 2000 üliõpilast koosolekule, kus keisrile märgufiri wälja töötati, milles konstitutsiooni nõutakse. Märgufirjale kirjutati fealfamas alla ja faks profesori läks weel fealfamal päewal felega keisri- losfi. Keiser Ferdinand — aiglane, wahete- wahel päwis nõdrameelne, riigiasjadeft wähe uuitatud — andis märgufirja peale fehgufeta wastufe. Selle töid profesoriid järgmifel päewal üliõpilaste koosolekule. Koosolekult läffid üliõpilased otsekohe losfi ette, kus selleaegne Austria maapäew koos istus majanduslifi küfimusi arutamas. Sfeigi nende küfimuste otfustamine maapäewade poolt fiindis kohalifkude walitfufe- wõimumeeste kontrolli all.

Maapäewa koosolek nüfugustel era- korraldattel tingimistel pidi üleüldife tähele- panemife enefe peale tõmbama, sellepärast oli loomulik, et maapäewa oone ette koguwa üliõpilasteparwe ulka ka wane- maid inimesi kogus.

Serwe linna pani piff üliõpilasterida oma korraldatud liikumifega kihama. Maapäewa oone ees algafid palawad kõned, mille wähelelawad faastundmuseawal- dufed koftfid. Üks üliõpilane luges Ungria ifamaalafe Kofchuti iljutife kõne ette, milles see Metternichi fisteemi mädapafset pal- jastab ja konstitutsiooni nõuab. Tuhande- ääleline üüü: „Maha Metternich! Rõif sõjariistu! Elagu konstitutsioon!“ oli was- tufeks selle peale. Sefamaf filmapilgul faab koosolek teada, et maapäew otfufeks on teinud keisrit paluda kõifide maakon- dade afemifka üleüldifefele nõupidamifefele kofku kutsuda ja fulude ja tulude eelar-

weid awalikult teada anda... Need „refor- mid“ ei suutnud enam Wieneris tõusnud käärimifst rahustada, sellepärast kostis maapäewa teadaandmife peale wastus: „Maapäew käigu kuradile! Maha kelm Metter- nich!“ Rahwaulk tungis maapäewaoonesse, kust selle liikmed jalamaid kadufid; üliõpilafed aarafid presidendi finni ja taffifid ta keisri losfi „rahwa nõudmistest teatama“.

Järgnewatel rewolutsioonipäewadel mängifid üliõpilafed ja töölifed „peaofa. Walitfufe efimifeks järelandmifeks — ühes Metternichi ametist lahtilasfknifega — oli lubaandmine üliõpilastele sõjariistu kanda, mida nad küll märtsi algufest peale ilma lubatagi tegid. Üliõpilafed fümmitafid nõndanimetatud „akadeemialife leegioni“, kes oma eade sõjariistade ja wahufe tagajärjel kõif aeg rewolutsiooni eelwäeks oli. Rewolutsiooniline „Ülikoolilaul“, milles kodanifkude tänu ja rõemu üliõpi- lastele awaldati, lagunes linnas ilm- arwuta efemplaarides laiali.

Serwe selle ajaloolife aasta jookful feifid üliõpilafed kõige kindlamalt walwel, et iga katset wabadufi kitsendada tagafi liita, mis katseid wäheaawal jalgu alla faaw reaktsioon tegema affas. Kui näi- tufeks 31. märtsil, feega kõigest paar nä- dalat peale rewolutsiooni wõitu, walitfus trüükifeadufst wälja mõtles anda, mis tõe- pooleft sõnawabadufe õige kitsastesse pii- ridesse kofku pigistas, fuis astufid üliõpi- lafed ülikooli määratu fuurearwulifefele koosolekule kofku ja „akadeemialife leegioni“ poolt alatud kihutustöö tõmbas need ringkonnad kaasa, kes weel üleelatud wõitlufe tuhinaft jahtuda ei olnud jõud- nud. Ministeerium pidi järele andma. Üleöö tekkinud ajakirjade ulgas oli ife- äranis laialt tuntud „Studenten Courier“. Akadeemialine leegion ja tema walitud juhatus feifis kodanifkude filmis nii kõr- gel, et nende poole nagu aufohtufe tüli- asjade diendamifeks pöörati.

Üliõpilafed olid üleüldife tunnifufe järele Austria liikumife kõige eledamad efitajad. Ja kuigi nende ulgas paljud päri jõukateft klaffideft oli, omefi ei jule- nud wiimastest keegi oma klaffiwide eest äält tõsta, feft kõigile oli selge et iga nüfugune katse oleks sellesama bürokraatia troonile tagafi upitamine, kes faugeltgi weel mitte lõpulikult inge ei olnud eitnud, kuigi ta troonilt liikatud oli. Kui üheft-

tülest üliõpilased oma nooruseidealismusega aru said, kus nende tõised kaasvõitlejad üleüldiste inimesediguste eest on, siis leidsid nad ka teistestülest tööliste poolt kõige usaldamat vastatulekut: töölistes nägid akadeemialises leegionis ainult asutust, keda usaldada võib ja keda usaldama peab. 1848. aastal olid töölistes veel organiseerimata, nende klasstiteadus seisis madalal astmel, sellepärast olid üliõpilased neile äärmiselt tarvilikkudeks seftimeesteks, kelle asemel kedagi teist panna ei olnud. Walitus sai sellest wagaästi aru ja 13. mail tehti katset akadeemialise leegioni ja kodanlise miilitse — rahwuslise kaardiwäe seftkomiteed ära kaotada. Üliõpilased andsid kindlal sõnal teada, et nad selle korralduse alla endid ei painuta, waid seda tagurlaste sõjakäiguks rahwa diguste wasta peawad. Kolm päewa kestis kriis. Sõjawäed marsisid meelt awaldawalt linna mööda, kallaletungimist oodates. Akadeemialine leegion istus ülikoolis ja üksteise järele käisid tema juures saatkonnad, küll rahwuslise kaardiwäe, küll tööliste poolt, kes kinnitasid et nad üliõpilasi maha ei jäta, et nad ühes akadeemialise leegioniga walmis on kas wõitma või surema. Kui teada saadi et sõjawäed ühenduse ülikooli ja töölistelinnajao wahel katkestasid, siis tõusis kisa. „Meid tahetakse meie wendadest ära lahutada! Ministrid on kelmid ja waletajad! Meed on Metternichile wääriksed järelejäijad!“ Nende ja sarnaste üietega tuli akadeemialine leegion ülikoolist uulitsale, ja neile wasta kostsid tööliste üüded: „Ühise waenlase wasta elu ja surma peale teiega koos!“ Üksigi strateegiline kawalus ei aidanud ja wahetpidamata kaswaw rahwauk liikus keisrilossi poole. Jäi järele kas teda kuulirahega wasta wõtta või järele anda. Keiser Ferdinand laskis oma äärmiselt erutatud truudele alamatele teada anda et seftkomitee võib järele jääda, et sõjawäed linna uulitsatelt ära wiaakse, et konstitutsiooni eelnõu — rahwa filmas liiga tagurline — tõepoolest ainult eelnõu on, kuna seaduse enese üleüldise ääletamise põhjal walitud riigipäew wälja peab töötama jne jne. Ühesõnaga, mässajate wõit oli täieline ja 15. mai päew kinnitas need wennasidemed üliõpilaste ja tööliste wahel, mis ennegi juba olemas olid.

Losfi ümbruses urgitseja reaktsooniline partei aga ei uskunud veel et tema mæng lõpul on. Ta toimetas keisri Jumsbruffi, et Wieni kodanlust korralagedusetondiga kohutada, ja warsti kostsid tagurlistest ja kiriklistest ajalehtedest kõned, et muidugi wõimata olewat keisril ullustusesse sattunud üliõpilaste wõimus olewasse linna jääda. Kodanlus affasgi wäheaawal akadeemialise leegioni wasta umbufflikuks saama, ja 26. mai öösel ilmus walitsuse käst, et akadeemialine leegion peab sõjariistad maha panema ja laiali minema.

Jälle tuli üliõpilastekoosolek kokku. Uueste tuli surmaärahuga rehpendada, seft terwed sõjawäepolgud marsisid uulitsatel ja platsidel, ja liikusid kindlad kuulujutud et sedakorda juba lastma akatasse ja et keisri käst, milles lastmine ära keelbi („Nit schießen“ — nagu Ferdinand ütles), tagasi on wõetud. Soldatid täitsiwadgi ülikooli ees olewa laageda, et töölisti mitte ülikooli lasta. Siis läkitas akadeemialine leegion mõnikümend saadikut töölistelinnajaoadesse, et sealt kohe abi kutuda. Tuhanded töölistes jooksid kohe ülikooli poole, igafugu tõketest oolimata, üietega: „Elagu ülikool! Elagu akadeemialine leegion!“ Uga veel enne kui töölistewool ülikoolini jõudis, tõusid kõigis põikuulitsates barikaadid nagu maa alt. Weerand terwest Wieni linnast oli kohe tööliste wõimuses. Tööliste ulka tekkisid ka sõjariistus kodanlastesalgad. . . Walitus kõhkles mõne tunni ja andis uueste järele: liiga selge oli et kõige irmsamat werelastmiste tuleks toimetada ja siiski wõis tagajärgede üle kahelda, seft tööliste toetus oli liiga elaw, et ministrid veel korra oleks wõinud julgeda üliõpilasi pihuks pigistada. Anti teada et akadeemialine leegion jääda võib. Kohe lahkusid sõjawäed seftlinnast, kus üliõpilaste- ja töölistesalgad wennastades ja wõitupidutsedes waljult õistafid.

III.

Miisugused on Wieni elanikkude mälestused oma üliõpilastest 1848. aasta mälestusrikkast kewadest.

Berliinis oli üliõpilaste osa wähem filmapaistew, kuigi ka siin tema aktiivne

tegewus 1848. aasta revolutsioonis kahtlufeta kindel on. Berliini rahutuste esimestest päevadest — märtsi algust — peale ilmuwad Thiergartenis jalutawa rahwa ulgas kõnetoolidel ikka sagedamine ja sagedamine Berliini üliõpilased, kes elanikka üles kutsuwad ühinema revolutsiooniga, mille kärgatufed üle terve Euroopa kuuldawale affasid tulema. Üliõpilased wõtawad sõjawäesalkasi, kes elanikka laiali ajama ilmusid, wile ja käre wasta. Erutus läks linnas ikka suuremaks, ja 16. märtsil koguwad üliõpilased kuningalossi ette ja nõuwad korra jalaleseadmiseks üliõpilastemiilita loomist. Selle nõudmise peale ei lugenud kuningas tarwilikuks wastatagi; lossikomendant liiskas selle tagasi.

Berliini üliõpilased andsid ka seekord, nagu waremgi, liikumisele rahwuslike ühinemise wärwi, terve Saksamaa ühendamisest nõudes. Saksa rahwusline lipp, mis mäsku sümboliks sai, ilmub muutsale peaaesjalikult üliõpilaste käes. Selles mõttes mängisid just kodanlaste pojad kõige elawamat osa.

Wimaks jõudis kätte 18. märtsi päew kaiffeta elanikkude tapmisega Lossiplatsil, ja siis ei jõudnud sõjariistus mäsku enam üksigi jõud kinni pidada. Wõitlus platsidel, muutsadel, barrikaadidel, majades kestis elu ja surma peale järk-järgult kaswawa armutusega. Paljudes kohtades oli otustaw osa üliõpilaste käes. Terwe 18. ja 19. märtsi wahel kestis wõitlus, uued barrikaadid kaswasid nagu maa alt.

Teiste saatkondade ulgas ilmusid kuningas Friedrich Wilhelm IV juure ka profesforide esitajad ja palusid werewalamisele lõppu teha. Kuningas affas neile palawaid etteiteid tegema, sest „tema kõrgus olewat kuulda saanud, et mäsajate ulgas liiga filmapaistew osa üliõpilaste käes seista“.

Kui üliõpilased tõeste wahwuse poolest selles wõitluses midagi soowida ei jätanud, siis ei jäänud ka tõõksid neist maha. Iffa uusi ja uusi sõjawäesalkasi nõudis wõitlus juure, iga langenu asemel ilmus üks, kolm, wiis, kümme tükki.

Kell 7 omnikul ilmus Friedrich Wilhelmil kuulul proklamatsioon „Minu armfatele berliinlastele“. Kuningas andis järele, revolutsioon wõitis.

Kui kolm päewa iljem kuningas Saksawa rahwaridade wahelt läbi sõitis, siis ei unustanud ta oma kõnedes, mis ta rahwale pidas, ka üliõpilasi mitte ära. Ülikooli ees peatas ta üliõpilastefalga juures, kes jalatallast pealaeni sõjariistus oli. Kuigi äärmiselt erutatud, ei pannud üliõpilased sündmuft mitte kuningas süü s, sest ühes terve Berliiniga pidasid nad kuningat ilma kindla tahtjõuta, ifegi ealoomulikuks inimeseks, kuigi poolearuga unistajaks; terve süü aeti Breift printsi ja lossi sõjapartei kaela. Weel enam, Friedrich Wilhelm IV oli Saksamaa ühinemise üle unistajate ringfondades ifegi ea kuulufega, sest teada oli et romantiliselt unistaja kuningas eameelega kessajalise Saksa riigi mälestustest kõneles. Sellepärast wõtsidgi üliõpilased kuningas terwituseüietega wasta.

Kuningas pööras nende poole kõnega, tähendades et ta Saksamaa krooni mitte usurpeerida ei taha (Friedrich Wilhelm IV kartis krooni revolutsiooni käest wõtta), aga awaldas ihtlasi oma pooleoiutundeid Saksamaa wabaduse ja ühinemise kohta. Iseäranis selge see kõne ei olnud, aga ta algas selle aja kohta ifeloomulikfude sõnadega:

„Tänane päew on suur, unustamata, otustaw päew. Teis, üliõpilastes, peitub suur tulewik, ja kui teie oma elu kesspeigas wõi lõpus pilku läbielatu peale tagasi eidate, siis mälestate teie kahtlemata seda päewa.“

* * *

Nii prof. Tarle. — Meie teame, millelega 1848. a. revolutsioonid Saksamaal ja Austerias lõppesid, teame, milleks nooresoo ja teiste kodanliste idealistide kõrged eesmärgid muutusid. Kui Saksamaal ja Austerias kodanliked ringkonnad 1898. a. nende sündmuste 50-aasta mälestusepäewa pühitsesid, siis esinesid pidutsejate esinistes ridades selleaegsed noored idealistid wanade allpeadena, kes kwinenud olid kapitalistlike korra toetajateks ja jumaldajateks. Ideaalid, kui klassisünnitus, mis 48. a. uduselt üleüldfufe õnne arwasid kätte püüdwat, olid klassiwahede selgumisel ja klassiwõitluse uutel järkudewälja arenenud kindlateks klassideaalideks kodanluse mõttes.

Ja Saksa ning Austria üliõpilased — nüüd? Nad organiseerivad oma jõudu, panewad meeleanalbusi toime, on walmis jällegi wõitlusesse tormama; ega mitte ühiskonna kõrgete tulewiku-ideaalide eest, nagu 1848. a., waid kui kodanliste kätide liha ja veri — kapitalistilise korra kaitsjatena, suurema osa inimeluse kurnamise ja orjapõlwe kinnioidjatena. Sedamööda kuidas kodanlus ise tagurliks on muutunud, on ka ta noorsugu kõige tagurliksimate wadete ihukaitsewälge astunud. Berliini uulitafel ei karju wärwimütsikandjad nüüd mitte wabaduse ja demokraatia üüdsõnu, waid üiawad demonstratiivselt hurraa! Hindenburgile ja kannawad Hohzollerni õuemärkisi.

Klassiwõitlus on wajutanud ja wajutab oma pitsati ka nooresoo peale, mitte ainult Saksamaal ja Austrias, mitte ainult Lääne-Euroopas, waid ka meil siin. Ka siin elas üliõpilastefogu oma wabadusepüüete, tormi- ja tungiajajärgu läbi; ka siin tõttas ta ennaft ärasalgawalt wõitlusesse tsaristilise reaktiooniga ja laulis, surwekõidikuid kätte ja jalgade ümber tundes — Nekrasowi järele: Näita mulle niisugust paigakest, kus Wene üliõpilane mitte ei kannataks!

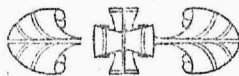
Ta kannatas ja wõitles niikaua kui — kodanlus wõitles. 17. (30.) oktoober 1905 oli tema 48. aasta. Konstitutsioonimanifesti-lipakat näpus oides diskas ta wasta Wittele ja pööras selja senisele kaaswõitlejale — proletariaadile. Trepowi terasoad päästsid seekord eilase rewolutsioonääri jalamaid oma piissi ja piiki kaaswõitlejate tööliste wasta pööras, kellele kodanlus nüüd „paigal!“ üüdis. Roditshewi üie: „werine kaelaside!“ mis ta Stolõpini poliitika iseloomustamiseks duuma koosolekul lendu laskis, oli kodanluse radikaalsuse wiimane luigelaul, mis . . . andekspalunifessesse suri. Ja sellega ühtlasi suri ka Wene üliõpilaste rewolutsiooni wiimane õht.

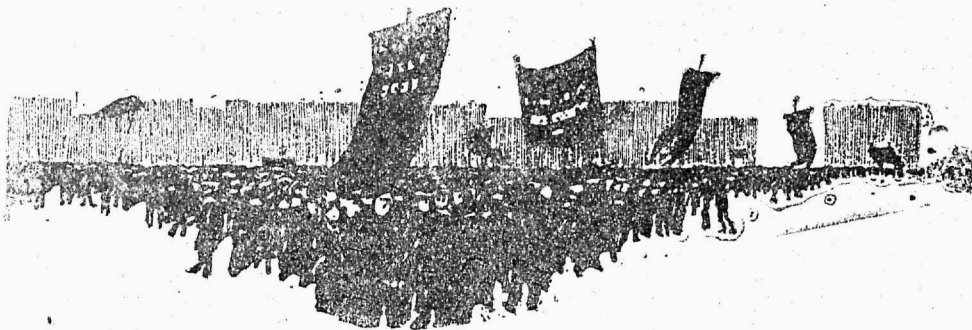
Üliõpilastond wajus ühiskondlisesse surma-umesse, kust ta 1917. a. kewadel juba kodanluse aadete kandjana ja nende eest wõitlejana näitelawale kerkis, kuigi ta sel wiimasel ajmel oma arenemises kunagi enam ligilähedaltgi seda tähtsust ühiskondlistes wõitlustes ei ole omandanud, mistal rewolutsioonilisel arenemiseastmel oli.

Ka Wene üliõpilastefogu — ja tema kõrwal, kuigi juba märksalt vähemal mōedul, klassiliste wahetordade wäljaarenemisele wastawalt, osa Eesti üliõpilastes — on rewolutsiooniwõitluste ajaloo oma ilgawa lehekülje kirjutanud. Ja ka siin on sellele must tagurliks kaitse aeg järgnenud. Sinna kodanluse õlma, kuhu wajus endine rewolutsiooniline üliõpilastefond, sinna järele kaldus ka järgnew üliõpilastepõlv.

Suur nowembrirewolutsioon andis ka siin otsustawa oobi: endisest ühiskondlisesest jõust on järele jäänud ainult saboteeriwalt pööritleja ja piisku kiruja wälgekodanline aledus. Ta on oma leierkastiloo ajaloo lõpule mänginud, ta — wõib minna. Üsemele peab astuma ja astub uus noorsugu, uus kiht noori, keda uued ühiskonnaideaalid waimustawad, kes walmis on oma elu pühendamale neile ideaalidele: proletariaadi noorsugu, kelle ees nowembrirewolutsioon kõrgema teadus-templi wärwad awas, ja kes nüüd selle templi kallimad warad ühiskonna kätte peab tooma.

Selles seisab uueaja üliõpilastefonna kõrge Prometeuse-ülesanne: maha tuua püha teadusetuluse seni rahwaulkadele kätteulatamata templitaewast ja see põlema panna uulitjanurkadel ning ristteedel. Kui streikijad professorid teda selle juures tahawad kalju külge needida ja tagurlikselotkast ta südant nõrkima saata — pole korta! Greeka Olimpuise elanikud on ammu warjudeilma warisemid, aga Prometeuse langelosetõõd mäletab inimelusegu niikaua kui tulesäde ilmas inimest teenib.

Mis kindralid „siis“ kõnelesiwad.

Oli käimas suur oktoobrirewolutsioon. Puna-se Peterburi rewolutsioonilise eelwäe ilgaw korraldusewõime oli Wenemaa pealinna pea werewalamiseta töörahwä wõimusesseunud. Säherdust wõitu ei tunne ajalugu.

Mida tegid sel silmapilgul need kes tänini end Wenemaa peremeesteks pidasid? Alekkuulus Kerenski pani Peetrist aegsaste plehku. Teised ministrid pisteti pogrissse. Kodanlisel kurnamisewalitsusel oli selega pea otsast wõetud. Jäi keha, mis weel mõne aja winksleda wõis. Elutegewust temas enam polnud, kõik katsed, teda elustada jäid soolapuhumiseks. Sellest ingeldamiseprotsessist räägiwad selget keelt selleaegsed wäerinnal asuwate sõjawägede „juhatajate“ kahekõned, milledest siin wäljawõtteid toome.

Kahekõne 26. okt. põhjawägede komissarija ülemjuhataja staabi-ülemä abilise Wõrubowi wahel.

... Kell 13 $\frac{1}{2}$... sain traadil ülemjuhataja Pihkwast antud päewakäsu... Teatage, kus ülemjuhataja, kas teda Pihkwasse ei oodata? Teatan teile salajaselt: Ülemjuhataja oli Pihkwast, täna öösel sõitis ta Pihkwast kondral Krasnowiga Ostrowi, kus ratsawäediwiisi etteotsa astus, kellega praegu Peterburi poole liigub 1. esshelon mille juures ülemjuhataja ja Krasnow, jõudis juba Pihkwast mööda ja liigub wäga ettewaatlikult edasi. Teatan 12. armees seisukorrast: walmitatakse wäesalka Peterburi wasta saatmiseks... 1. armees on seisukord halb, seal kuulutas armeekomitee end sõjarewolutsioonikomiteeks ja kihutas komissari k. t. Smaldowski minema. 1. armees ülemjuhataja päewakäsku ja wiite organisatsiooni üleskutset praegu laiali loetada pole võimalik. 5. armees on seisukord pea sama... Kas kate ügas on meeleolu ülew, peaaegu liiga ülew. Pihkwast on wereta wõitlus minu ja sõjarew. komitee wahel, kes aparaadid peale minu oma, kontrolli alla wõttis, püüi kse essheloni peatada ja tõhetakse mind wangisada. Läks süügi korda mõndatuhandet eksemplari päewakäsku ja üleskutset ära trükkida. Ühendust pidada Peterburi ja wäerinnä wä osadega on tänini korda läinud... On ühendus Luuga garnisoniga saadud, kes ise abi pakkus, üles-

kutse ja päewakäsk läksid traadita telegrahwi teel laiali...

Teine kõne.

Aparaadil on a.-leitnant Sher. Kas ei wõi teie praeguse silmapilgu seisukorda Peterburi walgustada? Seisukord on niisugune: Newski prospekt on kuni Moikani waba, Moikast edasi paremale ja pahemale poole Neewa ääre on liikumine kinni pandud. Talwepalee oli ümber piiratud, läbi ei lasknud madruste ja Peterburi polkude patrullid kedagi, muud uulitsad on liikumiseks wabad, raudteejaamad on ülestõusnud wägede all, kes uulitsatel patrulleeriwad, ilma dokumntideta isikuid kinni pidades. Smolnõi lähedal, kus ülestõusnud wägede staab, on wahikorral kaks soomusautot ja mõni kuulip lduja autodel, üleüldise on uulitsatel rahubne... Linnawolikogus on praegu rewolutsiooni päästmise komitee koosolek, mis on kujunenud linnawolikogust ja selle osa keskkomitee liikmetest, kes Smolnõist ära tulid, enamlastest lahku liies; mässulised oiawad korda ja distsipliina, rõõwimisi ja rüüstamisi pole eite tulnud, wastaoksa, patrullid wõtawad ulkuwaid soldatid kinni, kes paberssidega kauplewad... faktiiline jõudude wahekorral oli sarnane, et kuni talwepalee piiramise alguni ülestõusmine wereta läks; selle ehk teise oone juure jõudes wõtsiwad ülestõusjad walitsusepatrulli ilma mingisuguse wastapanekuta; wastaokkamisekawa oli kohtlemata waremalt kokku seatud ja wiidi sirgejoonelisel läbi. Rew lutsiooni päästmise komiteel pole praegu mingisugust jõudu seljataga... Ööde w tagasi oli ringkonna wägede staab sunnitud tunnistama, et ta toetas end ainult nasbataljoni, kahe junkruteroodu, löögisalga ja nende ohwitseride peale, kes aigumajadesi tulid; soomusautod teatasid, et nad aktiivsel aj. walitsuse eest wälja ei astu ja lahkusid ommikul. Kolm kate polku pidasiwad terve öö läbiraakimisi talwepalee poole tuleku üle ja saatsiwad ommikuks kolm seljati mis õhtaks ära lagunesiwad. Ristleja „Awroora“, kes Nikolai-sul-ni tuli, pommitas talwepaleed; üleüldiselt ei awaldanud ülestõusnud alguses suurt energiat ja alles siis, kui nad wastaokkamise puundumise äratunemisele jõudsiwad, asusiwad nad kiireste pealetungimisele

Praegu on kõik wõim nende käes. Kõik tähtsamad asutused on kordaläinud ülestõusmise tõttu ära wõetud . . . Kus on praegu aj. wal. liikmed? Nad oliwad talwepalees ja aresteeriti nad aega tagasi; kus nad praegu on, ei tea . . . Kes on meil praegu ülemjuhataja? Aleksander Fedorowitsh Kerenski Kus ta on? Mulle teatas alles praegu Wörubow, et ta Pihkwas on . . . Kas on teil teada, et kindral Ssheremissow wägede saatmise Peterburi wasta seisma jättis? . . . Jah, on teada . . . Kuidas reageeri sõjaministeerium aj. walitsuse ärakaotamise, wabariigi nõukogu laialisaatmise ja enamlaste wõimuaramise peale? Sõjaministeerium pole juhuliselt veel mitte ülestõusnud wägede käes ja tema traat on Peterburis wististe ainukene wõtmeta; siin on praegu ainult poliitikalise walitsuse ohwitserid, kes otsustasiwad wõimu ärawõtmise korral siin igasugusest tõöst ära öelda . . . Peastaab on juba päewal ära wõetud . . .

U u s k a h e k ö n e .

Praegu sain Peterburist mitu telegrammi sõjarewolutsiooni-komiteelt, kes teatab et talwepalee ära wõetud, ministrid aresteeritud ja rewolutsioonikomitee ühes tööliste ja soldatite saadikute nõukoguga ja Peterburi gmnisoniga sõjarewolutsiooni-komitee wõimu tunnistas, kes nõuab et sellest kõikidele wäerinna ja wäetaguse soldatitele teatatakse ja et neid, kes selle wasta on, aresteeritaks . . . Ma palun peateltki wiivitamata juhatust anda, kuna ma sõjarewolutsiooni-komitee telegrammi sõjawägede eest warjata ei wõi. Aj. walitsus on tõesti aresteeritud peale ülemjuhataja Kerenski, kes kindral Tsheremissowi teate järele Pihkwa se jõudis ja käskis sõjawägede liikumist Peterburi peale seisma panna, kuna seal kadettide mõju tõusnud olla. Ma teatan teie telegrammi praegu ülemjuhataja staabi ülemale. Pean teatama et peatelt tänini mingid näpunäiteid walitsuselt, kes aj. walitsuse asemele astus, ei ole saanud. Kuna tänase päewa jooksul üheteistkümnest armeest üheksa end aj. walitsuse pooleoidjateks tunnistasid, ei wõi peatelt oma peale wõtta küsimuseotsustamist ilma armeede soowidaga kokkukõlasse wiimata Praegu ei wõi ma midagi rohkem öelda. Aga mulle on sellest wähe. Mina arwan et meie peame wäetlgi kaudu ühendatud olema; see on wõimata ei iga wäerind iseseiswolt töötaks, sellepärast palun teid Nikolai Nikolaj-witshile teatada, et ma temalt kohe wastust ootan Balujew Lubage veel küsida, kas teil on sõjawäeosad, kes ilmtingimata aj. walitsust t elaksid? Mitte ühe wäeosa eest ei wõi wastutada, suurem osa ei toeta aj. walitsust mingil tingimisel, ka need wäeosad, mis minu ümber, kõlbawad wast ehk selleks et rüüstamisi ehk rahutusi takistada, aj. walitsuse toetamiseks kõlbawad nad wäewalt . . .

U u s k a h e k ö n e : w ä g e d e ü l e m j u h a t a j a s t a a b i ü l e m a W ö r u b o w i j a l ö u n a l ä ä n e - w ä e r i n n a k o m i s s a r i J o r d a n s k i w a h e l .

Komissar Jordanski . . . Woitinski teatab et Minskis läänewäerinna täidesaatwa komitee

ja Minski nõukogu wahel lahkneminekuid on. Wiimane seisab nähtawaste enamlaste platwormil ja seadis wäerinna staabi ümber temale truust 37. polgust wahikorra . . . Enamlased on nähtawaste täieste eraldatud, kuigi nad seisukorraparamehed on. Moskwas pole sündmused veel arenenud. Kreml ja ringkonnastaab on ülestõusnute käes, linnawalitsus ühendas enda ümber kõik aj. walitsusele truud kihid . . . Kuidas asjad teil on? Meil on praegu kõik rahuline, enamus on aj. walitsuse poolt, sõjawägede seas walmistatakse salga saatmist Peterburi wasta . . . Arwan et tuleb saata kas wõi wäekene salk moraalilise rahustamise otstarbel . . . Ütelge, kas oli Tsheremissowi ülespidamine täieste lojalaalne? Minul olewate andmete põhjal wõin wastata: ei olnud . . . Meie waatame seisukorra kui enamlaste paratamata lõpetamise peale ja oleksime täieste roobastest välja löödud, kui 3—5. juulil poliitlikud abinõud korduks. Palun ülemjuhataja staabi ülemale ja ülemjuhatajale teatada, et soowitaw oleks lõunalääne-wäerinnalt wäesalkasi saata moraalilise ja poliitikalise otstarbega; peale selle wõib 1. ja 5. armee seikukoht sellele wäesalgale reaalse tähtsuse anda . . .

K ö n e R o s t o w i g a , r ä ä g i b D o o n i k a s a k a t e n a k a s n ö i a t a m a n B o g a j e w s k i .

. . . Seisukord Peterburis on järgmine: walitsus on aresteeritud, enamlased panwad riigipöörde toime, muud demokraatlikud parteid astusiwad nõukogudest välja ja awaldasid üleskutse, et mitte enamlaste korraldusi täita. Saadud teadete järele on aktiivsete enamlaste uik wä kene. Teatan teile wäerinna kasakate Kiiewi kongressi esimehe Agejewi telegrammi: „Agentuura teadete järele olla 1., 4. ja 14. Dooni polk teatanud, et nemad aj walitsuse käskusi ei täida. Arwame et see prowokatsioon on kuna kasakatel enamlastega ühte teend olla ei wõi . . .

U u s k ö n e . K i n d r a l L e w i t s k i j a D u h o o n i n .

. . . Põhjawägede ülemjuhatajaga saime õõ jooksul ühendust jalale seada. Teatan telegramide ärakirjad:

Põhjamäerinna ülemjuhataja käskis ülemjuhataja käsu täitmiseks ajawiimata ühe 44. diwiisi brigadi 44. diwiisi juhatusel Peterburi saata . . . 25. okt. 5841/b. Lukirski — Põhjamäerinna ülemjuhataja käskis 5. Kaukasuse kasakatediwiisi suurükiwäega ja 43. kasakate polku ülemjuhataja korralduse põhjal wiivitamata 5. Kaukasuse diwiisi ülema juhatusel Peterburi saata . . . 25 okt. 5841/b. Lukirski. — Põhjamäerinna ülemjuhataja käskis ülemjuhataja korralduse põhjal 13 ja 15. Dooni kasakate polgu nende suurükiwäega ajawiimata saata (audtel) Peterburi . . . 24. okt. 5834/b. Lukirski — Põhjamäerinna ülemjuhataja käskis korralduse muutmiseks 1. Dooni diwiisi tema suurükiwäega 1. armeest ajawiimata Peterburi saata . . . 25 okt. 5838/b. Lukirski. — Pealenende on 3 ja 6. jalgratta-

osad raudteel ära saadetud. Loen tarwilikuks nendele wägedele wasta saata usaldusmehi nende telegramide ärakirjadega seisukorra selgitamiseks; pealeselle soovitasin põhjawa-rinda saata wäeosadega oma walitud komiteede esitajaid. Ülearmeeline komitee peatelgis wõttis enamlaste wäljaastumise wasta erakorralisel koosolekul järsu ukkamõistwa otsuse wasta ... Peatelgis on täieste rahuline, kõik wäeosad on aj. walitsuse poolt. Mis teil sünnib ...? Peterburis ei jäänud sõna täielises mõttes mitte ühte wäeosat, mille peale walitsus oleks wõinud toetada. Sellel eriti saatuslikul silmapilgul tabab meie sõjawäge kuulmata irwitamine. Kuna wäärinnal rääbita ja nälgas Wene inimesed oma rinnaga waenlast tagasi tõrjuwad, aarab siin salgake sõõnud inimesi wõimu oma kätte, ara garnisoni peale toetades, ja müüb Wenemaad ...

Kõne (arusaamata) ülema ja läänewäärinna juhataja wahel.

... Praegu teatas meie Tshereimssow ... et kuna Peterburi kindralkuberneriks kadett Kishkin määrati, wägede saatmine Peterburi peale otstarbela ja isegi kahjulik on, kuna sõjawäed näntawaste Kishkini poole ei löö, ja palus mind tegewust ja waateid lähema tulewiku peale ühendada kas wõi kahel, põhja- ja läänewäärinnal. Selle peale wastasin: wäga kahju et teie sõjawäed poliitukast osa wõtawad. Meie olme aj. walitsusele traudust wandunud ja meie asi pole selle üle aru pidada, kas Peterburi kindralkuberner Kishkin ehk mõni teine on ... Ma et saa aru, mis-sugusest wäärindest ühendamisest teie räägite, kuna see ühendamine peatelgi kaudu teostatud peab olema, kus seaduse järle ülemjuhataja äraolekul staabiülem kõlke peab tegema ...

Läänewäärinna juhataja Balu-jewi ja põhjawaäärinna juhataja Tshereimssowi kõne.

... Põhjawaäärinna juhataja palub teatada, kas teil Peterburi sündmused teada on ja kuidas läänewäärinna sõjawäed nende peale reageeriwad ... Minul on kõik rahuline Wäärinnakomitee, arm-ede-komiteed ja talupoegadekongress wõtsiwad resolutsiooni wasta, et nemad aj. walitsusele truuks jääwad ... Täielisi waateid Peterburi sündmuste üle mul pole ... Sidet peatelgiga pean. Kui teil täielisemad teated on, palun, teatage. Endise koosseisuga aj. walitsust pole faktiiselt enam olemas, wõim on rewolutsioonilise komitee käes, Peterburi garnisoni wäeosad, peale wäheste erandite, ei olnud mitte aj. walitsuse poolt ... garnison wõttis ära walitsuseasutused, wäärinnaga katkes side. Põhjawaäärinnal töötawad ühinenud organisatsioonid praegu resolutsiooni kallal ... mis mitte aj. walitsuse poolt ei ole, mis aga ka nõukogude wõimuaaramist eaks ei kiida ... Kishkini määramine tõi oma järle wiibimata ringkonna staabi ärawõtmise. Dooni polgud ei täitnud

nendele antud käsku, aj. walitsuse kaitseks wälja astuda, ja jäiwad kasarmutesse, soomusautod läksiwad rewolutsioonilise komitee poole ... See et Peterburi enamlaste käes ja aj. walitsus aresteeritud, ei tähenda veel et kõik kaotatud on, sest peale Peterburi on veel laialdane Wenemaa olemas ...

Tegewate wägede side ülema kõne posti-telegraphwi nõukogu liikmega.

... Minewases jutujamises rääkisite uue walitsuse kokkuseadmisest, aga ei teadnud tema koosseisu, wast ehk on see nüüd selgitud? Ei, see kuulujutt ei läinud tõks, teada on ainult et keegi enamlane üleweneamaalisesse posti telegraphwi peakomiteesse tuli ja teatas, et tema posti-telegraphwi minister on. Keskkomitee ütles kindlalt ära teda tunnustamast, tema palwete peale waatamata ...

Põhjawaäärinna ülema Lukirski ja Duhoonini kõne.

... Kas teie juures on ülemjuhataja Kerenski? ... Eila, peale korralduse tegemist, et wägede liikumine Peterburi alla seisma jäetaks, sõitis siia Aleksander Fedorowitsh (Kerenski), kes põhjawaäärinna ülemjuhataja arwamisega, et see liikumist seisma jätta tuleb, peri ei olnud. Aga ei olnud wõimalust korraldust teha, et see liikumine edasi kestaks, kuna aparaatide juure rewolutsioonikomitee poolt liikmed olid määratud. Kell 5 $\frac{1}{2}$ 26 dal sõitis Aleksander Fedorowitsh siit Ostrowi ühes 3. ratsakorpuse ülemaga ... Meil on seisukord järgmine: 12. armee otsustas otsustawalt ja täieste enamlaste wasta ja teatas et tema kõik oma jõud ära tarwitab, et mäsawat enamlasteulgakest karistada. 1. ja 5. armee teatasid et nemad mitte aj. walitsuse, waid Peterburi nõukogu järle lähewad ... Peterburis ... on enamlased talwepalee ära wõtnud ja aj. walitsuse liikmed Peetri Pauli kindlusesse saatnud. Sellepeale waatamata on nende wõit Pyrrhuse wõit, nende seljataga pole kedgi ... Täiendawalt teatan: Laewastiku ülem palus ... mitte ... shifreeritud telegrammisi saata, kuna neid temale telegraphwist kätte ei anta ... Kas teie ei tea, kus jalgrattabataljonid on? ... Jalgrattabataljonid on saadud teadete järle ligistikku 70 wersta Peterburist seisma jäänud ...

Kindral-major Nesnamowi ja kindral Diterichsi kõne.

... Telegrammisi armeedekomiteede otsustega pole veel saadud, kõikidelt armeedelt oodatakse neid. Rumeenia wäärinna komissari Tiesenhauseni poolt teatatakse kõikidele komissaridele ja armeedekomiteedele, et wäärinnastaabi juures on organiseeritud rewolutsiooniline komitee ja abinõud tarwitusele wõetud telegraphwi juhuslise ärawõtmise wasta. Komitee paneb ette armeedekomiteedele abinõusi tarwitusele wõtta wäärinnal rahu ja korra alal-

oidmiseks ja läbikäimise kindlustamiseks. Ohtusel koosolekul otsustati diivisi organiseerida walitud seitsmeestest, keda komiteed soowitawad, asutawa kogu lipukirja all . . . Odesas on kõik rahuline . . . Ma tahan täieste selget wastust saada: Kas teie wäerional on sõjawägesid, kes Peterburi alla saadetult wastawaidlemata aj. walitsusele appi läheks . . . Isikliselt arwan et ratsawägi . . . täidab käsku. Komissar tuleb praegu . . . ja anuab seletuse teistest wäeosadest . . . Aparaadil on Rumeenia wäerinna komissar Tiesenhausen . . . Minu kindel arwamine on, et sõjawägesid wäerionalt aj. walitsuse enese kaitseks waevalt võimalik on liikuma panna, ehk küll wiisuste wäeosa leiduks kes wastawaidlemata läheks . . . asutawa kogu eest . . . tõuseb üles terve wäerind . . . Teateid armeedest pole veel saadud, kõik komissarid on teated saanud ja pühendatud plaani — luua eri wäeosa Peterburi saatmiseks . . . nende sõnade järele võib arwata, et asutawa kogu kaitsemine pooleoidu leiab . . . Endise walitsuse koosseisul ei olnud pooleoidu ja see uuitab sellepärast soldatid wähe . . .

Lõunalääne-wäerinna staabi ülema kõne kindral Diterichsiga.

. . . Teatasin lõunalääne wäerinna ülemaile teie kõnet. Ta palub veel oodata. Mis muutub nsku wäeosade sisse, kes praegustel tingimistel wastaw idlemata Peterburi peale lähewad, siis mul seda ei ole . . . 25. oktoobril . . . kell 11 om soilis ülemjuhataja autoga linnast (talwepaleest) välja põhjawäerinna wägedele wastaw talwepaleesse muud aj. walitsuse liikmeid jättes . . . kollega mul ühendus oli kuni kella 10 õhtal. Ohta eel teatas kindral Tsheremissow, et ülemjuhataja jõudis Pihkwasse. ütles oma wälitused üles ja pani ette kindral Tsheremissowi ülemjuhatajaks nimetada. Wististe olid talwepalees piiratud aj. walitsuse liikmed peale wähest tulwawahetust aresteeritud kella 11 ajal õhtal . . .

Ülemjuhataja staabi ülema Wörubowi kõnest.

. . . Sõjawägede Peterburi alla toimetamist takistab raudteelaste keskkomitee otsus, mitte

sõjawägesid wedada, peale operatiwliste otsarbete . . .

Duhonini ja Balujewi kõne.

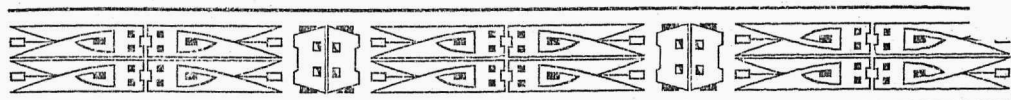
. . . Täna öösel sain Peterburist rewolutsioonikomiteet telegrammi, et wõim on rewolutsioonilise komitee käes, kes kõiki wägesid kutsub endaga ühenema; seda telegrammi ei wõinud ma kinni pidada . . . Minski nõukogule töötab wastaw wäerinnakomitee, ei tea, kas tal korda läheb nõukogu wõita, aga Minski garnisoni peale ma loota ei wõi . . . Praegu ilmus 37. polgu wahikord ja kuulutas mind ühes terve staabiga aresteerituks ja nõuab et meie nende rewolutsioonilise staabi kontrolli all töötaksime. Seisukord on ül üldse alb ja ma ei tea, kuidas sellest wälja pääsen, komissarid ei wõi ka midagi teha . . .

Isegi sel kodanlusele raskel silmapilgul, mil aj. walitsusele Peterburis ainult „naisbataljon, kaks kolm (?) junkruterootu, löögisalk ja“ — üksikud ohwitserid truuks jääwad, jäiwad kodanlised wäeülemad enestele „truuks“. Tsheremissow ja salakiusu Kerenski wastaw, Peterburi peale liikuwad kasakate esshelonid seni kauaks seisma jätt's kui juba — ilja oli: raudteelased ja rewolutsioonilised komissarid telegrahwil takistasiwad. Teised „informeerisid“ ühist, lobisesiwad salkade kokkuseadmistest ja ülestõusnud Peterburi peale saatmisest „kas wõi ainult moraallise mõju awaldamiseks“, ehk sellest et kasakatel enamlastega ühist teed ei olla, kahjatsesiwad selle üle et soldatid poliitikaga tegemist teewad, waletasiwad et „üheteistkümnest armeest üheksa“ ajutise walitsuse poolt olla. Lahntasiwad abitult käsi sellejuures et neil ühtigi wäeosa pole, kes aj. walitsust ilmtingimata toetaks (kuhu jääwad siis üheksa armeed?) jne. jne.

Kodanline „kord“ ja selle korra alaloidja — kodanline sõjawägi oli lagunenu. Suurtükilõha ütles üles . . . Needsamad soldatid, kes oktoobrirewolutsioonis sõrmegi aj. walitsuse, kodanlise „korr“ eaks ei liigutanud, on peale seda kolm aastat kui lõwid wõidelnud kõigil wäerindadel — tööliste ja talupoegade uwide eest. Rewolutsioon on wõitnud. Seda tunnistawad tänapäewal kõige mustemadgi meie maakeral.

K.

Ühest furnufambriist.

Selle afutuse wärawal seisab ametlikult: „Cesti Sotsiaaldemokraatline Töölisteripartei“, aga tegelikult on ta sotsiaaldemokraatline ainult sedawõrt, kui sellest II Internatsionaali mõttes võib rääkida: sotsiaaldemokraadid kui kodanuse wabatahtlikud käsitud timukatööde toimetamises tööliste kallal; ja töölistega on sel parteil ainult sedawõrt tegemist, kui ta neid kägistab ning nende jalaoopisi wasta wõtab.

Kes ei tunneks seda Hellate, Astide, Rõstnerite masuuriakatekildkonda. Siit sügawad jäljed on need wereimejad Cesti töörahwa ihusse wajutanud, kui et neid kergelt unustada võiks. Wärske on weel muld aaukiingastel, kuhu tuhanded ohwrid warisefid, suur osa neist „sotsiaaldem. töölisteripartei“ timukate käsitusel. Kuid mitte sellest ei tahtnud meie siin juttu teha, olgugi et seda werist äraandmist ikka ja ikka jälle tarwis oleks töölisteuskadele ingesse wajutada, neid ulkasi üles kihutada seda ussipesa äwitama. Meie tahtsime kinni naelutada selle furnufambri sisenist kõdunemist ja mädanust nende tööasjade järele, mis ta ise enesest päewawalgele toob, kuigi mitte awalikkuse ette.

Meie mõtleme selle all eestkätt tööasju, millest sotsiaaltimukad kõnelewad oma koosolekul ja kongressidel, wõi mis seal kuuldawale ja nähtawale tulewad, ilma et seda igatord soowitaksigi. Iseenesest mõista et needgi andmed ammugi weel selle äraandjatekompani tõsist sügawust ei kujuta, aga nad annawad vähemalt aimu sellest oosihist, kuhu see lupatus tormab.

*

Kuhu tüürib see kildkond, see „töölisteripartei“? — Oma awaliku programmi järele — sotsialistlikse rewolutsiooni poole. Nii seisab see must walge peal, ja alles iljuti kinnitati Tallinna org. koosolekul (si Dstra poolt) et programmi tarwis

muuta ei olewat. Nii jääb siis paberile ikka edasi: partei tahab ennast sots. rewolutsioonile ette walmistada, töölisti sots. korra juure wiia. Uga et omawahel mitte kedagi kahewahela jätta, kuidas nad tööpoolest selle rewolutsiooni tuleku peale waatawad, seletab partei tugewam teooriamees M. Rei partei kongressil, mis läinud septembris Tallinnas ära peeti, ilma salgamata: üleilmlist rewolutsiooni meil niipea karti ei ole...

Maakab meeles pidada, millega need „rewolutsiooni ettewalmistajad“ endid trööstiwad — lootusega, et rewolutsioon weel niipea ei tulewat! Nad teawad et neil asja on seda karti. Ja wiivituse põhjendus? Töölise killustatud olek... Wiimases süüdistawad nad enamlasti. Kui tänamata! Oma „killustamisega“ pikendawad enamlasted teie armetuid elupäiwi, ja teie — kirute!

Tööpoolest. Kui wiletjad teie atkfiad niüid ka ei oleks, teie wõite vähemalt lobisedagi; sots. rewolutsioon nõuaks programmi teostamist, ja seal oleks teil ing kinni. Oli ju see teie tugewam reaalspoliitikamees Mihkel Martna, kes ühel Tall. org. koosolekul awalikult ja puhtasüdamlikult seletas: kui walitus meie kätte langeks, peaksiwe sotsialistlikult walitjema, aga seda meie — ei suuda!

Igatahes, selle poolteise poliitikalise sumptijelliga, kes teie parteisse järele jäänud, muidugi mitte. Ka teile on see selge et rewolutsioonis teised wõimud oma kätte peaksiw wõtma — need, keda teie niüid weriselt tapate, poote, pussitate, wangiurgastesse topite, maalt wälja faadate. Kuis ei peaks teie siis irmu tundma rewolutsiooni eest.

Do, see irm on suurem kui wäljaspool mõteldagi võiks. Ainult, möödamminnes wilksatab kohutaw irmuüie ülemtimukatel üle uulte, nagu Karl Astil kongressil, kui Triigi organ. esitaja aru päris 102 wäljasaatmise ja 26 mahatap-

mise üle. Sadasid oleks wõinud sel korral maha tappa — mitte ainult 102 wälja saata — et „korda alal wida“, tähendab: et rewolutsiooni tulekut tagasi wida... seletab Aft. Kui kahju sel ülemsandarnil et Hellat ainult 26-ga leppis! Kauaks see ikkagi rewolutsiooni-ädaohtu sumbutas. Ja kui Martna küll kurdab et see ekssisamm olnud et Hellat poliitseiministriks akanud, siis peab ta ometi ifegi tunnistama, et üks ja teine tema seltsimeestest kahetsewat, et Hellat mitte enam timukatepeamees ei ole. Wast sellepärast tehtaksegi rahwa-erakondlisele Einbundile opositsiooni, et ta niipalju tappa ei jaks kui ... sotsid seda oma rewolutsioonikartusel soowisid...

*

Mis teha niisuguses seisuforras, mis-sugust poliitikalist joont ajada, et „rewolutsiooni ette walmistada“? Aluspõhja, „teoorialise“ juhtnõuri annab sotside edaspidisele poliitikalale A. Rei seletades: tööraha praegune õige ülesanne on — seda kaitsta, mis ta rewolutsioonis kätte wõitnud... Milles need rewolutsiooni „saawutused“ dieti seisawad, mille kaitsemist ta töörahale nii tähtsaks peab, selle jätab ta ligemalt määramata; kui seda aga Cesti päkapikuriigi kohta wõtta, siis oleks see, Rei ligema wenna M. Martna sõnade järele: poliitika, mis käib juhtsõna järele — e Lagu tsarismus! Pealegi tsarismus, mis weel pi-pardatud Cesti kodukaswanud tagurhusega, nagu Martna seletab (arupärimisel asut. kogus 7. sept.).

Rei „teooriale“ annab konkreetsema siisu ametiwend Aft (kongressil), tähendades et sotsid mitte ei peaks loobuma kodanlise korra ülesehitawast tööst, waid neil seda tööd omalt poolt toetada, sellest tööst osa wõtta tuleks. Mis teiste sõnadega selgemalt üteldes tähendab: sotsialistilise rewolutsiooni „ettewalmistamiseks“ — nagu programmi nõuab — tuleb tööd teha ja kaasa aidata kodanlise riigi ülesehitamiseks, see on kodan-luse kindlustamiseks. Ja et se-dagi „põhjusemõtteliku“ ja „üleilbistes joontes“ ettetoodud seisukohta keegi waleste ei saaks mõista, et keegi sotside tegeliku poliitika juures ei tarwitaks

kahelda, konkretiseerib Martna seda omalt poolt weel selgemine ning kindlamine (partei Tall. organ. koosolekul 8. sept.):

Meile eideatakse ette, et meie (Tõnissoni) rahwaerakonnaga liig sõbralikult läbi käiwat ja temaga koos maid jagawat. See ei ole päris õige. Meie tõe-tame teda ainult kui walitsewat erakonda. Kui Strandmann (tööerakond) walitsuse-puul oleks, siis peaksime ka seda walitsust toetama. Sest ise meist walitsejaid ei ole. — Tähendab: sotsid toetawad iga kodanlist walitsust, et aga „kodanlise riigi ülesehitamise tööst osa wõtta“.

Kui „selge ja lihtne“, Rei tõenduse järele, see poliitikajuhtnõur ka on, sünnitab ta tegelikult siiski nähtawaste palju peamurdmist ifegi partei ninameeste ulgas. Kõige raskemat peawalu teeb walitsusest ofawõtmise küsimus. Mitte põhjusemõtte-likult; oh ei, sellepõolest on igatahes kõik selge ja lihtne — on kord kodanlise riigi ülesehitamise töö tarwilikuks tunnistatud, siis peab sellest raudse loogikaga järe-nema lubatawis kodanlisest walitsusest osa wõtta. Sel on aga oma suured konksud sees. Nagu Dinas ütleb: kui meie walitsusest osa wõtaksime, sõbksid kommunistid ja iseiswad sotsid meil põhja jalge alt. Wõi nagu Rei wari-seerlikult ümber nurga loowib: jütame see küsimus parem ofustamata, muidu teewad punased kisa et meie nagu jälle walitsusesse püüaksime, ja Päts affab meid kah tõgama. Meil on ju wanu allitanud ofusid II Int. kongressidest küllalt — sealt leidub põhjendusi igale sammule, mis meie kunagi kohase leiame olewat ette wõtta, nii wõi teistti. Pea-legi wõtame ju ka parlamendis walitsusest osa.

Wiimane ütetus on relatiivne: ta on ainult teatud tingimistel õige, see on siis, kui partei walitsust toetab. Enam-laste partei Wene duumas igatahes walitsusest osa ei wõtnud. Niisama ka Diebnecht Saksa riigipäewal mitte. Ja kui Rei siin selle wäite kategorialiselt jaatawas mõttes üles seab, siis ütleb ka tema et sotsid walmis on iga kodanlist walitsust parlamendis toetama.

Uga asjal on ka teine külg. Niisugune nurgatagast urgitsemine ei ole ikkagi „töö“. Tõepõolest; ifegi nüüd, kus sotsid walitsuses istusid ja kus nad asu-

tawas kogus „juhtiw“ erakond olid, ifegi nüüd pidid nad kurtma et nad ei saanud öieti midagi ära teha, mis weel siis rääkida, kui nad walitjusest eemale jääwad ja nende arw parlamendis kokku kuiwab. Siis pannakse neid kontwõderaid kodanluse jalgealuse kinnitamise juures küll waewalt tähele. See pani kongressil juba Palwadre pead wangutama, kes mitte uueste ministeeriumi lihapottide ligemale kippuda. Selgemine tuli platssi Ernits, kes awalikult tähendas: töölised olene ifkagi nii kui nii kaotanud; kui walitjusest eemale jääme, siis kaotame needgi üfsitud järeljooksitud weel, kes meid sellepärast toetajid et meie walitjusesolemise kaudu mingit tulu lootfid. Punkti taha pani aga küsimusele maajaadik Soplemann: See wigurdamine walitjusest äraastumiseega ei peta maal enam koeragi ulu alt wälja; katsume aga uueste walitjusesse pugeda. Rumal pessimus karta et seal — käed ära määrime. Mis toft!

Et see nii õise kongressi südamest tuli, selle juures ei kahtle keegi, kes kuulis, uidas iifs ja teine saadik seda mõtet wariseerilikkude folkude sisse mäsitult püüdis resolutsioonis läbi wiia. Ja kui need ei õnnestanud, siis mitte sellepärast et nendega nõus ei oldud, waid et ühtlaseft kardeti et eelseiswatel walimistel „kommunistid ja ifeiseiswad sotsid põhja jalge alt sootuks ära sööwad“.

*

See põhjakadumine jalge alt, see õhtu rippumajäämise tunne waldab sotsiaalärandaandjate parteid, organisatsioonide koosolekuid, sotside fraktsiooni asutawas kogus, sotsid omawalitjuseasutustes jne juba kauemat aega, ja partei wiimane kongress seifis alguseft lõpuni selle tähe all.

Juba osawõtmise poolest. Küll püüdis „Sotsiaaldemokraat“ oma arilikku kelmuse wiisiga lugejaid ninapidi wedada, tõendades et kongressi saadikuid „üle poole saja“ olewat olnud. See wale ei olnud aga karwa wäärt pikemate jalgadega kui omal ajal Usti teade sealfamas, et 1. mai demonstratsioonist osawõtjaid ainult alla kahe tuhande olnud, wõi sotside seletus wäljamaa ja Wenemaa ametiühifuste esitajatele et — Karl Ust Eesti ameti-

ühifuste keshindukogu esimees olewat. Sest kongressi protokollil jättis wähemalt Dinas järele ütelse et kongressist osawõtjaid ainult 30 olewat, mida seegi tõendab et partei uue keshomitee walimisel kõige kõrgem jaataw äältearw 29-ni ulatas.

Weel selgemine ja walufamine kostis põhjakadumise ädatsa aruannetest. Waewalt leidus saadikut, kes mitte sellega ei algamud ja lõpetanud. „Ja lootust on wähe, nii wähe!“ Toome näituseks ainult mõned arwud ja andmed.

Tallinnas on parteil 5 organisatsiooni, milles kokku — loe ja kirjuta; — 225 liiget! See on „juhtiw“ partei, „kõige suurem partei Tallinnas“ (Johanson kongressil), „töölisepartei“ Eesti suuremas tööstuslinnas! 225 liiget! Kõik walitjuse teadaanded ja kirjeldused k o m m u n i s t i d e tegewuseft lafewad kindlaste järeldada, et see partei p o r a n d a a l l g i mitmewõrra arwurikkam peab olema kui sotsid... walitjuse juures. Kõige suurem on partei liikmete arw Tallinnas (aruande järele ühel Tall. org. koosolekul) juulikuul 1919. a. olnud — terwelt 302 inge suur! Misugune armetu pihutäis selle u l g a l i s e kogu, selle pärastu jõu kõrwal, mida e n a m l a s t e partei seal liihifeje awaliku elnea järel, 1917. a. lõpul, o m a e n a m k u i 6000 l i i k m e g a kujutas!

Ja sellestgi kauptäiest on Tall. org. aasta jooksul 25% kaotanud. Mis aga teiste organisatsioonidega wõrreldes siiski weel wähenes kaotus on. Aruanded Läänemaalt, Järwa-, Wiru-, Wiljandi- ja kõigilt teistelt „maadelt“ kõnelewad ühte ja sedasama keelt: e n n e m o l i n i i - ja niipalju liikmeid, n ü ü d o n a i - n u l t n i i - ja niipalju järele jäänud. Waifnal 60-ft 20; Amblas 120-ft 50; Paadremaal 80-ft 56. Paljud organisatsioonid on oopis surmale suikunud: Lehtses, Pärnu-Jaagupis, Wõrumaal; ka Narwa ja Napsalu ei ole saadikuid saatnud.

Uwitaw wahemärkus: Wirumaa esitajad kaebawad suure surwe üle Narwas — iljuti wõetud seal 5... k o m m u n i s t i k i n n i ja lastud neift kobe 3 meeft maha... Oleks wäga uitaw teada, kuidas k o m m u n i s t i d e tapmine sotsiaalkrimikaid terroriseerib. Senini aitasid

sofsid kommunistisi just selleks ja sel mottel maha tappa et oma jalgealust ja „demokraatlikku korda“ kindlustada. Wõi akkab kodanline peremees juba oma truudele sofsikoertelegi malka andma? Sellest oolimata et koerakesed igasuguste peremeestele truud töotawad olla?

Kuid mitte ainult organisatsioonide kogu ei wähene; silmanähtawalt kaob, ja sedagi tunnistawad saadikud pea üheksiuust, ka partei mõju, parteist lugu-pidamine. Väänemaalt teatatakse et mõisatööliste seas pooleoidu ei ole. Ratweres ja maakonnas ei ole ka „suurt ära teha“ suudetud — pooleoid puudub ka seal. Niisama Wiljandi maakonnas ja linnas. Wiljandis on küll linnawalitsus sofside käes, aga seda vähem neist lugu peetakse, nagu Marfeldt kaebab. Sest kogu nende walitus on aina pettus olnud. Lubadustest ei ole midagi täidetud. Wõrumaa organisatsioonid ootasid sofsidelt nahka, soola, petroleumi jne, ja kui seda ei saanud, siis sülitasid pihtu ja näitasid rusikat. Ja nüüd pole neid tepe enam. Ja nende asegi ei tunne neid enam, nagu Taawet ütleb.

Rõige iseloomustawam aga on siiski aruanne Arjuma kohta, kus töölistes tööstuse- (s.o. linna-) tööliste mõju all seisest kunagi sofsisi oma turjal ei olnud, ja kus neil dieti mingit matti ei ole. Kui seda „tööliste“ partei iseenelele ja iseenele kohta peab tunnustama, et ta sellepärast suu puhataks peab pühkima, et töörahwas ja teisedgi kehwad kihid tööstustööliste mõju all seisawad, siis on see otsekohene surmotsus iseenelele oma käega alla kirjutatud.

*

Niisuguste aruannete juures ei wõinud ega wõi seesugusedgi poliitilised lapsed, nagu seda sofsiaalpetised on, oma poliitikatulewiku kohta roosilisi lootusi ällitada. Ainult Genits oma parandamata „filosoofias“ tegi uperkundilise wäite: wõiwat juhtumine tulla, kus walimistel saadud äälte arw sofsisi sundiwat walitusest osa wõtma. Kuid Palwadre seadis tiritammitaja koha jalule, tähendades et pooleoiu wähenemine seesugust wõimalust mõeldagi ei luba. Ettewaatlik Martna awaldas kord waremine arwamist et partei poole vähem

äälki wõiwat saada kui asutawa kogu walimistel. Walijad kalduwat äärmiste erakondade poole.

Meile ei ole see uudis, waid loomulik arenemisekäik, klassiwõitluse terawamaks kujunemine, mida meie ammu ette nägime, ette ütlesime, mille kinnitust meie kõigis Cesti poliitikaparteide wõitlustes näeme. Kuid kuidas indawad seda sofsid? Millega seletawad nad parteide wahelkordade muutmist, eeskätt oma jalgealuse ärakibemist?

Mis te mõtlete — „saatuslega“!... Saatuses nimetab wana marksiist Martna, Cesti sofs. liikumise isa — nagu teda isuti ka 60. a. sünnipäewa puhul ülistati, seda et walimistel äälte arw langeb. Nähtawaste ei tule sakslastega ühtlasi mitte ainult armastuse asjus ütelda et „wanadus lolluste eest ei kaitse“, waid sedasama wõib ka sofside „marksismuse“ kohta korrata.

Saatus ja — wead. Wigasid olla partei teinud, sest — juhid olnud noored. Kui pikka iga Martna küpsmiseks tarwiliseks arwab, ei tea, aga igatabes seisid terwe rida praegusi sofside juhtisi juba 1905. ja järgmiste a. liikumistes juhtiwad kohal, Martnast ja Reist alates ja Sternbeki ning Ustiga lõpetades.

Kas akkab partei neid wigu otsima, nende parandamiseks sammusid astuma? Millest loodetakse paranemist? Parteis ei näe seda kufagil, walimistel — siiski piisut. Ja siingi awab tee Cesti sofside teoorialik Margi-pumpaja, Mei, kes lootust awaldas et jagatud mõisa-maade peale asetatud põllu-pidaja wilets seisukord sofsidele ulja äälki juure toowat!

Misugune marksistlik tarkus! Ainult — jalad ülespidi. Misugust maailmakaissa tegid sofsid nimelt just maaseadusega; misugust lärmi nad sellepärast löid, teda demokraatia suuremaks wõiduks Cestis wälja pafundades. Ja nüüd, kus nad selle seaduse teostamisega wõib olla tuhanded perekonnad äärmisesse wiletusesse on paisanud, tulewad ja seletawad need Margi jüngerid — jalad ülespidi — et nad sellest wiletusest omale walimistel äälki loodawad. See wast on marksism — kolm korda karwupidi pahempidi kistud: esiteks mõisate lõhkumise ja sellele kaasaskäiwa pettuseelärmiga; teiseks

ullkade õnnetusesse paistamisega, ja kolmandaks lootusega, sellest wiletsusest, milles nad ise süüdlased, omale weel poliitikalist kapitali wälja liia.

Uga Mei optimismus ei küüni kaugele; ta oma ligemad wennad peawad tunnistama et nende taewani ülistatud maaseadus parteile linguks on saanud. Maaproletariaat on sotside wasta, sest et w a e s e d, s.o. töölised — nagu Dinas dieti tähendab, m a a s t i k k a g i i l m a j ä ä w a d; riigirentnikud aga annawad waewalt ääled sellele erafoniale, kelle armust nad kaelapidi wiletsusekõide sattusid, kuna nad kohaomanikka endi kõrwal pillkawalt naemas näewad; sotside küdetud riigirentnik on liipilehmaks muutunud, kes oma lootusi enam petiste lubaduste külge ei riputa, seda wähem et need petised iga päewaga filmanähtawalt oma pooleoidu ja mõju kaotawad. Kes tahaks iganes weel oma saatust nende külge sibuda. Seda Dinas awalikult ütlebgi, tähendades et parteil wäikemaapidajate peale lootusi panna ei maksa, need on meilt ikkagi läinud.

*

Mis jääb siis neile karjastele kõige lõpuis karjaaeda järele? Mille peale tahawad nad tulewikku rajada? Kust tahawad nad omale waimlist ja kehalist jalgealust otsida?

Töölisklassi uwide kaitsmise asemel, millest nad sõnades lallawad, peawad nad endid timukateks kodanlusele töölise kätkestamiseks. „Marxistlikel“ keelel nimetawad nad seda „kodanlike riigi ülesehitamise tööks“, mis neil „sotsialistilise rewolutsiooni ettevalmistajatel“ eluülesandeks on saanud. Oma tähtsamate tegelikkude sammudega, nagu maakiisimuses, on nad üle peakaela rabasse sattunud: mõisad — suurmaapidamine — on purustatud, riigirentnikud wiletsusesse surutud, ühismajapidamise katsed täitsa murja läinud (69-ast põllupidamiseühisusest tegutsenud, Usti sõnade järele, ainult üksainus weel); kõige selle tagajärjel antakse nõu (Ernits) Kautsky nurka wisata, sest et tema agronom ei olewat olnud, ja soowitatakse (Martna) iseendil põllumajanduse alal „põhjalikka teoorialist katseid“ toime panema akata. Mille

tagajärge ootamiseeni Eesti maatarahwas ambad warna wisaku...

Tööstuse ja kaubanduse alal ei ole partei „kaasatöötamine kodanlike riigi ülesehitamiseks“ muud „saawutanud“ kui elukalliduse peadpööritawat tõusu, tarbainete kiiret wähenemist, tööpuuduse kaswamist ja kuristikku alalist laienemist palkade ostujõu ning tarbete wahel, mis rahulolematust iga päewaga pinewamaks kisub.

Selles rahulolematuses kaswab filmanähtawalt — kommunismuse ja kommunismusega lähenewa sot. rewolutsiooni ähwardaw irmutont, mille eemaletõrjumiseks mingit abinõu ei leidu. Nagu imewate laste wõi ammasteta tudikeste pudin kostawad nende äbdalmanised kommunismuse tõusu wasta. Mitte ametiühisuste ja liitude tagatõusamisega ei tule walitsusel kommunistide wasta wõidelda, waid majanduslike olukorra parandamisega, wingub Dinas. Ja Martna kordab järele: kommunismuse wasta peaks sellega wõideldama, et rahwale elu mõnustamaks ja lahendamaks tehtaks.

Kas kumbgi neist nämmujatest, kes üksigi seefuguste retseptide meisterdajatest iganes usub, et koergi nende wagade soowide peale augataks?! See on ainult kartliku kuisika wingumine pimedal ööl — iseenele julgustamiseks. Täidimata meheleminekuiha, mis wanatüdrukut kaardimoori juure ajab. Muud midagi. Nad teawad ise et nende wagad soowid sõnademulinast kaugemale ei ulata, ja jõuetult wajuwad nende küed longu.

Mis jääksgi neil teha? Tööstusetöölised on neile petiskaabakatele ammu juba selja pööranud, neid timukaid wande ja needuse alla pannud, kellega wast suurel tasumisepäewal tuleb arweid dien-dada. Maaproletariat on nende pettusest niisama pettunud ja sammub kommunistide poole. Wäikemaapidaja, iseäranis riigirentnikud, ei taha ennast eram ninapidi wedada lasta. Ka nemad põgenewad eemale. Partei, kes seespidi mädanemud ja allitanud, kes oma endise kõrge wõitluseüüde asemel juhtnööbrits seadnud wabatahtlike timukatöö kodanluse käsutusel, töörahwa kätkestamiseks; partei, kes waimlikelt ja kõlbliselt ühiskonna jätiste aifewasse müllasse waju-nud, laguneb filmanähtawalt ka wälis-

pidi. See on furnukammer, kust wälja oowab kopitanud fõdunemiseleht.

Dubfus täidab ifegi wõbisejate juhtide rinda, ja Palwadre saab maha ettepanekuga: lüua uus, Cesti ifeseiswuse alusel seisew töölistepartei... Aga kes wõtab sedagi tõsiselt? Kes loodab seal peres üleüldse weel tulewiku peale, kui ifegi — II Internatsionaaliga enam ei taheta tegemist teha.

Alimise, üksainuke lootusefiireke wilgub neil weel filmade ees: usk, wõi wähe-

malt tahtmine uskuda et rewolutsioon weel täna-omme ei tule. Nüüd ripub nende waade selles lootuses Lääne-Croopa küljes: läänes ei olewat ometi weel niipea rewolutsiooni... karta!

Aga seegi lootus on ainult soogaasi wilkuw ekfiteegike, mis esimisel tuuleshul kustub, ja siis katab jäädaw pimedus seda mülgast, seda kopitanud ja aifewat furnukammert, millel pealkirjaks: Cesti Gotfiaaldemokraatline Töölistepartei.

S. P.

Tormiajal.

Leht, miks sa rahutuses rabeledes teed okja otjas kahtla kabina — Kas tahad tõusta teistest kõrgemale ja üle metsa mäele lennata?

Ehk ihkad ilatsewa linna kombel ja okjalt okja peale lennata, et tormimäsiul põesapeidus rahu wõiks wabalt wäsimusel walida?

Tilk, kuhu fantud ühes tormiooga — Kas wabutawad laenet otjid ja, et oowata wõiks wõimja weterooga ja kõhijedes kaldaid lõhkuda?

Ehk ihkad kohawates kosewetes sa kohutawat kõrgust katjuda, wõi ojal wana weskil waremetses nii ajawiteks ümber ratjuda?

Leht, lehwil okja otjas oma tarbel ja inga, ela puul, mis kannab sind; tilk, tule tuulel pääsima põuapõlde, kus kuuma kurnamisel närtjib pind.

Leht, tormikohinaga kofku põla — ei äwi puu kui leht wast katkeb ka; tilk, tormis tafuma pead maale wõta, mistarwis merejt pilwe tõusnud ja!

W. Bak.

Sügisene.

Jo algand sügistuulle pühapäewad.
O tantsu meeletut, o lainte laulu lahel,
O nuttu porri wajund ranna onne wahell!
Jo algand joobnud tuulle pühapäewad.

Ja läbi rebit pikwi nutuooge
weel kajakate kisa ämarikku lõikab.
Nüüd urtsikute waew ja mure õikab
waid läbi otsatuse üle wooge.

Kas küulete te kumiseman kaugel
wist matuskella suurele, wõi ädakella,
wõi pääsnud inimeste laste leinad walla?
O sügisepõhjatus, o õudus õhtu raugel!

Kuid pidu metsik, suur! O kas nad näewad
nüüd sõudwat läbi pisarate, üle taewa
üht mustis purjis langenute laewa?
O wõimust joobunute pühapäewad!

Ferd. Klimberg.

Walge Eesti Sahaliinist.

(Mälestused Alliku sunnitööasundusest.)

Naissaarelt Allikule.

See oli asutawa kogu kokkuastumise päiwil. Weel ei olnud üleüldine pettumus selle „rahwaesituse“ kohta maad wõtnud, ja paljud koomatud ning waewatud pöörasid sinna poole oma ihu ja inge ädas. Muuseas sai see esitus ka ulgawiisi kaebtusi Naissaare wangilaagri üle, kaebtusi täis kohutawaid „irmu- ja õudsusejuttusi“, mis teda sundisid armulikku otsust wasta wõtma: Naissaare wangilaagri tuleb uurinisekomisjon saata.

Ja saadetigi. Mis komisjon seal nägi, ei wõinud mõju awaldamata jätta: paistetanud, tursunud kogud, aiged luukered, wängelt aisewad parakid ja lugemata ulk muid jälledaid piltisi — kõik see pani Eesti kodanluse ja sotsiaaldemokraatia „inimesearmastuse“ katsetulde. Kuid „arinastuse“ asemel, mida wangid olid oodanud, paistis neile uurijate silmist midagi muud wasta — ärrasmehelik uudisimu ennenagemata piltide wasta. . . Peale mõnesuguseid järelepärimisi, nagu: „kas süia korralikult ei saa?“ . . . „kas puhast pesu ei ole?“ jne, mis arusaadawalt enam kui pentsik kõlas, tehti üleswõtteid parakkidest, maaslamawatest aigetest, ühesõnaga kõigest, mis „uwitaw“ oli, ja — komisjon, ühes kaasassörkiwa Inglise sõjawälega, lahkus. Arwamise omandasid nad sellelt reisilt niisuguse, et Naissaare wangilaager teistest seesugustest „warjupaikadest“ alwemal järjel ja sellepärast ta ümberpaigutamine tarwlik olewat.

Asutaw kogu ühines selle arwamisega. Wärsked „riigimehed“ tahtsid oma walitsemise algul vähemalt näidatagi et nad „edumeelsed“ on; nad arwasid siis weel waja olewat ikkes ägawa ja terroriseeritud töörahwa silmis oma tõsist wärwi salata. Sellest tuligi nende „arm“ — laagrit ümber paigutada. Suur osa wangisi pidasgi seda tõsiseks püüdeks ja tegi lubadusest järelduse: asutaw kogu peab paremust tooma! Usuti ja loodeti tõsiseid muudatusi.

Ja „muudatus“ tuli, kuigi alles paarikuuse ootamise järele. Lühikesepeatuse järele Rahumäel paisati elussejäänud wangid Naissaarelt Alliku külasse, lagunewatesse parakkidesse. Peab tähendama et neid „õnnelikka elussejäänuid“, kes seda „muudatust“ oma lihasilmadega näha said, wäga palju ei olnud: suurema osa asunikudest jättis Naissaar omale . . . surnutena. Ja neistgi, kes elawalt lahkusid, olid pooled aiged . . .

Uus asukoht oli keset raba, üle 4 wersta Saue raudteejaamast. Kauge- mal mõni üksik äraeksinud talu. Loodus ümberringi kõige õudsem ja üksiklasem: traataia taga mõni puu ja põesas, mille roheline puhmastik ümbritsewa raba inetust pisut wähen- dab, s.o. suwel muidugi; talwel ja sügisel ei tõsta kohalik elanik oma jalga siia, kewadel aga paistab wangidele, nagu tahetaks neid oopis ära uputada. Kogu ümbruskonna soo ja raba wesi woolab parakkide ümber kokku. Siis on taudide ooaeg. Wangid, kes siit midagi „paremlust“ leida olid

lootnud, nägid peagi et nad eksinud olid; lootuste asemel tuli raske pettumus. „Armulik ümberpaigutamine“ oli käegakatsutawalt pahatahtlik kometi-mäng olnud.

Wangilaagri asunikud.

See on üpris kirju pere. Aga mitte algusest peale ei olnud ta seesugune; Alliku asundus oli esmalt kitsama ülesande jaoks kawatsetud: ta pidi wasta wõtma need „õnnelikud“ demokraatia ohwrid, kes mitmesugustest sõja- ja kodanlistest kohtutest mitte otseti auku ei saadetud, waid eluga sunnitööle pääsesid. Suur oli ju esimiste arw, aga weel rohkem oli wiimaseid, ja see tõi wajaduse neile paika muretseda. Sisemise kaitse ülema pilk jäi Alliku peale peatama, ja tundmata külake omandas omale kurwa kuulsuse — ta sai seebiwulli taolise päkapikuriigi Sahaliiniks.

Aga kaua see kuulsus tal wormilikult ei kestnud. Peagi tungis sise-ministeeriumi ja sisem. kaitse ülema staabi kaudu wangimajade peawalit-suse poolt kõrwulukustaw ädakisa walitsuse kõrwu: wangimajad on eeluurimise all olewate wa gidega mitmekordselt üle kuhjatud, uutele ei leidu enam kusagil ruumi, tarwis seda ajawiitmata muretseda. Ja jällegi pöörati Alliku poole — ju seal ikkagi ruumi leidub! Anti luba ka wahialu-seid wangisi siia saata; toodi lisa sõjawäe peawahtidest ja iljem ka karistusewangimajast („Tshernäägi-nast“), ja ka Tallinna komandant saatis enamiste iga päew wangisi. Märtsis 1920 oli Alliku asunduse „elanikkude“ arw tuhande inimese ümber. Asundus ise sai nüüd üleüldi-sema nimetuse — „wangilaager“.

Kuigi asunduse pere selkombel õige kirjaks muutus, oolitsesid sõjakohtud siiski selle eest, et sunnitöölised alati suures enamuses olid. Läbistikkude oli wangide liikide wahekorid järgmine: sunnitöölisi 60%, eeluurimisealuseid 25%, kinnipeetawaid (interneeritud) 15%; pealeselle lisaks wäike arw wangisi, keda sõjawäe nuuskimise-asutuste käsul kinni peeti, mõned

wangiroodu karistusega wangid ja 200 sõjawangi.

Suurema osa sunnitöölisest, nagu tähendatud, saatsid sõjakohtud. Süü oli mõnesugune: wäeteenistusest jooksmine wõi kõrwaleoidmine; ohwit-seridele wastaakkamine (üksikult mui-dugi, ulgalisi wastaakkamisi tuli ette ainult Tartus ja paaril korral wäeliinil); riigiwastane poliitika (enamlasted), wastase toetamine (salakuulamine) jm. Peale nende sattus selle saatuse osa-liseks ka mõni rööwel ja mõrtsukas, kuid neid juhtumisi wõis sõrmedel üles lugeda.

Eeluurimisealuste ulgas oli palju wargaid, kõige enam siiski poliitikasüüdlasi; arwaste ka mõni sala-kaubawedajaja „samagonnimees“. Wiimased arwatawaste ainult sel juhtu-misel, kui neid peale koduwiina weel millesgi muus kahtlustati, sest muidu arilikult ei wälta nende eeluurimise aeg kaua, kuna poliitikasüüdlased tihti 10 — 12 kuud eeluurimise all waewlewad.

Wiinapõletajate ja allparunite jaoks, kes normiwilja andmisest wõi küüdi-korra täitmisest eemaleoidmisega walit-suse määrusi rikkunud, on Allikust wersta kolm eemal Arku wangilaager, mille elanikud oma lühikeseajalise wangistuse kestwusel osalt Arku mõisa põldudel osalt, nagu teada, kodu oma põldudel töötawad. Peale-selle asub naabruses weel laagritaoline alaealiste kurjategijate warjupaik, nõn-danimetatud Arku kolonni.

Kinnipeetawate liiki kuuluwad „poliitikasüüdlased“, keda imawaate järele enamlasteks peetakse, selle meelsuse pärast wangistati ja „sõja lõpuni“ traataia taha paigutati. Wabas-tati aga sõjalõpul ainult need, kellel mõjuwad omaksed — kas ohwitseri-dena sõjawäes wõi ametnikkudea ministeeriumides „kõrgematel kohta-del“ teenimas, — kes oma „patuste“ sugulaste edaspidiste tegude eest wõisid wastutada. Suurem osa, kel sarnased käemehed puudusid, jäeti traataia taha, ja isegi seda ei teatatud neile, et nad seekord „kuni sõjasei-sukorra lõpetamiseni“ wangi olid määratud, nagu laagriülemusele saa-

detud eeskirjas üteldi. Tarwitses wang siis teada, mis ta saatuse üle otsustati!

Missugusesse liiki neid wangisi pidi arwama, keda sõjawäe nuuskimise-asutuste käsul kinni peeti, seda ei teadnud laagriülemusgi. Neid „süütegude“ kohta annab aimu üks kaas-kiri, mis Narwa linna politseiülem salga nimetatud wangidega, kes kindral Tõnissoni käsul, kui „Kreenholmi tööliste koosolekul tähelpanud isikud“ kinni wõetud, politsei peawalit-susele saatis. „Salajase“ kirja sisu oli lühidalt järgmine:

Eila andis herra kindral käsu tea-detekogumise osakonna nimekirja järele kinni wõtta tööliste kasarmus peetawalt koosolekult 36 inimest, kes riiklusele kardetawad, missugune käsk täidetud sai. Rahwa ärewat meeleolu arwesse wõttes, mis sellega põhjendud on, et siin sarnased kinniwõtmised liig sagedaste korduwad, wabastasin mina, peale ülekuulamist, kõik peale üheksa, keda siinjuures saadan. Ühtlasi palun Teid oiatust saata kindral Tõnissonile, et ta sarnaseid põhjuse-ta kinniwõtmisi ei tegemata arwendaks.¹ — Sellest wõib järeldada, kes need üheksa — naised kui mehed — olid; ka teised ei läinud neist palju lahku. Muuseas peeti ka s. Uripead esiotsa selle asutuse alla käiwa nimekirja järele kinni; iljem tunnistati ta „inter-neerituks“.

Wangiroodumehed on suuremal osal „mustad“ — suured ja väiksed wargad; osalt sõdurid ja ohwitserid . . . Sõjawangid saadeti maikuul kodumaale.

Kokkuwõttes tuleb täherdada, et poliitikalised wangid — wäejooksikud

kaasa arwatud — laagris enamuses, suures enamuses olid.

Ka oma iseloomu poolest wõib wangisi mitmesse liiki jaotada. Iseäranis puuduwad silma mässumeelsed saarlased. Näit. s. M. Julge waade; tihe abe; igaweste lõbus; läbi ja läbi „rahwamees“. Õpetab isalikult juuretoodawaid „wilumata kommunisti“. On ka Naissaarel olnud . . . Naissaarlased — wähe on neid taudidest ja muudest willetsustest üleüldse järele jäänud — paistawad teiste ulgast kohe silma. „Elu“ on oma pitsati raskelt nende turjale wajutanud. Nad tunnewad laagrit juba kauemine kui meie, teised . . .

Paljud on nukrameelsed; iseäranis wäejooksikud, kelle ulgas palju wäike-maapidajaid, kohaomanikke. Nad nutawad oma „perekonna õnne“ taga ja muretsewad wagusi oma koduse majapidamise pärast. Neede wastandina wäga elawad on wargapoisid, kes ka siin oma ametit ei unusta; armastawad põhja-armia „kindraliäradele“ „täid“ teha, mis tähendab et need isandad ommikuti ärgates ühe wõi teise wäärtuslisema asja leiawad kadunud olewat. Sedasama sünnib ka taluperemeeste „ahwidega“ (leiwa-kottidega, mis neile postiga tihti saadetakse).

Wangilaagriülemus.

Laagriwangide (umbes 1000 in.) ja wahikomandu (400 sõjawäelase) üle „walitseb ja oolitseb“ staab — laatiwadega asutus. Ohwitseride ja sõjawäelaste arw (wangid nimetawad neid mustakraameesteks) ulatab 12-ni; ka tseleitametnikka on üle 20; alastajaõekesi 8, welskerid 3, sanitaarisi 25, üks arst ja selle abi. Igatahes küllalt selleks et wangide elu eeskujulikuks teha. Aga missugune ta tööpoolest on, seda katsun alamal kujutada.

Sõjawäeametnikkude kohta on täherdada, et neist kõige toremad ja metsikumad sunnitöölaagri tirannideks on wälja walitud. Nii nimetati wilunud soomusrongide tapameistritest kapten Kohk, peale aawatasaamist, laagri

¹ Meie mäletame, kuidas omal ajal Kreenholmi töölistes enam wabrikuwanemaid ega muid töölistesitajaid ei tahtnud walida. „Sotsialdemokraat“ urjutas sel puhul töölisti, et nad tuimad ja arusaamatud olewat ning oma uwide kaitsmist ei ooliwad. Narwa politseiülema kiri näitab selle „tuimuse“ tõist põhjust. Ka „Sots-ile“ ei olnud see tundmata; kui ta sellest oolimata töölisti urjutas, siis mängs ta kutsika osa, kes metsiku peremehe oopide all mahalangenud orja kontisi raksib, et peremehele meeleead teha.
Toim.

ülemaks ja leitnat Neufeld laagri ohwitseride ulka. Ka teised ei ole paremad. Korrapidamisel püüawad ohwitserid — ainult sellejuures puuduwad need isandad wangidega kokku — üksteist tooruse ja metsiku ümberkäimisega üle trumbata. Seda nõutakse ka wahikomandu sõduritelt. Neile saadetakse tihti laagriülema poolt „teadaandmisi“, milles seletatakse et sõdurid teadma peawad, kellega neil tegemist: laagris olewat ainult mõrtsukad ja rööwliid — kommunistid, kellega waljult ja armuta tulewat ümber käia. Seejuures seletatakse pikalt, mil juhtumisel „ainult“ püssilaadi, mil puhul tuld ja tina tarwitada. Nende ettekirjutuste täitmatajätmise puhul ähwardatakse sõdurid sõjakohutuga.

Muidugi, sõduri iseloomu eeskiri ei muuda; kes waremalt wangidega inimlikult ümber käis, tegi seda ka edasi, kuni... sõjawäelaste wangistamised ka neid sundisid karmimalt talitama. Aga kõigest karmusest oolimata tuli 1920. a. suwel õige sagedaste wangide pagemist ette — suuremal osal töö juurest, aga wahest ka laagrist, olgugi et see kahesüllakõrguse traatwõrguga kahekordsest ümber oli piiratud ja püssimehed teda igast küljest walwasid. See tegi laagriülema meele wäga tusaseks, ja ta tegi oma ülemusele palwetaolise ettepaneku: „Et wangide põgenemisi kaotada, oleks tu usam laagrit Naisaarele wiia.“ Kuid ettepanek jäi tagajärjeta.

Wäiksematest wõimumeestest oleks nimetada weltweebliid — kolm koljatisuurust wäljawalitud kantsikukangelast —, kes ametlikult korrapidajate ohwitseride käskusi peawad täitma, tegelikult aga täitsa iseseiswad tiranid on. Lasewad wangi maha — iseseiswalt; käiwad õõseti naiswangisi wägistamas ja talitawad seal niisama iseseiswalt; peksawad kartsas ja keldris kinnipeetawaid wangisi — ikka iseseiswalt. Isegi tapmise puhul ei järgne muud kui antakse „raapordiga“ Tallinna teada, et wangide arw on nii ja nii mitme inimese wõrra wähenenud. Kannatajate poolt laagriüle-

male antud kaebtused jääwad was-tamatagi; staabi „kuluarides“ aga naerdakse irwitades selle üle, missuguseid rumalusi sunnitööline kaebab!

Kõige madalam „wõim“ on laagri wanem — mees, kellel ead „soowitused“, alamohwitseri ehk weltweebli auastmes seisab ja, mis peaasi, mitte poliitiline ei ole; niisugune wõib sinna pääseda. Wiimati oli sel kohal end. weltweebel sunnitööline Keskküla, kes Tallinna distsiplihaarroodus oma ülbet agarust karistusealuste sõdurite kallal ohtralt üles näidanud ja selle agaruse eest ning raha wäljapressimise pärast kohtu alla langes. Laagriwanema wõimupiiridesse käib wangide tööle jagamine, öösel ja päewal sisemise korra järele walwamine, wangide karistamine kartsa ja keldriga. Kuidas Keskküla siin oma ülesannet täitis, selgub weltweebliite tõendusest: „Niisugust laagriwanemat kui Keskküla on wähe leida.“ Ja see on tõsi: piirita metsik kaaswangide wasta; rumaltoores kõigis oma käskudes ja ümberkäimises — jalaga tõukamine, nuudiga peksmine jne on arilik „läbikäimise“ wiis. Et isikliselt julgem olla, organiseeris ta omale wargapoisest kaitse-salga, kellega ta sõbralikult ümber käib; siisgi magab ta öösel ainult lukus ukse taga, ega julge õhtati üksinda parakkidesse minna; wangisi üle lugemas käib ta ühes weltweebliitega. Selle eest on aga päewal ta wilunud käed seda agaramalt „tege-wuses“.

Mõni sõna eluruumidest.

Eluruumideks on kaks parakki, millest kaks wäikest tuba ära on eraldatud: üks naisterahwaste jaoks, kuhu 2 sülla pikkusesse ja 1½ sülla laiusesse ruumi 30—40 inimest unikusse kokku on tuubitud; teine kodanluse tarwis, kus ruum suurem, elanikkude arw aga kunagi üle 15 ei ulata. Nende ulka käiwad Eesti ja põhjalääne-armia ohwitserid, mõni kaupmees jne. Kodanlus elab eesõigustatud seisukorras: nad on igasugusest tööst wabad, saawad staabist raha korrali-

kult kätte, neil on wõimalus omastega kokku saada, ja eameelega antakse neile waht kaasa, kui mõni neist kanamune wõi piima ostma tahab minna. Wangisuppi neist üksigi ei söö. Nende sunnitööelu on seega parem, milleks nende miljonid wõi wähe-malt sajad tuhanded wõimaluse loowad.

Missugust pilti pakuwad aga selle-kõrwal suured parakid? Kohe sisse-astumisel tahawad mitmesugused lämmatawad aisud inge matta. Mõle-mad parakid on inimesi murrul, kahe-kordselt täis kiilutud, nagu mesipuu. Magamisenarid on kahekordsed; maga-takse külg külje kõrwal; ase on nii kitsas et enese juba õhtal pead sünd-sasse olekusse seadma, sest enne ülestõusmist külge keerata ega ümber pöörata ei saa. Sedagi aset tuleb oolega oida; on juhtumisi ette tulnud, kus magaja öösel, wäljakäigu kohalt tagasi tulles, oma asemest ilma on jäänud — seltsimehed on endid wahe-ajal natuke kohendanud, ja asemel on täis nagu ennegi. Wäljaskäijal tuli narialusega leppida.

Et niisuguse kitsikuse juures puhtu- sest juttugi ei wõi olla, on arusaadaw. Söödikud, iseäranis täid ja lutikad, ajawad esialgu jälkuse peale, aga iljem „arjud“ kõigega leppima. Ei ole siin kasu ka pesust, kui seda mõnele omaste poolt tuuaksegi — ihu on ikkagi pesemata. Puude puudusel köetakse sauna arwaste, ja kui seda mõnel kuul tehaksegi, siis tuubitakse ta sedawõrt täis, et ainult leiges saunas pool tundi üksteise külgi nüh-kida saab. See ei puhasta ihu, weel vähem päästab see söödikutest. Wii-maseid saawad naride alumise korra elanikud ka ülewalt pragude wahelt kaela... Jääb naril mõni plekitiifu- sse, wõi mõnesse muusse külge-akkawasse aigusesse, siis ei pääse sellest üksigi narikodanik, muudkui oota ainult millal ta sinu juure jõuab. Aigeksjäämist aga kardetakse kohu- tawalt, ja see on arusaadaw, kui sel- lele järgnewaid nähtusi tundma õpime.

Aigemaja ja arstiametnikud.

Iga uut wangi paneb imestama see suur taudideohwrite ulk, keda suurtes

kastides Rahumäe poole weeretatakse, see suur surewuseprotsent, mis iga wangi aigeksjäämlse ees wärisema paneb. Kuidas on see seletataw selle suure arstlise personaali juures, millest eespool kuulsime? Selleks waatame ligemalt rawitsemise ja aigete eest oolitsemise korda.

Aigeksjäänud wangid eraldatakse wäiksesse parakki, mis laagrist 1½ wersta eemal asub. See ruum oli juba ennemgi kitsas olnud, plekitiifuse ajal, kus ta mitu korda suurema arwu aigeid pidi ära mahutama, läks aga seisukord otse wõimatuks: kõige raskemad aiged lamasi naridel, tei- sed põrandal, osalt koguni naride all. Ja abiandmine, rawitsemine? Seda ei olnud olemasgi. Mõned sanitarid, kes toitu pidid walmistama, olid ainukesed aige terwislise seisukorra järele walwajad; ja need tegid oma otsuse selle kohta õige lihtsalt — tahab aige süia, siis tähendab et ta terwe on ja aigemajast tuleb wälja kirjutada.

Terwe ta muidugi arusaadawalt weel ei olnud. Organismuse endise jõu najal oli ta küll kõige raskemast aigusesilmopilgust üle jõudnud. pala- wikus naril wäherdanud, abi karjunud, lamawat naabrit peksnud — kuni wä- sis. Kogu selle aja oli talle wast kuiwanud leiwatükki pakutud, mida ta palawikus muidugi ei tahtnud. Muud toiduained jäid kättesaamata. Nüüd, kus ta organismus uut olust nõudma akkas, kus isu kaswas ja aige ahnelt kõike sööma akkas, mis kätte puutus, nüüd — tunnistas sanitar ta terweks. Sest nüüd ei olnud temast siin enam kasu: nüüd ei saanud aigele määratud toiduained mitte enam ära müia, nagu see kogu aiguse aja oli sündinud, kus sanitarid aigete toi- duained külaelanikkudele müüsid, ja aige pidi minema, kuigi tal just nüüd rawitsemiseks suuremat toidu- portsjoni waja oleks läinud. Ta pidi minema — ilma terwiseta ja ilma... wäärtuslisemate asjadeta, mis tal aiguse ajal ära rööwiti.

Suurem ulk suri muidugi tõppe; kes ühest aigusest pääsisgi, murdus teise all, sest kurnatud, kihwtitadud

luukere ei suutnud taudile wasta panna.

Ja arstiametnikud? Kus olid siis need?

Kasemetsas, kaugel laagri ädadest ja „aigemaja“ kõlwatusest oli staabi kasiino, kus joomapidud kunagi ei lõppenud. Terwisoiuwalitsus oli kõige moodsamad kodanlaste tütrekesed „alastajaõdedena“ sinna saatnud, teades et neil seal ea elu on. Palgad ja rikkalikud päewarahad¹ andsid seks awara wõimaluse, mida igasugused sissetulekud wangide arwelt weelgi märksalt laiendasid. Nii oli kogu see „aigemaja“ ainult sildiks ja warjuks, mille taga terwisoiuwalitsus trobikonnale wereimejatele ja marodööridele laialise wõimaluse priiskamiseks andis, ette teades et seal tarwis ei ole „sõrme tuhka pista“. Sunnitöölise elu — ja laagris käisid kõik wangid selle liigi alla — on neile wäärtuseta; suri neid mõnikümmend rohkem wõi vähem — kasiino sellepärast oma pead ei waewanud, ei rikkunud see ka „kõrgemate wõimude“ rahu Tallinnas.²

Surnud wedelesid tihti kuni paar päewa aigete seas, siis koristati nad „surnukuuri“ — aigemaja koridori, kuhu nad niikauaks jäid, „kuni kaks kastit“ — 10 tükki — oli kogunud. Wägede ülemjuhataja poolt oli mingisugune päewakäsk olemas, milles soowitati surnud wangide pesu ära põletada. Seda aga kunagi ei tehtud. Pesu kisti surnul seljast, leotati wees mustusest allimaks, ja — anti aigetele selga. Omastelt wõeti surnule selgapanemiseks puhas pesu wasta, aga kui ema lootis Rahumäel oma poega puhtas pesus näha, siis eksis ta rägaste: kastist-paisati wiis surnu-

keha auku; nimekirja järele pidi üks neist tema poeg olema, kuid igatahes oli ta... ilma pesuta. Surnuist järelejäänud asju ei näinud iialgi nende omaste silmad; „aigemaja“ rööwikud tegid oma tööd põhjaliku peensusega, ega jätnud ainustgi wõimalust kasutamata, kus iganes midagi rööwida oli. Et endid järelepärimiste eest oida, ei antud surmajuhtumiste üle mingid teateid, ei omastele ega ka kohalike kudele omawalitsuseasutustele. Ja kui omaksed järele tulid pärima, wastati irwitades: see on siin arilik asi!

Wangide warustamine.

Algame toitmiseega. — 24 tunni jooksul anti toitu: $\frac{3}{4}$ naela leiba ja ükskord wedelikku, mida arilikult küll supiks nimetati, kuid millest iialgi ei wõinud aru saada, millest ta walmistatud oli; tihti pidasid aru: on see nüüd wesine solk wõi solgine wesi? Arwaste silmasid mõnda kapsaleheliblekest. Taimeraswa segu wõi muu raswaaine, mida Tallinnast laagri jaoks wälja anti, müüdi arilikult ära; kui kärwanud obusid wõi muid raiskasi saadawal oli, siis pandi killukene aisewat lihagi supisse, et sellele teatawat „lõhna“ anda. Leib oli tihti agantatesegu, allitanud ja lagunes külge puutumisel ära; wiimasel ajal oli wahest pisut puhtam.

„Aigemaja“ supiportsjon on kahekordne, leiba antakse natuke rohkem, ja toit peab paremine walmistatud olema... nii vähemalt seisab see mingisuguses päewakäsus. Mis aga ainult pentsiku pilkena kõlab, niikaua kui wõimalust ei ole seda portsjoni — paberi pealt ära süia. Sest raske palawikuaige, teadagi, midagi ei söö; niipea aga, kui aige wähe paranema akkab ja tal söögiisu ärkab, kihutatakse ta, kui „terwe“, „aigemajast“ minema. Nii jääb pea kõik aigele määratud toidukraam järele ja tehakse „waluutaks“. Kui aigete suurt arwu silmas pidada, siis teeb see toiduainetest saadaw „kõrwalteenistus“ suure summakese wälja. Aga ega sellega weel lepita. Laagriwalitsus annab riigi warustusewalitsusele iga kuu oma

¹ Need olid õige suured summad, mis plekitiifuse ajal „ergutamise“ otstarbel kogu staabile makseti, et „julget werd“ aigusele piiri panema õhutada. Laagriülem sai päewas 120 marka päewaraha, teised ärrased, ka „õed“ ja sanitarid, pisut vähem... kõik sellepärast, et nad „aigetega alalises kokkupuutumises“ olid ja oma elu ädaohtu andsid. (!!!) Arsti äuks peab ütleva, et ta nädala korragi „aigemajas“ käis, alastajadõed aga mitte kunagi.

² Umbkaudu wõib ütelda, et 500% aigetest esimesse aiguse-se suri; uueste aigeksjäämisel oli surewuseprotsent weelgi suurem.

majanduseosakonna poolt pika „arunde“, kus üksikasjaliselt ja täpipoelselt — nagu kunagi ametlikus aruandes — ära näidatakse, kui palju täh. osakond raskelt agetele weel peale normi piima, wõid, tangu jm juure on ostnud, milleks siis „teatud summa“ palutakse lisaks assigneerida (mitte ühelgi kuul alla 10 000 marga!). Sellega loodakse kaks kärbest korruga surnuks: esiteks on see kasiinole õige kasutoow sehwt, ja teiseks näitawad igakuused aruanded „must walge peal“, kui „isalikult“ ja eldelt Eesti wabariigi walitsus oma wangide eest oolt kannab . . . Pagana kultuur sel Eesti wereimejal ämblikul!

Aga kus on siis riigikontroll? küsib ehk mõni naiwselt. Oodake, me tuleme ka selle juure. Ennem peame weel muud warustust puudutama, oleme ju „riigiteenijad“, käime sunnitööl ja ehk warustatakse meid muudegi tarbeainetega . . .

Pesuga igatahes mitte. Niisugust toreduseasja ei lubata. Wangide seas liiguwad küll kurikuulsad kuulujutud, nagu oleks kord ädakustutuseks 400 paari pesu laagriile saadetud, ja staabi warustuse raamat on tõepoolest sellele arwule wastaw ulk wangisi pesuga „warustatud“, aga seegi warustus on ainult raamatuni ulatanud; sealt edasi rändas ta jällegi sellesama kasiino ahnete lõugade wahele . . . Raamat aga wabandab ennast sellega, et sunnitööliselt ometi tarwis ei ole warustuse saamise üle allkirjawõtta!

„Aigemajas“ on mõnikümmend paari pesu arwel — mustad, kantud; ainult wähed aigid wõtawad seda wasta, teades et see taudidesse surnud selliste seljast maha kistud. Kõik uus pesu on sedasama teed läinud mis eelnimetatud 400 paari.

Mõnikümmend wangi on puukingadega warustatud. Ja see on kõik, muud midagi. Isegi seepi ei saa näha. „Naissaralased“ mäletawad et ammu, ammu tagasi wangi peale ¼ naela seepi olewat wälja antud, aga meile, teistele, on see muistelugu. Staabi raamatud räägiwad ka siin teist keelt: wangidele antawat kuni ½ naela seepi iga küu; wangid aga kuulewad

sellest ainult oma atestaatides, kus üteldakse et wang käesolewa kuuni ka seebiga warustatud olewat . . .

Ainult ühe asja poolest warustatakse wangisi tõepoolest „natuuras“, mitte staabi raamatutes See warustus on — ametlik nuut, kantsik. Sellest kohe.

Karistamisewiisid ja sunnitöö.

Tööle minemata jäämise eest karistab laagriwanem (waata ülewalpool) ehk weltweebel kergemal juhtumisel kartsaga, raskemal keldriga. Esimine on lukus tuba, kus toiduks leiwaportsjon ja wesi, wahest ei sedagi. Keller on pikk kartulikoopa taoline ruum mullast seinte, katuse ja põrandaga. Et wangi sealt enne wabastamist wälja ei lasta, siis peab ta ruumi ka wäljakäiguks tarwitama, mille tagajärjel seal ingelämmataw ropp ais walitseb. Walgust näeb keldrielanik ainult kord 24 tunni jooksul — ommikul, kui talle ta leiwaportsjon ja weekruus kätte antakse . . . See karistus pidawat ka „kõige kangekaelsemal selgroo murdma“. — Niiästi ühte kui teist neist karistustest tarwitatakse ka igal muul juhtumisel, kui . . . kantsik enam ei aita. Kartsa ja keldri karistuse aeg wältab arilikult 3—30 päewa.

„Rasketele süüdlastele“ antakse ametliku paberi järele ka ihunuhtlust — mitmesugustel põhjustel ja juhtumistel: laagriwanema wõi weltweebli löömise, laagri kohta walekaebtuse andmise jm eest. Selleks tuleb laagriülemalt korrapidajale ohwiterile ametlik paber, wangile N. N. nii- ja niipalju (25—50) kepi wõi witsaoopi anda. Karistamine ise sünnib „korralikult“ korrapid.ohw. juuresolekul; timukateks on kas weltweebliid wõi wahilolewad sõdurid; wahest wõib ka mõni wang selle autoimetuse osaliseks saada, nagu laagriwanem Keskküla, kes seda warjamata meeleaga täidab.

Töö juures on käsk „laiskadele“ püssilaega ergutust anda.

Tööle sunnitakse wahettegemata kõik, ka neid, kes eeluurimise all

seisawad ja keda mingisuguse seaduse järele tööle sundida ei või. Aga kõik sellekohased õiguseotsimised, protestid, kaebtused jne jääwad lihtsalt wastamata, ja wang peab tahes või tahtmata töösunni alla eitma.

Töö on mitmesugune: parakkide lõhkumine ja puudeks saagimine, wagunitesse laadimine; kewadel kraawide puhastamine; teede parandamine; pealeselle laagri sisemised tööd: wäljaeidete jõkkewedamine, weewedamine sõduritele, aigemaja tööd jm. Laagris on ka kingsepa-, rätsepa-, puusepa- ja sepatöökojad, kus nende tööde tundjad wangid töötawad. Töökojajuhatajaks on wanem wilunud töömees, meister, kes kohekordse toiduportsjoni saab.

Töösundusest wabastati talwel ja kewadel ainult neid, kes paljajalu olid, muidu pidid kõik, olgugi poolalasti, tööl käima. Muidugi on wabad ka aiged, kelle arw arilikult kolmas osa wangidest on. Et pealeselle ka iljuti aigemajast wäljakirjutatud wangid ammugi weel mitte terwed ja töödõimulised ei ole, siis on töökäijaid läbistikkui ainult pool osa wangide üleüldisest arwust.

Sisemine elu ja ühendus wälisilmaga.

Kuigi naisterahwad iseäralikku ruumi on eraldatud, on mees- ja naiswangide wahel ometi suguwahelist läbikäimist olemas, millele mitte ainult oolimatad warganaised endid ei anna, waid ka mõned poliitikawangid. Ei aita siin noomimine ega trööstimine, kui seda mõni sm teha katsuksgi, sest ühede meeli waldab suguelu, teised annawad endid sellele raha ehk leiwa eest. Tagajärg awaldab ennast muuseas suguaigustes . . .

Paaril Narwa naisel on laps kaasas. Ema peab pisikese waimuga oma suutäit jagama, sest laps ei ole ametlikult ju mitte aresteeritud ja sellepärast toiduportsjoni ei saa. Administratsioon talitab külma paberi järele, elawa lapse nutukisa ei tungi nende kõrwu.

Wabatundide ajawiide on kaardi-mäng; loetakse ka rüütliromaanisid— asjalikumata ei ole siin midagi teha.

Wälisilmaga läbikäimine on äärmiselt piiratud. Ajalehti ei ole luba sisse lasta, ega saagi neid naljalt. Raamatuid wõetakse ühes toiduainetega sisselaskmiseks wasta, aga terawa walikuga. Toiduainetest „wõerandatakse“ arilikult paremad palad. Raha ei ole luba sisse saata. Siisgi tuleb tihti juhtumisi ette, kus korrapidajad ohwitserid wanainimeste käest „wangidele edasiandmiseks“ raha wasta wõtawad, selle aga ainult oma taskuni edasi toimetawad. Kui aga wanakesed iljem kurtma tulewad et poeg, nagu ta kirjutanud, ikka weel raha kätte ei olewat saanud, siis selgub et wäljaantud wiitungis rahast sõnagi ei seisa, on ainult juttu toidu wastawõtmisest, kuna toidu kohta arilikult mingit wiitungi ei anta. Ja raha jääbgi „kadunuks“. Wanainimestega on wõimalik seda mängu sellepärast ajada, et need wiitungi lugeda ei oska. Iseäranis armastab seda sehwti leitnant Nachtigal ajada.

See sissesaatmise kohta. Wälja saata ei lubata ei pesu, ei sööginõusi, ühesõnaga mitte midagi peale kirja, mis posti kaudu läheb ja walju kontrolli alla käib. Kiri ei tohi pikem olla kui lehekülg kirjapoognal. Wäljasaatmise keeldu seletatakse ja wabandatakse aiguste laialilaotamise eest oidmisega. See on muidugi ainult ettekäane, seda enam et kodanlastetoal ka wälisilmaga läbikäimises laialised wabadused ja eesõigused on, niiästi sissesaatmise, wäljasaatmise kui ka omastega kokkusaamise asjus, mis teistel täieste on keelatud. Muidugi ei ole neid eesõigusi paberil, waid neid nõutatakse taskuwärawate kaudu.

Sissetulekul otsitakse põhjalikult läbi. Raha, uur, nuga jm wõetakse ära. Rahast lubatakse iga kuu „palwe peale“ kuni 25 marka wälja anda, tõepoolest aga tulewad pälwekirjad enamiste tagasi pealkirjaga „ei saa“— ilma mingi muu seletuseta. Erandiks on ka selles kodanlus, kellele isegi üle 100 marga korruga wälja antakse ja tihti kõik raha kaasagi jäetakse.

„Rewideerimisekäigud“.

Minu laagrisolemise wältusel — 12 kuu jooksul — käisid riigikontrolliametnikud ja selleaegne wangilaagrite osakonna ülem polkownik Unt ühes oma wanema abilise Andersoniga kaks korda laagrit „rewideerimas“. Esimine käik oli sedawõrt õnnetu — wõi õnnelik — et rewidentide jalad neid kaugemale ei kannudgi kui autodest... kasiinosse, laagriülesma juure, kuhu nad ommikuni jäid. Oõsel seati staabis korrapidaja kirjutaja poolt akt kokku, et „laagris on kõik korras“, ja — ommikul wuras auto joonnud riigimeestega linna tagasi. Staabi kantseleis aga kõneldi järgmisel päewal, kuidas kontroleerija oõsel kasiinos õekesi ja kantseleipikakesi „nagu tintisi“ täis jootnud.

Järgmine käik, paat kuud iljem, teistsuguse koosseisuga, ulatas weidi kaugemale: ei wõetud ennast kasiinos mitte enam „kui tint“ täis, waid mõdukalt, ja käperdati siis ikkagi kuidagi laagriini. Seal küsiti ühelt puusepatõpkoja meistriilt, kuipalju ta süia saab; selle peale sammusid joonnud rewidentid taarudes ühest parakist läbi ja... wärawast wälja. Otsus oli: „Kõik on ea, pole wiga midagi!“ Ja selle lause põhjal lasti jällegi „rewideerimiseakt“ teatud sisuga kokku seada. Lõpujatk kestis kasiinos poole õõni.

Niisugused olid kaks korralikku rewideerimisekäiku. Kes oskaks neid teistsugustena ette kujutada? Laagri-asunikud igatahes mitte.

Kommunistid tulewad!

Nagu muinasjutt käis see kantseleimeeste keskel suust-suhu. Korripidaja kirjutaja oli poole tunni eest Rahumäelaagri ametiwendadelt oiatus telefonogrammi saanud: Wene sõjawangide wahetamise komisjoni liikmed jõudsid praegu ootamatalt Rahumäele sõjawangide käekäiku järele waatama. Siit lähewad edasi Pääskülasse ja siis teile. Püüdke seks ajaks kõiki sõjawangisi inimesteks muuta. Meilt saawad muidugi alwa pildi. — Samasuguse oiatus sai ka Pääsküla.

Oo, missuguste korraldustega nüüd walmis saadi! Sõjawangid eraldati teistest ära, anti neile räbalate asemel uued, paremad ilbud ümber, uued puukingad jalga. Ruumi puhastati ja tuulutati. Weltweebliid olid terve päewa ees ja taga käskusi andmas.

Ohta eel sõitis kaks autot kasiinote, üks neist kingitustega. Kutsuti laagriülem ja korrapid. ohwitser peale, ja edasi läks sõit — laagrisse. Parakis walitses widewik; kõik „meie mehed“ olid teise parakki koondatud, wahid uste peal ees. Terwitati seltsimehelikult, küsiti ja wastati elawalt. Usaldawalt seletasid wangid: „Täna saime smte tuleku puhuks uue ülikonna; terve talwe olime pool-alasti, paljajalu. Ei tea, kust nüüd see eldus tuli. Wangiwõtmisel rööwiti meid paljaks; nüüd on... demokraatlikumad!“ Mõned tähendasid et küllap omme jällegi Aadama ülikonnas oleme. Kaewati üleüldiselt et ümberkäimine äärmiselt alb on, nagu sunnitõõlistega. — Saatkonna liige lubas sammusid astuda, et see seisukord paraneks. Walitud smd wõtsid kingitused wasta, ja 2—3-tunnise ühesolemise järele lahkusid rõemusõnumite toojad.

Teisel päewal korjati uued riided ja puukingad wangide käest ära ja lubati siis tagasi anda kui Wenemaale saadetakse, sest lepingu järele pidawat wangid siis korralikult riides olema.

Rahumäel olnud asi õige täbar. Autod sõitnud nii ootamatalt sinna. Wangid olnud pool-alasti, nagu alati. Pääskülas jälle pole 6000 wangile midagi selga anda olnud, laagri ladust saanud ainult mõnisada inimest midagi selga. Mustemate nurkade lupjamine olnud parajaste käsil...

„Kommunistid tulewad!“ Oli imepentsik waadelda, missuguseid tundmusi see ühe ja teise juures elusse kutsus. Iseäranis pimedas, arusaamata kantseleiametkonna seas. Oma lihasilmadega nägi see nüüd seda uskumata asja, et endine „wägew“ soomusronglane, laagriülem kapten Kohk kommunistidele wasta läks, neid tertas, nende juure autosse istus ja neile „oma riiki“ näitama läks!

Wäike wõrdlus Saksa wangi- laagritega.

Sõja jooksul kubisesid meie ajalehed irmu- ja õdususejuttudest Saksa wangilaagrites walitsewa wiletsuse üle. Igatahes, kes neid kiita mõtleksgi — inimesewäärilised nad muidugi ei olnud. Siisgi, wõrrelda neid maksab meie omadega, millest ainusgi „riikluse ja seaduslise õigluse“ alusel seisew leht Sots.-ist Kajani sõnagi ei ole piuksatanud. Annab seegi wõrdlus pildikese Saksa neetud imperialismuse ja meie „tõsise demokraatia“ wahekorra.

Kõigepealt paistab silma ääreta wahe puhtuse eest oolitsemises: seal päratu ruumikad aurusaunad, desinfektsioonikambrid, kahe nädala järele puhas pesu, iganädalane parakkide desinfectseerimine; meil, — ei kõige vähematgi sellest. Seal täielik warustus, mütsist palitu ja saabasteni; siin — jällegi null. Seal aigemajad eeskujulikud, puhtad, korralikud; meil — loomatallid. Arstline personaal seal ennastohwerdaw; meil — logelejate joodikute salk. Toitmine seal aiguste liigi järele; meil — met-sik näljutamine. Ka laagri toit oli seal mõistlikum: $\frac{1}{2}$ naela leiba ja kaks korda suppi päewas; ja peasi — supp oli waheldusrikas ja maitsew. Meil oli see wedelik, millele nime ei tea anda.

Suur wahe oli ka waimlise elu wahel. Seal oli raamatukogu kümnetuhande raamatuga Saksa ja Wene keeles. Ei puudunud ka sotsialistline kirjandus, ilukirjandusline kui ka teadusline. Ajalehtede saamine oli wõimaldatud. Meil ei wõta korrapidaja ohwitser wähest isegi rööwliromaani wasta, kuna ajaleht sootuks keelatud kaup on. Seal ehitawad wangidest kunstnikud surnuaedadele mälestuseks raidkujud; siin riisutakse poja surnukehal ema wiimane anne — pesu — seljast...

Tähendan juure et ma teated Saksa wangilaagrite elu kohta kahest, nimelt Hammersteini ja Güstrowi laagrist wõtsin, mida ma isiklikult tundsin. Ka teistes ei olnud seisukord mitte pahem.

„Jätke kõik lootused...“

Nii seisis see Dante põrguwärawa kohal: Jätke kõik lootused teie, kes siit sisse astute!.. Kui seesama oiataw sõna „demokraatlise“ Eesti wangilaagri wärawapealset ei ehi, siis igatahes mitte sellepärast, nagu ei oleks ta seal kohane. Nii kerge on sinna sisse sattuda, suur ja lai on tee, mis sinna sisse wiib, aga lõpmata okkaline see, mis wälja toob — ainult Rahumäe poole pääseb sealt kergeste. Et laagrist wabanemisest muul teel kui karistuseaja äraistumise järel juttugi ei wõi olla, on arusaadaw; aga kaugeltgi mitte igakord ei awa weel karistuseaja lõppemine sunnitöösunduse wärawaid wabadusesse. Toon selle kohta ühe silmatorkawama näituse.

Wangistatud Beermanni lühike karistuseaeg lõppes Naissaarel juuni-kuul 1919. Ta ootas kuu aega, ja kui siis kihku ega kahku wabastamisest kuulda ei olnud, palus ta weltweebliit staabis ette kanda, et ta wabastatud peaks saama. Weltweebel naeris: küllap sind ükskord ikka wabastatakse!.. Ootamine wõttis aega — laager ühes oma asunikudega weeres Allikule. Ka siin awaldas Beermann wabastamise palwet. Lubati säärase rumala nalja pärast piitsa anda: Eks sind muidugi wabastata, sa oia aga et sa oma rumala jonnimisega alati segama ei tiku! — Ja Beermann ei tikkunud enam segama. Kasu ei oleks sellest ju ometi mingisugust olnud. Missugune ametnik oleks ennast wangi wabastamise pärast waewama akanud! Eesti wabariigi ametnik!!!

Waheajal oli Beermanni õde, kes teadis et wenna karistuseaeg mööda, paar korda järel käinud pärimas. Talle wastati: Ega meil teie wennaga üksi tegemist ole! — Muidugi, kui ta mõni 500 marka lendu oleks lasknud, siis igatahes oleks asi liikuma akanud, nagu mõne teisega warem sündis; kuid B. õde kas ei osanud seda, wõi ei tahtnud, wõi ei olnud tal raha. Ta käis seaduslikku teed: läks siseministeeriumi, sealt sisemise

kaitse ülema, sealt laagriasutuste osak. ülema juure. Nõuti paberisi, ära kirja kohtuotsusest jm. Naisterahwas jooksis tallad läbi — ei mingi võim ei liigutanud wenda laagrist. Maatüdruk ei suutnud rohkem teha ja asi — suikus sedakorda uueste surmale.

Tuli plekitiifus. Ulgal rändas wangi Rahumäe poole. Beermann palus uueste. Wastust ei tulnud. Ta kirjutas öele. Ja jälle sammus see Pontsiuse ja Pilatuse wahet. Seekord — ometi wiimaks!!! — oli sel parem tagajärg. Kui ta sisemise kaitse ülema staabis, aprillikuul, mitmendat korda oma äda kaebas, „alastas“ üks ametnik ja... pidas sõna! Aga lahti ei päästnud weel seegi Beermanni. Kirjawahetus rändas weel paar kuud, siis alles arutati umbe läinud sõlm lahti: kirjawahetus, kohtuotsuste ära kirjad ja muu praht olewat „kaduma“ läinud (!), wist Naissaarest Allikule kolimisel (merde kukkunud?!)... Sellepärast ei olenenud teie kannatamine meist... Nii seletas Beermannile wabastamise päewal libedalt korrapidaja ohwitser, ja nõudis B-lt allkirja et ta oma „õnnetusest“ ühelegi ametiwõimule ei kaebaks. B. andis allkirja, aga kaebas loost riigiprokuröörile. See nõudis asja kohta laagriülemalt seletust ja — sellega lugu lõppesgi.

Beermann, kelle karistuseaeg ainult mõne kuu peale oli määratud, kandis sunnitööahelaid weel terve aasta üle selle karistuse aja. Kirja kadumamineku lugu on algusest lõpuni wälja mõeldud. Ja kuigi ta seda ei oleks olnud — kas käis Beermann ise ja ta öde weel wähe meele tuletamis, et tarwilikku korraldust teha! Kadumise korral oleks ametikohad seda kiirem pidanud asja ajama, sest nemad pidid ju kaotajad olema.

Beermanni juhtumine ei ole kaugeltgi ainuke, kuigi wast üks silmatorkawamatest. Juhtumised, kus wangidel kuude kaupa lubatakse armulikult üle aja meelt parandada, on õige sagedased. Nagu oleks demokraatlisel wereimejal nii lõpmata kahju oma ohwrit küüsis lahti lasta.

Kuidas ülemus lõbutseb.

Eespool nimetasime laagri administratsiooni joomapidusid kasiinos. Kahjuks ei jää need oma ulatusega mitte ainult kasiino seinte warjule. Nagu wanaaja tirannid, armastawad ka „tõsise demokraatia“ wangilaagri timukad, need „joobnud kaanid“, endi joomaullustuses „alamate“ eluga mängida. Toon sarnase pidutuju kohta paar näitust.

Kord tahtis laagriülem, kui endine soomusringiohwitser, kasiino purujoobnud seltskonnale näidata, et tema võim piiramata ja wangi elu temale null on. Et wangi kohale tuua, kästi wahisoldatit rätsep T-le ütelda, et waja on kapteni kuube pressida. T. ei aimanud midagi paha. Ta läks, pressis kõrwaltoas wahisoldati juuresolekul kapteni kuue ära ja tahtis lahkuda, kui korraga taaruw laagriülem joogiwendade juurest suure kisa ja käraga sinna jooksis ja sõimates seletas, temal jäänud mõnikümmend tuhat marka kuuetasku. Otsimisel seda ei leitud. Laagriülem sõimas T-d wargaks; see tahtis ennast kaitsta, kui korraga tuleriist tõusis ja — pauk käis... Wahisoldat jooksis eemale, püss kukkus maha: „wahwa soomusrongi kangelane“ ei saanud joomawendadele oma waprust näidata — käed ei kuulunud sõna, pauk läks mööda. Üks „targem“ pistis T-le 100 marka pihku ja andis wahisoldatile käsu teda tagasi wiia — kapteni raha olewat taskust kätte leitud.

Weltweebel Kangur tundis iseäralist wiha noore sõjawangi Nikolajewi wasta. Wiimane ei kartnud ärrasmehi, akkas sagedaste wasta, kaitstes oma õigusi suusõnal, ja sellepärast püüdis Kangur „kord tema tùmaks teha“ (K. enese sõnad). Tööl olles akkas Kangur Nikolajewit armetult mõegaga peksma; kui wiimane eest ära püüdis pageda, wõttis weltweebel wahisoldatilt püssi ja laskis mõne sammu kauguselt N. pihta 3 pauku. Nikolajew sai surma. Mingisugust uurimist asja kohta ette ei wõetud... Sündmus oli peale rahutegemist nõukogude Wenemaaga.

Peale muude lõbude armastawad korrapidajad ohwitserid ja weltweebliid noori naiswangisi „waadelda“. Need waatlemiselõbutsemised sünniwad arilikult õõsiti korrapid. ohwitseri ruumis, kuhu naiswangisi rahaga ja toiduainetega meelitatakse. Nii läheb 24 tundi korrapidaja aega lõbusamalt mööda.

Wälk selgest taewast.

Nii näis kõik kõige paremas korras olewat. Wälis-ilm ei teadnud wangilaagrite üle midagi, sellepärast wõidi seal kõige metsikumaid tempusi korda saata, kõige ullemaid priiskamisepidusid pidada. Wangide ädakisa wälja ei kostnud, ja wäljast protesteerisid ainult Alliku küla elanikud, ja needgi ainult sellepärast et laagri wäljaeited jõkke kärutati. Aga sellegi küsimusega ei akanud ammas ärraste peale; kõik jäi nagu see ennemgi oli olnud.

Ja siisgi tuli wälk, ootamata, nagu selgest taewast. Korrapidaja ohwitser Tõnisson nägi kord paraki ääres kolme wangi, kes midagi lugesid. Ta astus juure, kiskus lehe wangide käest, küsis, kust nad selle saanud, kes oli toonud, ja wiis lehe ära. See oli „Töö ja Wõitlus“. Ajakirja lehitsedes puutus talle silma pealkiri: „Kuidas wabariigi wangilaagrites elatakse.“ Pool-joostes pistis mees kasiino poole, kus ta lehte laagriülemale näitas. Timukateleer akkas kihama, nagu oleks erilastepesasse torgatud. Laagriülem päris telefoni teel kaitsepolitseist ja sisem. kaitseülema staabist järele: Kas olete lugenud? Kas olete korraldust teinud? Mis pean tegema? Aga ta ei saanud rahuldawat wastust, ja sõitis õhta eel Tallinna. Paaril päewal ei olnud teda näha. Kolmandal ilmus ta kohale mitmesuguste ametnikkude saatel: kaitsepolitsei agendiga, kes „waleteadete saatjat“ tuli üles otsima, wangim. peawal. ülema Strandmanniga, kaitseliidu staabi meestega. Waadeldi laagrit mõni minut, ja Strandmann seletas et laager — lõpetamise alla läheb; kesk-wangimaja korraldamine olewat sedawõrt edenenu.

Wenemaa kom. partei Gestti

See oli kõik. Ärrad läksid minema, peale nuuskuri, kes „walekaebaja“ pidi üles otsima. See katsus ühte, katsus teist abinõu, aga kui üksigi tagajärge ei annud, tegi ka tema „säared“. Laagriülemale tuli sisemise kaitse ülema poolt noomitus, et ta sunnitööliste üle ei oskawat walitseda, mille tagajärjel wiimastel korda läinud

osakondade konverents Peterburis 18. aprillil 1920.

waleteateid wälja saata ja muudgi paha wõiwat sündida.

Warsti tuli uus korraldus: laagriülem kapten Kohk saadeti — jooanud oleku pärast! — sõjaringkonna staapi; kõigele, mis ta laagris teinud, tõmmati kriips peale: wangi T. laskmine wai- giti surnuks, niisama ei lausunud sõ- nagi laagri wõimatutest oludest. Ko-

hamuutmise kometimänguga määrati timukas parema koha peale. Wangid lootsid jälle kord „paremust“, kuid endise tagajärjega. Uueks laagri- ülemaks nimetati kapten Mathiesen. See pidi teadma, kuidas sunnitöölis- tega ümber tuleb käia: Kohk oli neid peksnud nahkpiitsadega, Mat- hiesen pidi neid purustama skopriooni-

dega. See oli oodatud „parandus“. Uus ülemus laskis wangisi seda kohe oma esimistes päewakäskudes tunda, mis üks teisest waljunad olid. Wäike muudatus wõeti siiski ette — sunnitöölised eraldati teistest wangidest ära ja saadeti esimeses järjekorras tööle. See oli kõik. Karistused ja surweabinõude tarwitamine läks aga silmanähtawalt sagedamaks.

Lõpetamine.

Strandmanni teadaanne oli siiski ettekawatsetud plaani peale põhjenedud, mida warsti täide akati wiima. Mõnisada wangi wõidi uue keskwangimaja kordaseatud ruumidesse mahutada; osa saadeti karistusewangimajasse; sõjawäelased suuremal osal karistusebataljooni; naised — karistuse- ja eeluurimisewangimajasse. Poliitliklised ja wäejooksikud olid Pääskülasse määratud. Lõpetamisega arwati augustikuu jooksul lõpule jõutawat.

Nii kestis Alliku sunnitöölaagri iga üle aasta. Ta lõpetamine ei sündinud mingil tingimisel wangide seisukorra parandamise püüdel, waid esiteks sellepärast et keskwangimaja juba suutis osa wangisi wasta wõtta; teiseks et Pääsküla laager sõjawangidest tühjenes, mis wõimaluse andis seda riigi koonduslaagriks muuta, ja kolmandaks — ning see asjaolu wist mängis kõige tähtsamat osa lõpetamise kiirustamisel — kolmandaks taheti uute korraldustega ja nimelt wangide liikide eraldamisega põhja jalge alt ära lüüa iseseiswate sotsialistide arupärimisel, mida asutawas kogus wangilaagrite ja wangimajade elu-olu kohta oodata oli. Teati ju et nad sellekohast materjali kogusid. Ja sellest tuli see „eatahtlus“ — poliitikawangisi kaelakohtulistest lahutada.

Ja arwatawaste jääbgi see ainukeks paremuseks Pääsküla laagri ohwritele Alliku laagriga wõrreldes.

Üks demokraatia-põrgu ohwer.

Langenud seltsiliste mälestused.

Rudolf Niländer.

Uasta on mööda, kus ta ühel ilisel ärewal oktoobriõhtul meilt lahkus, et — mitte enam tagasi tulla. Punane Peetrilinn oli ädaohus; weriste tsaarilaste kõdunew praht, Balti junkrute ajaloolised jäänused ja suuruseullusel möllaw saagiahne Cesti kousit-kodanlus oli Inglise suurrööwikute tahtel ja toetusel ühinemud, et üleilmse rewolutsioonipeša kallale tormijooksu ette wõtta.

Jälle, nagu alati wõitluse kõige palawamatel filmapilkudel, tormas kommunistide elaw müür tulde, sumbutas selle oma elawa werega, kindlustas oma furnukehadega kaitsewalli töörahwa Wene-maa ümber ja ohwerdas ennaftalgawalt oma elu, et seda ilusam wõiks olla mahajäänute tulewik.

Ka Niländer läks. Tema, kes kõige pisemale putukalegi ei oleks tahtnud wiga teha, wõttis sõjariista kätte et inimesi tappa. Ja pealegi mitte wälise sunni all, waid sisemise arusaamise nõudel. Elu suur kurbmäng kiskus ta enda keerisesse. Ja truult täitis ta oma osa. Waenlane oli tagasi löödud Peterburi alt, Krasnoje oli wabastatud, Narwa poole mõõnas must tagurkuse wool, ainult siin ja seal sopsaseid põhilainekesi tagasi wisates. Ja üks neist neelasgi meie unustamata sünd Rätsepa, Lenki ja Niländri. Eluga pääsenud teadsid jutustada et Rätsep surma saanud, Lenk walgete kätte sattunud; Niländrist mäletati ainult seda et ta wiimaste ridades wõideldes, kes wasta panid, kui waenlane salga juba kahelt poolt oli ümber piiranud, sin-ki

kindlalt paigale jääma ja wasta panema õhutas. Edasi katab must linik ta saakust. Kindel on et ta walgete kätte sattus, kuid kas elawalt wõi furnult... keegi ei tea. Maamuld oli langenute furnukehad ühisesse wennasauda juba wasta wõtnud ja sügisefilm seda kõwa koorega katnud, kui teated sellest, mis sündinud, Peterburi jõudsid ja siit sünd kohale jälgi otsima ulatasid. Keegi ei teadnud neid jälgi juhatada. Ei ole ta mingit kindlustust neis teadetes,

nagu oleks nende wangide ulgas, kes Lilienbachi mõisas, Narwa all, Cesti werelanuliste walgete koleda mõrtsukatöö ohwrina tulefurmas elu lõpetasid, furnukeha leitud, seda wäliste märkide järele sünd Niländeri omaks wõidud pidada.

Ja see on parem nii. Ta mälestust ei tumesta nüüd teadmine wiimastest piinacitastest pilkudest, mis — wõib olla — ta õrna, tundedist inge pikkade walurikaste kannatusaastate tipul purustasid. Ta kadus meie filmist wõitlejana

lahingus, ja sellena jääb ta edasi elama meie inges kõigi nende lugemata ohwriete kõrwal, kellele wõidurikas proletariaat oma kangelaste mälestusetemplit korjäädawa autahwli üles paneb...

See oli Narwas, 1918. a. sügisel, Cesti töörahwa kommuuna esimisel päewadel, kus sünd Niländer filmapiirile kerkis. Minul isiklikult oli ta kuju uduiselt weel 1906. aastast meeles, kus temaga Tartus noorte fotsialistide ringis kofku puutusin. Misfugune looturikas kogu! Röstner, Dinas, Marta Lepp, Lilli Jbrus... kaugemal Rumor (Karl Ust),

Alma Ostra, eesotsas juba sel ajal awanturismusele kalduw Aleksander Kesk-kiila ...

Kui kaugese olid nende teed läinud — Nieländriist! Nad olid osanud endid tagurlus aastatel paenutada, kiirrutada, peitu pugeada, et rewolutsiooni uueste lahtipuhkemisel — töölisklassi äraandjate ridades pealispinnale kerkida. Nieländer oli sunnitööle sattunud, kust 1917. a. rewolutsioon ta tagasi tõi — fellefama idealistlike wõitlejana, mis ta 1905. a. olnud. Ta astus Peterburis nõukogude teenistusesse ja siit sattus ta punaste wägede Gestise tungimisel Narwa.

Nagu oleks ka siin saatus temaga pikenalja teinud: Nieländer oli s. Elleki kõrwal üks esimistest, kes Narwas kontr-rewolutsiooniga wõitlemise komisjonis rasket wõitlust töörahwa weriwaenlastega algas. Ta püüdis truiit oma ülesannet täita, aga liig walus oli wõidelda ... pisaratega, ja Nieländer otsis omale teist tegewuseala. See leidis majandusewalitsuse tööstuseosakonnas, mille juhatajaks ta astus ja kuhu ta kommuuna lõpuni jäi.

Meie ei taha siin selle tegewuse juures pikemalt peatada, ei ka tema tööd parteiorganisatsioonide keskkomitee liikmena, milleks ta 1919. a. märtsikuul Luuga konverentsil waliti, ligemalt indamiise alla wõtta. Minult ühte wõib tähendada niiaasti ühe kui teise tegewuse ja Nieländeri töö kohta üleüldse: ta täitis truiit oma ülesannet igal ajal, kuhu ta iganes sattus, täitis

ennastohwerdawalt, tehes mis ta iganes teha suutis. Ja mitte masnikult, waid kõige ingega kaasa elades.

See ingeline, tundeline külg oli ta tugewus ja ta... nõrkus. Ühestgi walust, kaebtusest, puudusest ei saanud ta osa-wõtmata mööda minna; ühtgi eita-wat otsust ilma seletuseta anda, mis wastawõtjale seifukorra arusaadawaks pidi tegema; iga soowi püüdis ta ennastalgawalt täita; äärmuseni õrna-tundeline ise, tundis ta piirita piina, kui ta kedagi kogemata oli aawanud — meelega ei teinud ta seda üalgi.

Arusaadaw, kui administraator tornisel, segasel wõitluseajajärgul ei ole seesugune iseloom igatahes mitte ideaalne; aga kui inimene jättis Nieländer enesest igaihe ingesse, kellega ta iganes kokku puutus, puhata, maheda, walge mälestuse. Ja wõerad, kes teda kunagi on tunnud, imestawad: see on ainuke inimene, kelle kohta kunagi midagi paha taga ei räägita! ... Kas küll palju meist leidub, kelle kohta järeliim seesuguse otsuse annab?

Teda ei ole enam. Kui wisalt süda selle tõeasjaga ka arjus — paratamata saatusega tuli leppida. Waiknuid on rind, mis soojalt wasta tussus inimeseoo suurele leinale; mis sügawalt kannatas wõitluseajajärgu suure kurbmängu wastaoludes. Teda ei ole enam, ilm on sedawõrt kehmem suure armastuse poolest, milles inimeseseoo suurus ja kõrgus peitub.

Ilm oleks parem, kui meil rohkem Nieländrid oleks ...

— ja.

Oskar Lenk.

Minewa aasta oktoobri ärewatel päewadel, kui Judenitsh juba Peterburi külje alla jõudis ja rewolutsiooni südant, punast Peetert, ädaoht kõige suuremalt ähwardas, olid kommunistid peaaegu kunni wiimse meheni seda rewolutsioonikantsi kaitsma asunud. Balsuid tublimaid seltsimehi kaotajime siis, ja nende ulgas ka Oskar Lenki.

See noor seltsimees oli alles lühemat aega Gestimaa liikumises, tema mine-wiku kohta teadsime wähe, aga sellegi lühikese ajaga wõis näha et ta tõsine ja aus rewolutsionäär oli, misfuguseid wähe leida on.

Minul juhtus just sel ajal Kopenhaagenis olla, kui Gestis walgete lehest tema langemise kohta teate saime. Et

tema enne Wenemaale tulemist seal tegewuse oli olnud, siis saingi tema sealse tegewuse kohta seega teateid. Kopenhaageni, niiaasti Cesti kui ka Daani seltsilised kõnelesid temast suure lugupidamisega, tema langemist kahetseti kõigest südamest, temast räägiti kui ühest idealistist, kes kõige oma ingega kommunisti poole oidnud, kes juba weebruari-revolutsiooni ajast enamlane olnud ja ennast täieste selle waate kasuks töötamisele ohwerdanud. Iseäranis tähendati tema aususe peale, ja räägiti et selle omaduse pärast meie waenlasedgi temast lugu pidanud; nii ütelnud isand Martna kord umbes sarnase lause, et ainumas õiglane enamlane Lenk olla, ja kui kõik sarnased oleks, siis temagi neid austaks.

Si Lenk pani Kopenhaageni eestlaste organisatsioonile aluse ja andis sellele revolutsioonilise kaswatuse; tema on ka teistes Wene emigrantide organisatsioonides töötanud, niisama ka Daani kommunistilises grupes, igalpool ikka eesotsas.

Peale oktoobri-revolutsiooni, kui Kopenhaagenisse Wenemaa nõukogudewalitsuse esitus tulnud, asunud tema „Rosta“ osakonda tööle. Urusaadawalt ei jäänud tema tegewus ka Daani politseile teadmata. Kui 1919. aasta algul Wenemaa nõukogudeesitus Daanist wälja saadeti, sai ka tema selle au osaliseks.

Nõukogude-Wenemaale jõudes tuli tema selleaegse Cesti tööraha kommuuna juure. Mäletan, kui ta ühel warasel ke-

wadefel päewal Luugas meie keskkomiteesse ilmus, meid Daani tööliseltskonnaga tutvustas. Minu peale awaldas tema juba siis ead mõju, iseäranis kui ta tähendas, et Wenemaale jõudes näeb, et siin weel wäga palju õppima peab.

Tema asus siis selleaegse „Esta“ juure tööle, ja läks suwel kui selle kirjalatja Wõru alla sõjaliinile, kus tema kuni meie taganemiseni oli; teda wõis peaaegu alati esimisel wõitlusrinnal näha, et punawäelaste kaewikueluga ennast tutvustada.

Peale Cesti tööraha kommuuna tegewuse lõpetamist töötas tema partei keskkomitee teadetoosakonnas kuni Judenitshi wasta wäerinda minemiseni.

Tema langemise kohta on ainult niipalju teateid, et peale Peterburi kommunistide roodu sisse-

piiramist nägi üks seltsimees, kes sealt teiste ühiskutega pääsis, kuidas tema ja si. Nieländer Judenitshi meeste poolt wangi wõetud ja kuidas need temalt kohe saapad jalast ära kiskunud. Peale selle ei ole temast midagi kuulda olnud; wõib aga kindlaste arwata et need walged timukad tema surmasid, sest teati et kõik see rood kommunistid olid, ja nende kellelegi armu ei antud.

Seltsimees, sina täitsid oma revolutsioonilist kohust kuni surmani, sinu mälestus jääb meile kalliks, ja sinu tapmist wannume mitmewõrra kätte tasuda.

Si-r.

Woldemar Rätsep.

Langes Judenitshi bandede wasta wõideldes kommunistide erisalgaga reamehena. Oli E. t. k. aegus Tartu kontrerevolutsiooniga wõitlemise komisjoni sekretär, iljem sessamas ametis lõunagrube wäetaguse komisjari juures.

Mobiliseeriti 14. oktoobril kommunistilise partei Cesti keskkomitee Wenemaa büroo kantseleist ühes teiste kommunistidega.

Si Rätsep, niisama kui temaga ühel ajal langenud siid Nieländer ja Lenk

olid kõik Peterburi kommunistlike erisalgad (Петроградский коммунистический отряд особого назначения) I. bataljoni I. roodu punawäelased. Nende surma kohta sai „Klassivõitlus“ veel järgmise kirja. —

Nimetatud kommunistlike väeosa voru rüütiga 14. okt. proovimobilisatsioonil kokkukäsitatud kommunistidest ja saadeti väelinnile, kui Jude-nitsh juba Peterburi all oli.

30. oktoobril umbes kella 4 ajal p. l. võttis see väeosa Laitso külast lõuna-lääne pool Maalaja Refina küla ära.

Juba peale külasse „asumist“ umbes kella 1/26 ajal oli s. Venk s. Niländeri ja Karpaga (selle loo toomemäse jutustuse järel) kõrvu ahelikus, külmaja varjus. Oli waja edasi tungida. Si

Nätsap tahtis edasi joosta, et järgmise maja varjule jõuda. Niländer ja Karpaga viatasid teda seda koha tegemast, kuna walged ägedaste tulid andsid. Si Nätsap seist ei oolinud ja jooksis edasi, sai aga ainult sammu neli edasi, kui ta külje peale kukkus; kuul oli teda kubemesse tabanud, surm oli wististe filmapilkne.

Järgmisel, 31. okt. umbes kella 4—5 wahel p. l. tungiswad walged peale. Kommunistlike salgas paremal tiival asuw väeosa, koos ainult mobiliseerituteft, taganes ilma wasta panemata. Selleläbi piirati kommunistide salk pea täieste ümber. Laganeda tuli mööda järkjärgult kõrgenawat lagedat wälja waenlase tule all.

Salgast pääsis umbes 20 meest. Laganemisel püüdis s. Niländer paremale poole oida, sai aawata ja langes walgete kätte wangi. Tema edaspidine saatatus on teadmata. Si Venk ei jõudnud walgete rõngast wälja ja langes nende kätte wangi. Üks taganewateft seltfimeestest nägi, kuidas tema jalast saapaid ära kisti. Nemad mõlemad tapeti wististe walgete poolt ära.

Si Nätsap maeti umbes ühes maha sellesama küla alla, wanade kaewikute peale. Tema browniing ja taskuraamat jäiwad si Niländri kätte.

See on kõik, mis meie nende kolme seltfilise surmast teame.

fi.

Ääremärkused klassiwõitluse kohta Cestis.

Kui Tallinna tööliste ülelinnaline streik augustikuul sõjakohtute abil maha suruti ja 61 töölisi, kes oma juures enamuses liikumises passiwset osa etendasid, maalt välja saadeti, siis ei olnud see mitte juhusline sündmus, waid väljendas eneses meie suurkodanluse alasti iseloomu, oli näituseks Tõnissoni-walitsuse klassiüände-dele, kuidas see walitsus oma klassidiktatuura kindlustada mõtleb.

Riisa, mis sotšiaalpetised sel puhul tõstsid, oli puhtdemagoogiline kraam. Ja kui meie süa juure weel lisame, et Mihkel Martna Tõnissoni käest käis nõu küsimas: mida nemad, „sotšid“ pidawat tegema, sest töölised käiwat neid painamas, miks walitsus neid 61 välja saatis, — siis saame üpris iseloomuliku pildi sellest läilusenimewast kaabaklusest, millega need isewärki „aumehed“ walnis saawad, kui tarwis on töölise pooleoidmist manguda... äältekogumiseks lähenewatel wali-mistel.

Arupärimine ise pakkus omastkohast ajaloolikku ülewaadet surweabinõude tarwitamises Sellatist kuni „rohelise“ Einbundini, kes oma lohmatas ülesastumises timukalist tegu salatagi ei mõistnud. See oli kõik; surweabinõude tarwitamise kohta ei rääkinud keegi. Ja mis tarwis seda tehagi.

61 töölise väljasaatmise wasta puhtinimlikest seisukohast muidugi kellelgi midagi ei ole. Võib ju suurem osa välja-saadetuist, kes Cestis õõseti arilikult — kinniwõtmist oodates — magada ei saanud, niüüd vähemalt rahulikult puhatagi, et päewal seda jõudsamalt tööd teha. Klassiwõitlus aga ei wõi ennast juhtida lasta kaastundmusest ja inimesearmastusest, ta on poliitikaline wõitlus wõimu pärast. Kes filmapilguksgi eesmärgi filmist kaotab, see tallatasse puruks; sest wastasel läks korda ta jõudu murda. Ka välja-saatmisel on oma poliitikaline külg, mis meid sunnib väljasaatmise wasta rääkima. Walitsus saatis välja inimesi, keda ta süin muidu — süüipudusel — oleks pidanud wabastama. Kuid see ei ole muidugi ainuke põhjus, miks meie väljasaatmise wasta oleme.

Cesti töölise klassiwõitluse tee on

Kolgata tee. Iga päew kifub walge terror meie ridadest kümneid selfilisi, paistab nad türmidesse, wangilaagritesse, wõi wiib koguni kruusiaufudesse ehk liiwalagendikkudele. Iga wõitlusereact kistud selfilise asemele peab uus astuma, kes tööd jätkab ja ulkades wõitlusejädet õhutab. Meie jõud ja tugewus seisab selles, kuiwõrt wastakaja leiab ulkades selfiliste wõitluseüüid, mis kolab türmidest, sunnitöölt, wangilaagritest ja mis wabastama kutsub oma selfilisi.

Meie näitame alati tööliseulkadele, kui alasti tõeasja, seda kolebat terrori, mida kurnajatelaks ta vähemteadlikkude töölise kallal tarwitab, kes klassiwõitlusest tegelikult weel osa ei wõta, waid ainult töölisele omase loomusunnilise tundega kurnajate wasta tõuseb, ja kui ta midagi otstarbekohasemat teha ei oska, siis oma töömeheruskita ähwardawalt kurnajate-klassi toapoiste wasta tõstab. Niisuguseid „rusikagaähwardajaid“ tembeldas walitsus „wõimudele wastaakajateks“ ja saatis nad maalt välja, kuna ta süin — teiste töölise pealekäimisel — säärased „riigi-wastased“ paratamata oleks pidanud wabastama. See aga oleks ulkade ridades wõidutunnet suurendanud, oleks neid uutele nõudmistele kihutanud. Ja see on ulkade poliitikalise kooli nurgakiwiks. Niüüd aga, kus asi väljasaatmisega lõpetati, seda ette ei tule.

Teiseks oolitseb juba Tõnissoni walitsuse kaitsepolitsei selle eest, et iga välja-saatmise puhul ka oma „trops“ nuuskurid kaasa läheks. Nii lööb ta kaks kärbest korraga: esiteks saab mäsfulistest töölifest lahti, teiseks kindlustab ta omale nuuskurite kaudu, muuseas, üpris wärwirikka kihutustöö nõufogude Wenemaa seisukorra wasta — „töölise-estajate“ nimel pealegi. Ja see prowokatsiooniline wõltsimine, see Wenemaa olude sibilik moonutamine ei ole mitte wäikse tähtsusega, sedenam et töölistel süin, Cestis, oma ääleandja puudub, mis seda wõltsimist wõiks paljastada.

Muidugi ei wõi kodanlus kõiki töölisi välja saata, kuid meile on iga klassiteadlike töölise kaotus oobiks, niisama kui oobiks on see, kui poliitikkliste sündmuste konkreetne tuum ära wõetakse, mille taga-

järjel ulgad sündmuste wasta ükskõikseks jääwad, kuna aga Wenemaal elawatest klassiteadlistest töolistest keegi pole sündanud meie „paradiisi“ jalga tõsta, et seda tagasi anda, mida Tõnisson ja sotsiaaldemokraadid töolistelt riisuwad.

Juba streigi arenemise eesimisel astmetel seadis kessstreigikomitee, ulgalisi kinniwõtmisi filmas pidades, üüdsõna üles: seltsilised, nõuame streigi pärast wangistatud seltsiliste wabastamist! Mitte ükski ärgu enne tööle asugu, kui wangistujad wabastatakse.

See töoliste poolt ülesseatud nõue oli üks põhinõudmistest walitluslega läbirääkimiste pidamisel. See üüdsõna koondas töolisteulka, oidis kõrgel wõitluselippu; kuigi streik korda ei oleks läinud, poliitikalised nõudmised oleksid ikkagi alale jäänud.

Pealeselle andis 61 wäljasaatmine sotsiaalpetistele wäga ea juhuse demagoogiat teha, endid töolisteuwide kaitsjatena näidata. Sellega tegi Tõnisson f.-d.-dele ügla-eateu. Hans Martna seletab suuril sõnul wahet töoliste wäljasaatmise wahel minewal aastal omamehe Hellati ja nüüd Einbundi poolt. Eesimisel juhtumisel olnud see otstarbekohane abinõu, nüüd — „demokraatlike forra rikkumine“! . . . Tõnisson muheleb selle peale ja sõnab: aledameelsusega riiki ei walitseta!

*

See Jaan Tõnissoni awalik tunnistamine, et aledameelsusega riiki ei walitseta, ütleb otsekohe et kodanlustöolistega ei taha mängida, kui ta enesel jõudu tunneb olewat. Veel juunikuu streigi lahtipuhkemisel puhus Jaan töoliste esitajatega mitu tundi juttu — demokraatlike riigi ülesehitamisest ja töoliste ülesannetest selles ehitusetöös. Siis rääkis Tõnisson nõrgematele töolistele niiteldada „augu pähe“ (näit. raudteeliidule). See oli kodanluse kõhklemissaeg; rahwuswaheline rööwkapital seisis siis teelahmel. Poola uue pealetungimisega muutis ka Cesti kodanlus oma taktikat ja wärwi. Need kahe waatekoha (orientatsiooni) tundemärgid, mis juuise walitlusetrijise ajal nähtawale tulid, kahwataksid, kui kodanluse rahwuswaheline seisuford paranes. Esi-

mine samm selleks Tõnissoni toapoiste walitluse poolt oli tõusewa töoliste liikumise mahasurumine, wõitlus töoliste palganõudmise wasta soomusrongide ja sõjawäljakohutega. . . Nüüd, wõi ei üalgi! — nii seisib küsimus kodanluse ees. Ja wahel tuleb weel nii sündsaid rahwuswahelisi tingimisi, mis Cesti kodanlusele töoliste kurnamisest nii ead wäljawaadet wõimaldaksid; kõlbab siis weel walitlusel töolistega muul keelel rääkida kui — soomusrongidega!

Juba kindral Tõnissoni sõjainiistriks määramisel oli sügaw tähendus. See „kindral“ omandas omale Narwas kuulsuse töoliste alalise wangistamise ja mahalaskmisega. Werisele kindralile koputati selle eest kord näppudegi peale. Tema sõjainiistriks saamine tähendas seega sõjakildkonna wõitu, mida ka awalik kihutustöö sõja wasta walmistamisest ajakirjanduses tunnistab (J. Soots Päewalehes). Sõja lahtipuhkemist Inglismaa näpunäite peale ootasid „kindralid“ suure põnewusega. Kuid sõda jäi seekord tulemata — kindralid ei saanud tellimist suurtükilaha peale. Tellimise sai Tõnissoni walitlus Inglismaalt süisgi, see oli aga tellimine Cestimaa püwes peituwate looduslihtude waranduste peale.

Cesti ajalehtedest käis läbi sõnum mingisugusest „rahwuswahelisest“ laenust Cestile. Elanik murdis pead, mis see „rahwuswaheline“ laen peaks tähendama, ja ei aimanudgi, et see lihtsas ärilises keeles ühe osa Cesti looduswaranduste Inglismaale pantimist wõi sahkerdamist tähendas.

Kas paranes aga seega Tõnissoni riigi majandusline seisuford? Ei, ega wõigi kunagi paraneda. Majandusline rööwpolitika kestab edasi nagu ennegi; töösuse edenemist pole märgatagi, närtswad senisedgi ettewõtted tõuswa elukalliduse kõrwetawal paistel. Seda majandusliht kofkulangemist tahab suurkodanlus Cestis oma klassidiktatuura abil ära oida, ja seda üsna tõise nõuga, sest üks „demokraatia wõit“ teise järel langeb naljasele reaktsioonile sõddaks. Streigiwabaduse keelule järgneb walitluse diktatuuriline otfus: ükski wabrikuomanik ei tohi tööpalkast ennem tõsta, kui töolised nõus on 9 tundi töötama, — siis wast lubab Tõnisson kuni 20 marka palka päewas.

juure panna. Ka 8-tunnine tööpäev läheb sinna, kuhu kodanlus kõik „demokraatia võidud“ saadab: arhiivi.

Palgakõrgenduse feeluga ühtaegu käbib Jaan Tõnisson ruffipuuda inda 75 marga pealt 230 margani tõsta. Tšekileiva ind kerfib 6¹/₂ margani, turul on 15 marka nael. Töölisklassi majandusline seisuford muutub arusaadawalt iga päewaga kitsikumaks; 50 margaga päewas perekonda toita ja katta, seda ei oska töölinegi mitte. Selle tagajärjel suureneb waen ja warjatud rahulolematuus, sest walitsewa terrori all on töölisel sedawõrt kohutatud, et awalikult keegi oma arwamisi wälja ütelda ei julge — iga nuriseja wangistatakse filmapill kui riigiwastane. Paljud töölisel katsuwad wabrikust põgeneda, et perekonna toitmiseks metfatöödel teenistust leida. Wõtaw see nähtus laiemal ulatuse, siis langeks tööstus mõne nädalaga kokku, kuid see nõrgestaks ühtlasi ka tööstuseproletariaati, „kui“ rewolutsiooni eelwäge, ja seoks töölisel weel raskemasse orjusesse.

Tallinna töölistel seisab uus palgawõitlus ees. See võitlus walmib. Ta tuleb kahtlemata wiimastest aegedam, ja wõib olla, otjustaw: kas jõuab töölisteklass kodanlist wägiwallawalitsust sundida järele andma, wõi tuleb proletariaadil otjustawasse lahingusse astuda kapitaliga.

*

Klassiwahetordade terawus paistab ifeäraris enne walimisi filma. Gestkätt kardab Tõnisson, et töölisel walimistel wastarinda astuwad, ja püüab sellepärast arawerelisi terroriga walimistest eemale peletada wõi neid sotsiaaldemokraatide püünistesse ajada. Selles mõttes töötawad s.-d.-id ja Tõnissoni erakond käsitäes.

Sotsiaaldemokraatide demagoogialistest „wõteteft“ kõnelesime juba eespool. Nut sellele juure tuua wõiks ainult wast nende kongressi kohta. Ürrade Martna ja Asti pealekäimisel õnnistas Tõnissoni walitus s.-d. kongressi „wäikesse amnestiaga“. Nimelt kuulutas Tõnisson, et streigi eest karistamine mitte enam sõjawäljakohutute alla ei käi ja andis kol-

mele raudteelasele, kel mingisugust süüdi ei leitud olewat — kinni oiti nad siiski — „armu“. Seda kiidawad s.-d. oma „teenuseks“ ja kilkawad tööliste ees, et nad nende uwisid kaitawat, töörahwa eest wäljas olewat. Kuipalju liikmeid kongress esitas, ei ole weel teada; kongressi lõpusõnas aga tähendas „Sots.“ mõõdamannes, et paljud maasaadikud ei olewat „aega“ saanud sõita, waid saanud ainult „terwitust“. Nii see wäljasurew erakond walimiste eel.

Kodanlised parteid on eesmärgile püüdnimes otsekohefemad. Neil pole tarwis narri pettusemängu etendada, sest nende ringkonnad nõuawad ainult „kõwa kätt“ pahemalt poolt tõuswa „anarhismuse“ wasta. . . Neil ei ole otstarbekohane rahwakoosolekutel kihutusetööd teha, sest nad teawad, et waen töörahwa seas suurem on, kui et seda ühegi lubadusega wõiks rahustada, sellepärast on palju otstarbekohasem „kõwa käsi“, et ulkasi wool oida.

Oma tõsteteks wastasteks walimistel peawad s.-d. ifeseiswaid sotsialista. Sel õnnetul parteil on arwamine, nagu esitaksid „ifesotsid“ suurt jõudu, kuna wiimased omapoolt jälle „pärisotsiisi“ kardawad. Ja see teebgi nende wastastikkuse wehkimise naeruwääriliseks, kuna kumbgi ifeendagi tugewust ei tunne. Tööliste klassiwõitluse laente turjal katsub nii mõnigi „kapten“ sõites õnne, ja töölisteliikumise ajalugu näitab, et see üksikutel ajutiselt ka korda on läinud, et nii mõnigi sel kombel „tööliste juhiks“ on tõusnud. Seda näeme ka meil. Töölisteliikumise tõusu wahuft süündinud „ifeseiswad“ sotsialistid purjetawad selles liikumises pärituult, kuni nende laewuke koduõja kalju otfa puruks läheb. Need meresõitjad on ilma kompassita ja lähewad sellepärast sinna, kuhu neid wool wiib. Siit järeldus neile, kes arwawad, et nad liikumist juhivad, aga mitte liikumine neid. . .

Gesti töölisteklass, kõiki „demokraatia paradüüsi mõnususust“ oma turjal tundes, teeb walimistel otfuse nii, nagu seda talle libe elupraktika õpetanud.

Proletariaatlane.

20. sept. 1920.

Estimaalet välisjaadetud iselised Peterburis.

I rida (istumad maas): 1) Meismann, 2) Mäffer, 3) Mäöder, 4) Tselmann, 5) Määt, 6) Kõster, 7) Kiff, 8) Kahl, 9) Kõhu; II rida (istumad toolidel): 10) Ceber, 11) Mäler, 12) Zaria, 13) Komberg, 14) Mä, 15) Kolt, 16) Mä, 17) Keif, 18) Mätsion, 19) Kull, 20) Mente; III rida (seisavad): 21) Kõis, 22) Kõif, 23) Sirel, 24) Mä, 25) Saal, 26) Kõisompi, 27) Pranal, 28) Mätsats, 29) Tiffmann, 30) Ceras, 31) Straus, 32) Mäger, 33) Mäldmann; IV rida (seisavad): 34) Kallform, 35) Scharon, 36) Parlep, 37) Mätsjeim, 38) Petrow, 39) Emmilt, 40) Mä, 41) Damnjäärn, 42) Mäfter, 43) Käärer; V rida (seisavad): 44) Goolfeld, 45) Põllmaa, 46) Mäita, 47) ?, 48) Cifer-mann, 49) Mä, 50) Sitrna.

Maan Ingejad teavad ja mäletavad. (Ärgu feba unustatagu!) Jaatis Eesti föfiiaal-rihuniit M. Sellat minema aasta septembri algul ametiühifuste tegelafi ja teifi töölifi ja töölise poolelojaid, Koffu 102 inimet, maat mälia "Mene-maale Kommunitismuff ofitina". Menevett lasti ta Tsborsffis molge Eesti föjandae juhatuslega Koffu Leppides 26 inimet eraldada ja ära tappa; teifed, 26 faadett Mene mäefjuhatusete teatamata mäerinnast läbi, Pusanad lahingutule all jumma oleffid mäinud faada. "Sela-lati lootevõid" ("Sotfialdemo-Pradi" enele laute) ei annud tema järeltulijale, fifelotritruse K. Einbunndile rahu ja ta faatis tänanu 17. augustil liffta palgafteigi päraf, 61 tööliff nõufogude Mene-maale, Euna mitmedfüümed on mangi-föbadesse eibendid teifi föjandae-iafobutute poolt füle poole aasfa päraf föja löypu) ära nufatnu. Manganidega fimbertümine oli toores, nagu emnegi; neid näijutati, riifuti paljafs ja faadeti Zaarova ja Onboma mahett jalamestafja rabatt läbi Mene-maale. Mreie pildil on nenevett mäfiiaadetust 50 inimet näha.